

**UCHWAŁA NR XX/128/2019
RADY MIASTA ŁAŃCUTA**

z dnia 4 grudnia 2019 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łańcuta na lata 2020-2023”

Na podstawie art.18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 506 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1696), Rada Miasta Łańcuta uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łańcuta na lata 2020-2023 w brzmieniu stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Łańcuta.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady

Mirosław Rzeszółtko

**Załącznik
do Uchwały Nr XX/128/2019
Rady Miasta Łącuta
z dnia 4 grudnia 2019 r.**

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023**

Łącuta 2019

SPIS TREŚCI

I. WPROWADZENIE	5
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA I CELE GMINNEGO PROGRAMU W ŚWIECIE <i>USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI</i>	7
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	9
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	17
IV.1. Programy krajowe – strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – zgodność programu z dokumentami stworzonymi na poziomie krajowym	17
IV.2. Programy województwa podkarpackiego – strategiczne cele polityki województwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – zgodność programu z dokumentami stworzonymi na poziomie województwa	20
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	25
V.1. Programy gminy – strategiczne cele polityki miasta w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach stworzonych na poziomie gminy	25
V.2. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego)	30
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA ŁAŃCUTA. ANALIZA SZANS I ZAGROZEŃ	53
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. CELE, PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA	61
VIII. ZARZĄDZANIE GMINNYM PROGRAMEM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023	75
VIII.1. Instrumentarium realizacji gminnego programu	75
VIII.2. Wskaźniki oceny gminnego programu	76
VIII.3. Charakterystyka dostępnych źródeł finansowania gminnego programu	77
WYBRANA LITERATURA	89
Aneks nr 1 „V.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Łańcut”	91
Aneks nr 2 Rozporządzenie Prezydenta RP w sprawie uznania za pomnik historii „Łańcut-zespół zamkowo-parkowy”	115
Aneks nr 3 Wykaz zabytków miasta Łańcuta wpisanych do rejestru zabytków województwa podkarpackiego	117
Aneks nr 4 Wykaz stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie miasta Łańcuta	125

I. WPROWADZENIE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łańcuta na lata 2020-2023 (dalej *GPOnZ*) jest trzecim tego typu dokumentem opracowanym przez samorząd miasta. Zgodnie bowiem z *ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* programy takie powinny być sporządzane na okres czterech lat.

Niniejsze opracowanie składa się z kilku rozdziałów, których układ i zawartość oparto na opublikowanym w 2009 r. w „Kurjerze Konserwatorskim” opracowaniu: *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*¹.

W pierwszych rozdziałach II-IV – które dotyczą zagadnień prawnych oraz tzw. uwarunkowań zewnętrznych ochrony dziedzictwa kulturowego – przedstawiono uwarunkowania formalno-prawne (ze szczególnym uwzględnieniem istotnych zmian w przepisach) oraz dokonano analizy najważniejszych, z punktu widzenia ochrony zabytków, dokumentów, strategii i programów szczebla centralnego i wojewódzkiego.

Rozdział V, zatytułowany *Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego gminy* składa się z dwóch zasadniczych części. W części pierwszej analizie poddane zostały obowiązujące obecnie dokumenty strategiczne gminy, w kontekście przyjętych założeń dotyczących ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym. W części drugiej przedstawiono syntetyczną charakterystykę zasobu zabytkowego miasta (wraz z danymi ilościowymi), ze szczególnym uwypukleniem tych elementów i cech dziedzictwa kulturowego, które decydują o jego walorach oraz potencjale społeczno-ekonomicznym. W charakterystyce tej wykorzystano najnowsze ustalenia badawcze oraz zaktualizowano dane ilościowe dotyczące obiektów i obszarów objętych ochroną. Dodać należy, że prezentacja zabytkowego zasobu powstała nie tylko w oparciu o rozpoznanie literatury przedmiotu badań, lecz również w wyniku wizji terenowych, przeprowadzonych w okresie czerwiec – wrzesień 2019 r. (Równocześnie zdecydowano, by bardziej rozbudowany opis zabytków Łańcuta z poprzedniego gminnego programu umieścić jako Aneks nr 2 dołączony do niniejszego programu). Ponadto charakterystykę zasobu dziedzictwa kulturowego miasta poszerzono o dziedzictwo niematerialne, które nie było uwzględnione w poprzednich gminnych programach.

Rozpoznanie uchwalonych dokumentów strategicznych miasta, oględziny zabytków i obszarów zabytkowych, konsultacje przeprowadzone z władzami samorządowymi, pracownikami UM, jednostkami podległymi oraz innymi interesariuszami stanowiło podstawę do znajdującej się w dalszej części *GPOnZ* analizy SWOT, a następnie do zdefiniowania najważniejszych priorytetów, kierunków działań i zadań. Równocześnie należy podkreślić, że ostateczny wybór konkretnych zadań w czteroletniej perspektywie realizacji programu był wynikiem nie tylko rozpoznania potrzeb, lecz również realnych możliwości samorządu miasta. W dokumencie uwzględniono część zadań zaplanowanych w poprzednich programach dla Łańcuta (z różnych powodów niezrealizowanych), które nadal są istotne dla ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta.

¹ *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, oprac. zespół w skł.: T. Błyszkosz, A. Fortuna-Marek, E. Jagielska, I. Liżewska, B. Oszczanowska, J. Welc-Jędrzejewska, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa 2008

W rozdziale dotyczącym zarządzania *GPOnZ* zaproponowano nowy element jakim są wskaźniki realizacji celów, co w zdecydowany sposób pomóc powinno w zobiektywizowaniu ewaluacji programu. Ponadto przedstawiono aktualne źródła finansowania realizacji zadań.

Do dokumentu dołączono aneksy zawierające: charakterystykę zasobu i analizę stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego, Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 2005 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Łańcut – zespół zamkowo-parkowy”, wykaz obiektów z terenu miasta wpisanych do rejestru zabytków województwa podkarpackiego oraz wykaz stanowisk archeologicznych

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA I CELE GMINNEGO PROGRAMU W ŚWIETLE USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi *ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Art. 87 pkt. 1. i 3-5 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami, który:

- winien być opracowywany na okres 4 lat;
- służy celom określonym w ustawie;
- przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Ponadto ustawa zobowiązuje burmistrza miasta do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji programu i jego przedstawienia radzie gminy.

Podstawą do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków (Art.21.)

Natomiast w Art. 87 pkt. 2 ustawy zawarte są najważniejsze cele opracowania programu opieki nad zabytkami, tj:

1. *Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
2. *Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
3. *Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
4. *Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
5. *Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
6. *Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
7. *Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

System ochrony zabytków opiera się przede wszystkim na ustawowo określonym systemie prawnym. Do najważniejszych aktów prawnych regulujących sposób ochrony i zarządzania zabytkami w Polsce należą:

- *Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 2007 r. (art. 5, 6 i 73 oraz jej preambuła);*
- *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z rozporządzeniami wydanymi do tej ustawy;*
- Przepisy prawne z innych aktów prawnych, mające związek z ochroną zabytków (m.in. *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska, Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych, Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych, Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o rzeczach znalezionych (Dz.U.2018, poz. 1599).*

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 2007 r.

Konstytucja RP w rozdziale I RZECZPOSPOLITA zawiera Art. 5., który stanowi, iż: *Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.* Można zauważyć, że ustawa zasadnicza kreuje w ten sposób zarówno rangę zagadnień ochronnych, jak i podstawy budowania ładu prawnego. Stawianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na równi z podstawowymi prawami człowieka oraz suwerennością i niepodzielnością państwa jest wymownym sygnałem wskazującym na powszechne i istotne znaczenie tej problematyki w skali państwa. W ślad za ustawą zasadniczą, kwestie poszanowania dziedzictwa kulturowego i naturalnego znajdują odzwierciedlenie w kolejnych aktach prawnych i dokumentach systemowych.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa jest najważniejszym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in.: pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy

finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, ich ewidencjonowania etc.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

Do kompetencji samorządu miasta należą zarówno działania odnoszące się do ochrony zabytków, jak i dotyczące opieki nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów oraz historycznych obszarów, których gmina jest właścicielem.

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz określa przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony.

Formami ochrony zabytków są:

1. wpis do rejestru zabytków

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu

decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2. uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego (po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków).
3. utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dwie ostatnie formy – park kulturowy oraz ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pozostają w gestii samorządów gminnych. Osobna rola przypada gminnej ewidencji zabytków, która choć niewymieniona wśród zasadniczych form ochrony zabytków, charakter formy ochrony przybiera. Jest to kolejna prerogatywa gminy, czyli sprawowania ochrony na samorządowym szczeblu lokalnym. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (art. 22. p.5).

Ustawa określa również obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenów gminy (art. 22. p. 4);
- sporządzenie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów warunków i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zez

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

wolności na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19):

– sporządzenie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego

i sytuacji kryzysowych opracowanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra

Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Istotne dla prowadzonych przez gminę zadań są zapisy w art. 19 *Ustawy*:

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie.

Szczegółowo określone obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem zapisane są w ustawie w art.: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72.

Należy też zwrócić uwagę na niektóre zmiany w przepisach *Ustawy o ochronie zabytków*, które dokonały się w ostatnich kilku latach, a które mają istotny wpływ na sprawowanie opieki i ochrony zabytków przez samorządy lokalne.

Nowelizacja ustawy (*Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw*) wprowadziła istotny zapis, który w zamierzeniu swym chronić ma obiekty zabytkowe, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna. Otóż od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do

rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku,

którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich,

restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby

prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. Zakaz ten dotyczy także

robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działaniami

określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie.

(Art. 10 a)

Ta sama nowelizacja ustawy dała też samorządom wszystkim szczeblom

żliwość

udzie lani a dota cji na p r ace p rzy zab ytkach ni e tylko wp isa nych do rej est ru zab ytkó w, lecz

równi eż uję tych w gmi nn e j ewiden cji zab ytków.

W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ

uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. (Art.81.1)

Ponadto zgodnie ze znowelizowaną ustawą wprowadzone zostały administracyjne kary

pieniężne. Właściciel zabytkowego obiektu wpisanego do rejestru zabytków, który bez pozwolenia wcz lub niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu wcz podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1-5, podlega karze pieniężnej (w wysokości od 500 do 500 000 zł). Ponadto kto wbrew obowiązkowi nie wykonuje zaleceń pokontrolnych, o których mowa w art. 40 ust. 1, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 50000 zł (aktualne zasady nakładania administracyjnych kar pieniężnych zawarte są w Rozdziale 10a ustawy).

Należy także zwrócić uwagę, że szereg szczegółowych ustaleń i rozwiązań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami określonych jest w aktach wykonawczych do *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*².

W kontekście istotnych dla samorządu lokalnego działań w zakresie kształtowania krajobrazu oraz estetyzacji i podniesienia jakości przestrzeni publicznych, w tym historycznych układów przestrzennych należy zwrócić uwagę na *Ustawę z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu* (Dz.U. z 2015 r., poz. 774, 1688).

² Są to następujące rozporządzenia: Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 02 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018, poz. 1609); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011, nr 113, poz. 661); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 poz. 1674); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212, poz. 2153); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. 2004 nr 124, poz. 1304); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30, poz. 259); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71, poz. 650); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. 2004 nr 75 poz. 706); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2004 nr 120, poz. 1302); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2011 nr 50 poz. 256); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89, poz. 510); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

badania archeologiczne (Dz.U. 2014 poz. 110); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz.U. 2015 poz. 1275).

Ustawa ta wprowadziła szereg zmian w obowiązujących ustawach, które są istotne dla poprawy kształtowania krajobrazu kulturowego. Dla samorządu gminy istotne jest wprowadzenie przepisów dotyczących kompleksowego uregulowania kwestii dotyczących reklam. W tym zakresie ustawa krajobrazowa umożliwia gminom m.in. wprowadzenie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń; ustalania ich gabarytów, standardów jakościowych i rodzaju materiałów. Na określonych obszarach samorząd gminy może też ustalać zakazy sytuowania ogrodzeń, umieszczania tablic i urządzeń reklamowych (z wyłączeniem szyldów). Zasady te i zakazy samorząd wprowadzać może poprzez Uchwałę Rady Gminy mającą charakter prawa miejscowego – tzw. uchwała reklamowa. Dodatkowo dla obszarów z uchwalonymi zasadami i warunkami gmina może wprowadzić opłatę reklamową od posiadania tablic i urządzeń reklamowych. Zgodnie z tymi przepisami wprowadzenie takich ustaleń nie będzie już możliwe w planach miejscowych, ale wyłącznie w uchwale reklamowej, wydawanej na podstawie art. 37a znowelizowanego brzmienia ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Wyjątek dotyczy planów miejscowych, do sporządzania których przystąpiono do 11 września 2015 r.

Na charakter i zakres wykonywania działań ochronnych i zarządczych w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, znaczący wpływ ma organizacja i sposób działania podmiotu bezpośrednio odpowiedzialnego za dane miejsce. W kontekście realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Łańcuta, istotne znaczenie będzie miał zatem akt prawny odnoszący się do zasad funkcjonowania administracji lokalnej. Zasady te określa *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*. Wymienione w Art. 7 ustawy zadania obejmują także zagadnienia odnoszące się wprost bądź pośrednio do ochrony zabytków. Należą do nich w szczególności zadania, które obejmują następujące kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- turystyki;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy;
- tworzenia warunków do wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej;
- współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów działalności pożytku publicznego i wolontariatu.

Spośród wymienionych powyżej innych aktów prawnych przepisy mające istotne znaczenie dla ochrony zabytków regulują też: *Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo*

budowlane oraz *Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. z 2019 r., poz. 1186)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz w odniesieniu do obiektów w gminnej ewidencji zabytków. W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9).

Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2). Natomiast w odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3). Ponadto umieszczanie tablic i urządzeń reklamowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga pozwolenia na budowę (art. 29 ust. 2 pkt 6), a instalowanie krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga zgłoszenia (art. 30 ust. 1 pkt 3a).

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jedn.: Dz.U. 2018, poz. 1945)

Ustawa określa: zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad

ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa mówi, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustawa określa, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno uwzględniać się stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust.1 pkt 4) oraz określić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust. 2 pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo, m.in. zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, zasady kształtowania krajobrazu, zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15 ust. 2 pkt 2, 3, 3a i 4). W przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy terenu następuje w drodze decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, przy czym: 1) lokalizację inwestycji celu publicznego ustala się w drodze decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego; 2) sposób zagospodarowania terenu i warunki zabudowy dla innych inwestycji ustala się w drodze decyzji o warunkach zabudowy (art. 4 ust. 1 pkt 2).

Ustawa nakłada na burmistrza miasta obowiązek uzgodnienia projektu mpzp z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 ust. 6 pkt b).

Umowy międzynarodowe

W kontekście uwarunkowań prawnych warto też zwrócić uwagę na ratyfikowane przez Polskę umowy międzynarodowe, które należą do źródeł prawa powszechnie obowiązującego. Oznacza to, że są one źródłem praw w krajowym porządku prawnym. W obszarze istotnym dla ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Rzeczpospolita Polska ratyfikowała oraz opublikowała w Dzienniku Ustaw umowy międzynarodowe, do których przestrzegania zobowiązane są organy administracji publicznej oraz obywatele (art. 87 ust. 1 Konstytucji RP). Umowy w dziedzinie ochrony zabytków, to w szczególności Konwencje UNESCO oraz Konwencje Rady Europy³.

³ Wśród konwencji UNESCO są to przede wszystkim:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji, oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14 maja 1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212 i II Protokół z 1999 r.)
 - Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106)
 - Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191).
 - Konwencja UNESCO w sprawie ochrony kulturowego dziedzictwa niematerialnego (2003) (Dz.U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018)
- Wśród ratyfikowanych Konwencji Rady Europy są to m.in.:
- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

IV.1. Programy krajowe – strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – zgodność programu z dokumentami stworzonymi na poziomie krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Łańcuta jest zgodny z założeniami i celami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami oraz szeroko pojętego zarządzania dziedzictwem kulturowym. Polityka ta określana jest w następujących zasadniczych dokumentach. Są to:

- *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022,*
- *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury wraz z Uzupelnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Narodowy Program Kultury „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020” i Program Operacyjny „Dziedzictwo Kulturowe”*
- *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.*

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022⁴

Za najistotniejsze cele i kierunki działań w *Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022* uznano:

Cel główny – stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego. Cel ten realizowany będzie w okresie 4 lat we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym,

-
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 210).
 - Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 r. Nr 14, poz.98) oraz bogaty dorobek UNESCO w obszarze ochrony zabytków, będący źródłem standardów postępowania m.in.:
 - Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych (Karta Wenecka) przyjęta w Wenecji w dniach 25-31 maja 1964 r.
 - Międzynarodowa Karta Ogrodów IFLA-ICOMOS (Karta Florencka przyjęta 15 grudnia 1981 r.)
 - Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru (1989 r.)
 - Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011 r.)

⁴ Uchwała nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie "Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022". M.P. 2019, poz. 808

2. *Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.*

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. *Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;*

2. *Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;*

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. *Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;*

2. *Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.*

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 oraz Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2020

Ogólne założenia polityki państwa w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego zawiera *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* oraz *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*⁵, będące rządowymi dokumentami tworzącymi ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa.

Strategia została stworzona centralnie dla obszaru całej Polski. Określa spójne działania realizowane w regionach. Stąd celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami cząstkowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego, aktywna ochrona zabytków oraz wzrost efektywności zarządzania sferą kultury. *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury* wskazuje także bardzo ważną przemianę w kształtowaniu podejścia do sposobów ochrony dziedzictwa kulturowego. Współczesna ochrona zabytków powinna skupiać się bowiem na powiązaniu kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów ponieważ m.in. *Kultura wraz z przemysłami kultury staje się sektorem generującym dochody, nowe miejsca pracy, a także czynnikiem zwiększającym atrakcyjność lokalizacyjną regionów dla inwestorów i mieszkańców.*

Na podstawie diagnozy w strategii wyodrębniono pięć strategicznych obszarów kultury, dla których sformułowano *Narodowe Programy Kultury*, będące podstawowymi narzędziami wdrażania strategii. W odniesieniu do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określono *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020”*, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

⁵ *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013* przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*)

Cele cząstkowe programu to:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Założono, że cele programu realizowane będą m.in. w ramach następujących priorytetów i działań:

- Priorytet *Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe*, zakłada działania dotyczące rewaloryzacji oraz adaptacji zabytków (przy założeniu znaczącego wpływu ekonomicznego tych projektów na rozwój regionalny i zwiększenie ilości miejsc pracy) oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Za inne ważne działania uznano zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków.
- Priorytet *Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego*, którego działania mają przede wszystkim na celu podniesienie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz podniesienie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadziło programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest *Program Operacyjny "Dziedzictwo kulturowe"*. Programy operacyjne, skierowane m.in. do samorządów są ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wraz z alokacją finansową na dany rok budżetowy. Najważniejszymi – z punktu widzenia celów programu opieki nad zabytkami miasta Łańcuta – są priorytety: ochrona zabytków, kultura ludowa i tradycyjna (także w kontekście ratyfikowanej przez Polskę Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego), jak również ochrona zabytków archeologicznych.

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do *Konceptji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*⁶

Konceptja to najważniejszy rządowy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Znaczenie tego dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju*. Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. *Konceptja* kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. W znacznym zakresie uwzględnia również problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej. Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano: ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu; wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym; wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich; wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

IV.2. Programy województwa podkarpackiego – strategiczne cele polityki województwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – zgodność programu z dokumentami stworzonymi na poziomie województwa

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021*⁷

Najważniejszym punktem odniesienia dla GPOnZ – spośród dokumentów sformułowanych dla województwa podkarpackiego – jest *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2014-2017*.

W programie przyjęto trzy priorytety:

- I. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.
- II. Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

⁶ Dokument przyjęty został Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia *Konceptji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, M.P. 2012 poz. 252

⁷ Program ten przyjęty został Uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego Nr LXI/966/18 z dnia 24 września 2018 r.

III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości.

Priorytet I *Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego* zawiera 3 kierunki działań oraz szereg działań, które przede wszystkim służyć mają: dbałości o krajobraz kulturowy regionu, o zachowanie jego charakterystycznych elementów zabytkowych i przyrodniczych oraz dążeniom do rewaloryzacji przekształconych cennych elementów dziedzictwa, a także włączenia dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia samorządów lokalnych. Cele takie mogą zostać spełnione poprzez realizację działań ujętych w kierunkach działań odnoszących się do: rewaloryzacji założeń urbanistycznych i ruralistycznych, zachowania tożsamości regionalnej i lokalnej oraz historycznej wielokulturowości regionu, jak również tworzenia parków kulturowych.

Priorytet II *Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa* zawiera 5 kierunków działań oraz liczne działania. Wskazane do realizacji działania i zadania przyczynić się mają przede wszystkim do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet III *Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości* zawiera 3 kierunki działań. Uwzględnione w tym priorytecie działania służyć mają przede wszystkim: poszerzeniu wiedzy o zabytkach regionu poprzez wspieranie różnych projektów badawczych, szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych, promowaniu potrzeby ochrony dziedzictwa i dobrych praktyk dotyczących jego wykorzystania.

Sformułowane priorytety i kierunki działań służyć mają przede wszystkim poprawie stanu zachowania zasobu zabytkowego i właściwemu kształtowaniu krajobrazu kulturowego, przy założeniu, że realizacja działań odbywać się będzie przy zaangażowaniu wszystkich jst, instytucji działających w tej sferze i zainteresowanych środowisk. Program podejmuje też zagadnienia ochrony dziedzictwa niematerialnego jako ważny aspekt społeczny, zwłaszcza dla budowania tożsamości i więzi regionalnych. Program pełnić ma także rolę promującą ideę ochrony zabytków.

Taki sposób formułowania i realizowania priorytetów, celów i działań, ukierunkowanych na ochronę dziedzictwa materialnego i niematerialnego, przy równoczesnym jego wykorzystaniu dla szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego jest także założeniem *GPOnZ* Miasta Łańcuta.

Należy podkreślić, że ranga i znaczenie dziedzictwa kulturowego Łańcuta zostały w wojewódzkim programie dostrzeżone, a miasto to znajduje poczesne miejsce zarówno w części dokumentu prezentującej charakterystykę zasobu województwa, jak również założeniach programowych. Najszerzej, jako zabytek o uznanych wartościach w skali ogólnopolskiej przedstawiono wpisany na Listę Pomników Historii zespół zamkowo-parkowy. Równocześnie wskazane inne zabytkowe zespoły i pojedyncze obiekty, m.in.

czytelny średniowieczny układ urbanistyczny, liczne wille z XIX i XX w., synagoga określona jako *jeden z najcenniejszych obiektów żydowskiej architektury sakralnej w województwie podkarpackim*⁸, wyjątkowy w skali województwa zespół zabudowy folwarcznej (Folwark na Górnem i Folwark na Dolnem), zespół koszarowy, okazałe budynki użyteczności publicznej, cenne założenia zieleni (zespół alej, Dębnik, Bażantarnia), łańcuckie cmentarze i sztuka sepulkralna – wszystko to sprawia, że Łańcut jawi się w skali województwa podkarpackiego jako miejsce wyjątkowe. Muzeum-Zamek w Łańcucie wskazano także jako największy w skali województwa zasób zabytków ruchomych o wysokich wartościach zabytkowych. Zwrócono też uwagę na specyficzną i rzadką ekspozycję Muzeum Gorzelnictwa. Stąd też nie dziwi, że miasto Łańcut wielokrotnie pojawia się w wojewódzkim programie w części programowej, m.in. w następujących działaniach – jako układ urbanistyczny, który winien być wskazany do ochrony w wojewódzkim planie zagospodarowania przestrzennego, jako proponowany do powołania park kulturowy czy w propozycjach utworzenia archeologicznych ścieżek edukacyjnych.

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do Strategii rozwoju województwa podkarpackiego – Podkarpackie 2020⁹ (stanowiącego aktualizację *Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020*)

Zagadnienia dotyczące ochrony dziedzictwa przypisane zostały działaniu strategicznemu Kapitał ludzki, którego Priorytet 2 poświęcono Kulturze i dziedzictwu kulturowemu. Cel tego priorytetu to *Rozwinięty i efektywnie wykorzystany potencjał kulturowy regionu*. Wyznaczono następujące Kierunki działań:

- Tworzenie warunków dla zapewnienia możliwie równego i powszechnego dostępu do oferty kulturalnej, w tym do kultury wysokiej;
- Wzmacnianie wizerunku regionu;
- Ochrona, promocja i zarządzanie dziedzictwem kulturowym regionu *Dziedzictwo kulturowe powinno być z jednej strony przedmiotem ochrony i opieki, z drugiej zaś potencjałem, który winien zostać wykorzystany dla rozwoju województwa i budowania kapitału społecznego. Konieczne jest podejmowanie przedsięwzięć, ukierunkowanych zarówno na kompleksową ochronę i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego (m.in. poprzez zwiększenie funduszy na prace remontowo-konserwatorskie), jak również na jego odpowiednią promocję i wdrażanie nowoczesnego (efektywnego i racjonalnego) modelu zarządzania. Za istotne należy również uznać działania o charakterze edukacyjnym i popularyzatorskim skierowane do mieszkańców regionu. Przybliżenie walorów materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu, a także podniesienie świadomości ich wartości służyć będzie nie tylko ich zachowaniu i lepszej ochronie, ale także może przyczynić się do wzrostu tożsamości regionalnej i lokalnej mieszkańców.*

⁸ WPOnZ, s. 44

⁹ Dokument przyjęty został do realizacji Uchwałą Nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 sierpnia 2013 r.

Zakładane efekty realizowanych działań to m.in.:

- kształtowanie krajobrazu kulturowego rozumiane jako zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie poprawy ładu przestrzennego i estetyki otoczenia; ochrona i kształtowanie zabudowy historycznych miast i miasteczek oraz układów ruralistycznych; zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu,
- poprawa stanu zachowania i ochrona obiektów oraz miejsc cennych kulturowo, m.in. poprzez wykorzystanie narzędzi prawa miejscowego a także przeciwdziałanie procesowi ich dewastacji i degradacji,
- utrzymanie wielokulturowego bogactwa, tożsamości lokalnej i regionalnej, m.in. poprzez działania o charakterze edukacyjnym i popularyzatorskim, w tym wspieranie folkloru i sztuki ludowej oraz ochronę wartości niematerialnych,
- stworzenie systemu i procedur w celu funkcjonalnego zarządzania kulturą, dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym, z uwzględnieniem rozwoju partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego, poprawy funkcjonowania instytucji kultury i ochrony zabytków,
- badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz jego upowszechnianie i promocja dla zastosowań utylitarnych,
- wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzynarodowej w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego,
- promocja najcenniejszych elementów dziedzictwa kulturowego z wykorzystaniem dostępnych w tym zakresie instrumentów typu kampanie informacyjne regionalne i ogólnopolskie, akcje promocyjne, konferencje, debaty, sympozja, eksperymenty, badania, publikacje.

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do Planu zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego. Perspektywa 2030¹⁰

Politykę przestrzenną województwa najlepiej określa plan zagospodarowania przestrzennego. Plan wskazuje jakimi działaniami w obszarze kształtowania, użytkowania i przekształcania przestrzeni należy zmierzać do osiągnięcia celów zapisanych w strategii rozwoju województwa. Ochrona dziedzictwa kulturowego zajmuje ważne miejsce w planie wojewódzkim. Dziedzictwo kulturowe i jego ochrona zostało zanalizowane w części dotyczącej uwarunkowań oraz zawarte w kierunkach rozwoju i polityce przestrzennej. Główne kierunki polityki przestrzennej w tym zakresie, mające na celu ochronę cennych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz przeciwdziałanie niekorzystnym zjawiskom podzielono na następujące obszary:

- Zachowanie i ochrona zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych,
- Zachowanie i ochrona walorów przestrzeni w tym walorów krajobrazu kulturowego,

¹⁰ Plan przyjęty został Uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego nr LIX/930/18 z dnia 27 sierpnia 2018 r. zmieniającą uchwałę w sprawie uchwalenia planu zagospodarowania przestrzennego Województwa Podkarpackiego

- Zachowanie i ochrona współczesnego materialnego dziedzictwa kulturowego,
- Rozwijanie sieci szlaków kulturowych, jako istotnego elementu spajającego zasoby kulturowe województwa,
- Ochrona pozostałych zasobów i elementów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów niematerialnych.

Zgodnie z dokonany w planie zagospodarowania podziałem województwa na obszary funkcjonalne, miasto Łańcut jest częścią Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (ROF). W kierunkach rozwoju i polityce przestrzennej ROF wskazano szereg działań istotnych z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego Łańcuta. Są to przede wszystkim:

- Rewaloryzacja historycznego układu urbanistycznego Łańcuta,
- Utworzenie parku kulturowego – zespół staromiejski Łańcuta wraz z zespołem pałacowo-parkowym,
- Tworzenie nowych szlaków kulturowych oraz tras turystycznych wykorzystujących elementy kulturowe,
- Dalszy rozwój turystyczny obszaru, m.in. w oparciu o uznany za pomnik historii Muzeum-Zamek w Łańcutcie, zabytki miasta Łańcuta.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

V.1. Programy gminy – strategiczne cele polityki miasta w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach stworzonych na poziomie gminy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łańcuta¹¹

Studium uwarunkowań, przyjęte uchwałą Rady Miasta, nie jest aktem prawa miejscowego, ale stanowi jedyny obligatoryjny dokument planistyczny, opracowywany dla całego obszaru gminy, a jego zapisy wiążą organy wykonawcze gminy w procedurach sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Dokument ten stanowi też olbrzymi zbiór informacji o mieście i prezentuje – jak wskazuje nazwa – zarówno uwarunkowania, czyli bariery i czynniki rozwoju, jak i kierunki zamierzeń planistycznych.

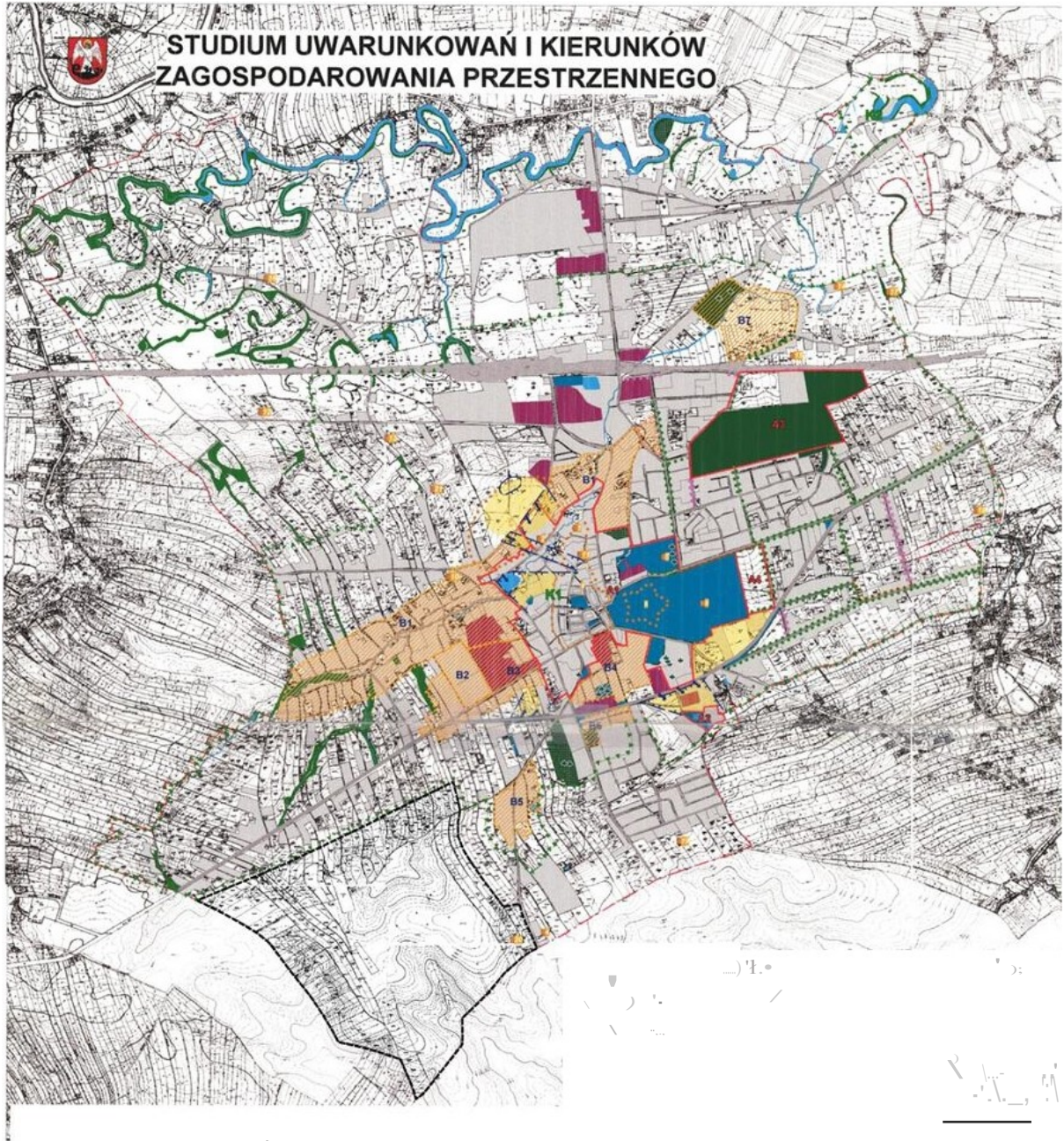
Zakres ochrony dziedzictwa kulturowego definiowany w *Studium* powinien być realizowany poprzez przyjęte w nim rozwiązania, które dotyczą m.in.:

- kierunków zmian w strukturze przestrzennej,
- zagospodarowania i użytkowania terenów, w tym wyłączonych spod zabudowy,
- potrzeb określenia obszarów oraz zasad ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków oraz obszarów o wartościach kulturowych,
- wskazywanych kierunków rozwoju systemów komunikacji i infrastruktury technicznej,
- obszarów, na których będą realizowane inwestycje celu publicznego o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym,
- obszarów, dla których obowiązkowe jest sporządzenie mpzp,
- obszarów wymagających przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji czy innych obszarów problemowych.

W wyniku przeprowadzonych analiz i oceny wartości historyczno-urbanistycznych, kulturowych i architektoniczno-krajobrazowych, wyznaczono na obszarze miasta Łańcuta następujące rodzaje stref ochrony konserwatorskiej:

1. strefę „A” - pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej,
2. strefę „B” - ochrony zachowanych elementów zabytkowych,
3. strefę „OW” - obserwacji archeologicznej,
4. strefę „E” - ekspozycji zabytkowego zespołu miejskiego,
5. strefę „K” - ochrony krajobrazu.

¹¹ Przyjęte Uchwałą Nr XXXVI/247/2001 Rady Miejskiej w Łańcucie z dnia 31 października 2001 r. z późn. zm.

STAN I FUNKCJONOWANIE ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

IAIACZNIK NR 4

Strefa „A”-1 obejmuje najcenniejsze zachowane elementy układu przestrzennego miasta Łańcuta, które uformowały się w otoczeniu miasta lokacyjnego i były z nim nierozzerwalnie związane.

Strefa „A”-2 obejmuje fragment dawnego założenia folwarku „Na Górnem” na jego południowym krańcu, tj. tzw. obszaru „Starej Likierni”,

Strefa „A”-3 obejmuje teren położony na południe od dawnego Zwierzyńca, na wschód od traktu leżajskiego tzw. „Bażantarnię”,

Strefa „A”- 4 obejmuje obszar zawarty między zabytkowymi alejami i parkiem zamkowym od wschodu,

Strefa „A” –5 obejmuje willę „Trześnik” wraz z otaczającym ją historycznym ogrodem.

Obok tych najcenniejszych obszarów wyznaczono 7 stref B, 3 strefy OW, 8 stref E, 14 punktów i ciągów widokowych oraz 2 strefy K. Wszystkie te strefy zaznaczone zostały na załączniku graficznym *Studium*.

W odniesieniu do poszczególnych obszarów stref (zwłaszcza stref A i B) określono generalne zasady, które należy uwzględniać w procesach inwestycyjnych, zarówno w odniesieniu do historycznej przestrzeni, jak i budynków (ich dachów, elewacji, stolarki okiennej i drzwiowej). Sformułowano też ogólne wytyczne konserwatorskie, które powinny być uwzględniane w przypadku sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Strategia Rozwoju Miasta Łańcuta na lata 2015-2020¹²

Strategia zawiera informacje dotyczące kierunków rozwoju Łańcuta oraz działań związanych z ich realizacją. Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym jako ważne dla rozwoju miasta pojawiają się w tym dokumencie wielokrotnie i w wielu aspektach. Rola i znaczenie dziedzictwa kulturowego dostrzeżone zostało w każdej z trzech zasadniczych części *Strategii*: diagnostycznej, strategicznej i wdrożeniowej. Jedno z pięciu wyzwań rozwojowych bezpośrednio odnosi się do dziedzictwa kulturowego; zostało ono sformułowane w następujący sposób:

Pełne wykorzystanie potencjału kulturalnego, przyrodniczego oraz turystycznego miasta, poprzez prowadzenie i koordynację działań związanych z ochroną i zachowaniem dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, rozwojem turystyki, a także kształtowaniem produktów turystycznych (w tym marki turystycznej Łańcuta) adresowanych do różnych grup odbiorców.

O zrozumieniu potencjału jakim jest w Łańcucie dziedzictwo kulturowe świadczy też fakt, że dwa spośród czterech celów strategicznych oraz wyznaczone w ich ramach kierunki działań w sposób bezpośredni dotyczą ochrony i zarządzania dziedzictwem. Są to:

Cel strategiczny 1 Ochrona i wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego do rozwoju gospodarczego oraz rozwoju turystyki i określone w nim

„Kierunki działań:

- 1.1. Ochrona dziedzictwa kulturowego i konserwacja zabytków
- 1.2. Rewitalizacja obiektów o złym stanie technicznym
- 1.3. Rewitalizacja terenów zielonych

¹² Strategia przyjęta Uchwałą Nr XIV/107/2016 Rady Miasta Łańcuta z dnia 28 stycznia 2016 r.

- 1.4. Rozwój istniejącej bazy turystycznej i okołoturystycznej
- 1.5. Budowa nowej infrastruktury okołoturystycznej
- 1.6. Promocja miasta, lokalnych produktów i tradycji
- 1.7. Kreowanie i promowanie lokalnych, regionalnych i ponadregionalnych przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych".

Cel strategiczny 2 Kształtowanie przestrzeni miejskiej i ochrona środowiska naturalnego, a w ramach niego konkretnie dwa z siedmiu kierunków działań tj:

Kierunki działań (2 z 9)

- 2.1. Rewitalizacja i poprawa estetyki przestrzeni miejskich
- 2.2. Poprawa stanu istniejącej tkanki mieszkaniowej.

Dla powyższych celów i kierunków działań wskazano szereg przedsięwzięć, które powinny zostać zrealizowane dla osiągnięcia zaplanowanych celów strategicznych. Większość z tych przedsięwzięć określonych w *Strategii* jako „Zadania/Projekty do realizacji” dotyczą ochrony zabytków i ich wykorzystania dla rozwoju społeczno-gospodarczego i są jak najbardziej zgodne z szeregiem celów, którym służyć ma program opieki nad zabytkami. Są to przede wszystkim następujące zadania:

Dla celu strategicznego 1

„1. Utworzenie Parku Kulturowego w Łańcucie (...)

4. Przebudowa, modernizacja i rewitalizacja budynków użyteczności publicznej w dawnej jednostce wojskowej
5. Przebudowa, modernizacja, rewitalizacja i konserwacja obiektów Muzeum Zamku w Łańcucie
6. Przebudowa, modernizacja, rewitalizacja obiektów parafii farnej w Łańcucie wraz z otoczeniem (kościół pw. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika, dawny zespół kościelny)
7. Przebudowa, modernizacja, rewitalizacja obiektów dawnego klasztoru poddominikańskiego wraz z otoczeniem
8. Renowacja, rewitalizacja i modernizacja Synagogi
9. Renowacja, rewitalizacja, przebudowa i modernizacja budynków publicznych zlokalizowanych w Śródmieściu
10. Renowacja, rewitalizacja, przebudowa i modernizacja zabytkowych kamienic, willi oraz budynków mieszkalnych zlokalizowanych w Śródmieściu i na terenach przyległych
11. Rewitalizacja i zagospodarowanie Lasu Bażantarnia
12. Rewitalizacja i zagospodarowanie Stawu Browarnego
13. Utworzenie Podziemnej Trasy Turystycznej
14. Utworzenie Trasy Turystycznej szlakiem łańcuckich zabytków i atrakcji kulturowych,
15. Promocja lokalnych tradycji i lokalnych produktów
16. Promocja miasta poprzez organizację cyklicznych imprez: Kulturalny Łańcut – muzyka i taniec, Kulinaryny Łańcut – tradycyjne smaki i napoje
17. Wdrożenie spójnego systemu oznakowania i informacji turystycznej.
18. Współpraca z Muzeum Zamkiem, Parafią Farną oraz innymi ośrodkami i placówkami w zakresie upowszechniania wiedzy o lokalnym dziedzictwie kulturowym
19. Organizowanie na terenie miasta ponadregionalnych wydarzeń kulturalnych i artystycznych. (...)

21. Powstanie bezpiecznej ścieżki rowerowej umożliwiającej zwiedzenie Łańcuta, połączenie jej ze Wschodnim Szlakiem Rowerowym Green Velo. (...)
23. Budowanie artystycznego i kulturowego wizerunku: Miasto Łańcut = Miasto Kultury i Artystów.
24. Stworzenie lokalnej marki turystycznej i budowa turystycznego wizerunku: Miasto Łańcut = Miasto Turystyczne
25. Prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkowych obiektach na Cmentarzu Komunalnym w Łańcucie

Dla celu strategicznego 2

1. Przebudowa płyty i otoczenia Rynku wraz z plantami miejskimi (...)
13. Uzbrojenie terenów pod budownictwo jedno i wielorodzinne, m.in. Księżę Górki – osiedle Jana Pawła II.
14. Wspieranie inicjatyw oddolnych poprawiających funkcjonalność i estetykę przestrzeni publicznej.
15. Opracowanie Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego. (...)
18. Rewitalizacja wspólnych części budynków mieszkalnych i podwórek osiedlowych (...)
25. Rewitalizacja i zagospodarowanie Lasu Dębny, z zachowaniem różnorodności biologicznej.

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Łańcuta na lata 2015-2020¹³

Lokalny Program Rewitalizacji przewiduje realizację pięciu celów strategicznych, z których większość pośrednio lub bezpośrednio dotyczy dziedzictwa kulturowego miasta. Program dość obszernie opisuje zasób jak i diagnozuje potrzeby i problemy związane z poszczególnymi obiektami i zespołami zabytkowymi jak i obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

Za najbardziej istotny dla programu opieki nad zabytkami należy uznać Cel strategiczny 2 (sfera funkcjonalno-przestrzenna rewitalizacji) Racjonalne kształtowanie przestrzeni miejskiej oraz zapewnienie wysokiej dostępności i odpowiedniego standardu infrastruktury służącej zaspokajaniu potrzeb mieszkańców, gdzie m.in. zapisano:

Cel szczegółowy 2.3. Lepsze wykorzystanie lokalnych zasobów w procesie rozwoju

Kierunek działania 2.3.1. Ochrona i udostępnianie dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 2.3.2. Ochrona i udostępnianie dziedzictwa przyrodniczego.

W rozdziale siódmym *LPR* przedstawiono szczegółowy opis planowanych przedsięwzięć.

Został on podzielony na dwa podrozdziały, z których za najważniejszy należy uznać: 7. 1.1. Projekty infrastrukturalne. Wśród nich znajduje się łącznie 41 projektów, z których 21 bezpośrednio dotyczy zagospodarowania zabytkowego zasobu miasta. Część z pozostałych projektów odnosi się do dziedzictwa kulturowego w sposób pośredni.

Z uwagi na fakt, że termin realizacji przedmiotowego *Programu* już mija, należy zauważyć, że część zadań udało się zrealizować, lecz zdecydowana większość jest nadal aktualna

¹³ Program przyjęty Uchwałą Nr XIII/97/2015 Rady Miasta Łańcuta z dnia 22 grudnia 2015 r.

i powinna być kontynuowana. Właściwie są to zadania, które wpisują się znakomicie w program opieki nad zabytkami. Za najważniejsze uznaje się:

Projekt nr 2 Rewitalizacja Rynku i terenów przyległych oraz towarzyszącej infrastruktury dla potrzeb utworzenia traktów spacerowych, przestrzeni turystycznej, kulturalnej i edukacyjnej.

Projekt nr 3 Rewitalizacja, modernizacja i przebudowa budynku przy pl. Sobieskiego 19 w Łąncucie oraz nadanie mu nowych funkcji na potrzeby administracyjne, kulturalne i społeczne.

Projekt nr 4 Rewitalizacja, modernizacja i przebudowa budynku przy pl. Sobieskiego 18 w Łąncucie na potrzeby administracyjne i społeczne.

Projekt nr 6 Rewitalizacja zabytkowego klasztoru oo. Dominikanów w Łąncucie z przyległym terenem na potrzeby społeczne, kulturalne, edukacyjne, gospodarcze.

Projekt nr 8 Rewitalizacja zabytkowej Synagogi w Łąncucie dla potrzeb muzeum oraz centrum kulturalnego, edukacyjnego, turystycznego i naukowego.

Projekt nr 9 Rewitalizacja i zagospodarowanie Stawu Browarnego w Łąncucie dla potrzeb utworzenia Centrum Wypoczynku i Rekreacji.

Projekt nr 32 Rewitalizacja wspólnych części budynków mieszkalnych (w tym zabytkowych domów, willi i kamienic) w Śródmieściu Łąncuta.

Projekt 33 Rewitalizacja, przebudowa i modernizacja wspólnych części wielorodzinnych budynków mieszkalnych na obszarze Śródmieścia i terenów przyległych w Łąncucie.

Projekt 36 Rewitalizacja, przebudowa i modernizacja budynków użyteczności publicznej w Łąncucie pełniących funkcje edukacyjne, kulturalne, zdrowotne i administracyjne, będących własnością podmiotów innych niż Miasto Łąncut.

Poza głównymi projektami w LPR Miasta Łąncuta zdefiniowano także 9 projektów uzupełniających, z których za ważny uznaje się Projekt nr 48 Prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkowych obiektach na Cmentarzu Komunalnym w Łąncucie oraz Projekt nr 52 Rozwój innowacyjnego przemysłu oraz promocja tradycyjnych lokalnych produktów wytwarzanych w oparciu o historyczne receptury łąncuckie (m.in. próba wykorzystania potencjału Muzeum Gorzelnictwa w Łąncucie).

Lokalny Program Rewitalizacji pomimo iż za rok straci ważność jest nadal aktualny w wyznaczonych celach, kierunkach i projektach przewidzianych do realizacji.

V.2. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego)

W związku z dość szczegółową charakterystyką zasobów dziedzictwa miasta Łąncuta w dwóch poprzednich programach opieki nad zabytkami, autorstwa Bartosza Podubnego, obejmującą historię miasta, opis krajobrazu kulturowego oraz zabytków, zdecydowano o dokonaniu syntezy charakterystyki z wyróżnieniem tych aspektów, które stanowią o specyfice dziedzictwa kulturowego miasta, a zarazem mają szczególne znaczenie dla programu działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na lata 2020-2023. Pełną charakterystykę z wcześniejszego programu dołączono jako aneks do

aktualnego programu dla pełniejszego obrazu dziedzictwa oraz dla osób szerzej zainteresowanych tematem (por. Aneks nr 1).

V.2.1. Charakterystyka krajobrazu kulturowego

W rozumieniu *ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Krajobraz kulturowy jest wynikiem ewolucji przestrzeni przyrodniczej i społeczno-kulturowej. Jest świadectwem działalności jego mieszkańców, jest czynnikiem kształtującym tożsamość miasta. Zrozumienie jego roli w kształtowaniu społeczeństwa i codziennego stylu życia, odgrywa kluczową rolę w rozwoju postawy troski o dziedzictwo kulturowe.

Na charakter krajobrazu kulturowego Łańcuta wpływ wywarły czynniki naturalne jak i gospodarowanie człowiekiem na przestrzeni od XIV w. do czasów współczesnych. Do najważniejszych cech i elementów definiujących (charakteryzujących) kulturowy krajobraz Łańcuta należą:

- położenie na terenie lekko falistego Podgórze Rzeszowskiego, porozcinanego dolinami potoków Mikośka i Sawa, a jednocześnie terenu starorzecza Wisłoka, co wpływa na urozmaicenie, uatrakcyjnienie krajobrazu oraz jego malowniczy wygląd,
- układ urbanistyczny o średniowiecznej genezie z nieregularnym układem ulic (z placem rynkowym w centrum i Placem Sobieskiego zw. pierwotnie Starym Rynkiem) wraz z zespołami historycznej zabudowy i pojedynczymi budynkami, świadczącymi o podziałach własnościowych i funkcjonalnych,
- zamek – nowożytna rezydencja magnacka założona w pocz. XVII w. i sprzężona z miastem – siedziba rodów Lubomirskich i Potockich, otoczona systemem obwarowań oraz rozległym parkiem z licznymi późniejszymi budynkami związanymi integralnie z zespołem zamkowym (m.in. Oranżerią, Zameczkiem Romantycznym, Ujeżdżalnią, Storczykarnią, budynkiem Zarządu Ogrodów Łańcuckich, Stajniami Cugowymi i Powozownią), a ponadto z dawnymi folwarkami: Folwarkiem na Górnem – na pd. od zamku i Folwarkiem na Dolnem – na pn. od zamku – z zachowanymi dość licznie budynkami folwarcznymi, gospodarczymi, administracyjnymi,
- zespoły sakralne: zabudowania dawnego kościoła i klasztoru OO. Dominikanów o średniowiecznym rodowodzie, kościół parafialny pw. Św. Stanisława, Biskupa i Męczennika oraz synagoga,
- budynki użyteczności publicznej z okresu autonomii galicyjskiej, w tym siedziby sądu, działających wówczas towarzystw, kasy zaliczkowej, budynki szkolne i pożydowskie jak dom ludowy i łaźnia,
- zabudowa mieszczańska – przede wszystkim kamienice wokół Rynku i Pl. Sobieskiego,
- zabudowa willowa i domy w ogrodzie,
- budynki pokoszarowe,

- cmentarze: komunalny oraz dwa cmentarze żydowskie,
- duże zespoły zieleni – pozamkowe założenia leśne: Dębник i Bażantarnia, park zamkowy, liczne aleje przy drogach oraz ogrody przy willach i domach,
- stawy przy dawnej Starej Likierni i browarze.

Zasób dziedzictwa materialnego wpisany w uwarunkowania krajobrazu naturalnego tworzy panoramę z dominującymi obiektami sakralnymi - wieżą kościoła farnego, potężnym gmachem dawnego klasztoru dominikanów oraz zamkiem - rezydencją powiązaną z miastem pod wieloma względami. W masywach zieleni albo pośród niskiej zabudowy pojawiają się również dominanty w postaci wież *Dużej Reichardówki* i kasyna urzędniczego.

Najważniejsze osie widokowe stanowią:

- widok z ul. Kraszewskiego na fragment wzgórza miejskiego z wieżą kościoła farnego
- widok z ul. Konopnickiej na wzgórze po pierwszym zamku i kościół farny,
- widok z ul. Dominikańskiej na kościół farny,
- widok na panoramę miasta z Księżych Górek,

Widok na kościół farny z ul. Wszyńskiego

- widok z drogi Leżajsk-Łańcut na masyw zieleni dawnej Bażantarni,
- widok z trasy E4 od strony wschodniej na ciągi alei i masyw zieleni parku zamkowego,
- widok z ul. Piłsudskiego w stronę miasta z wieżą *Dużej Reichardówki* (ob. Urzędu Skarbowego),
- widok z Rynku w kierunku zamku z dominantą w postaci wieży dawnego kasyna urzędniczego (ob. siedziba Działu Historii Miasta i Regionu Muzeum-Zamku w Łańcucie).

V.2.2. Zabytki nieruchome

Łańcuckie zabytki nieruchome, czyli zgodnie definicją ustawową nieruchomości, ich części lub zespoły „będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”¹⁴ – ujęte są w gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Łańcuta. One właśnie stanowią podstawę do sporządzenia programu opieki nad zabytkami oraz do ustalania zapisów zasad i zakresu ochrony zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Jest to dokument otwarty i podlega okresowej aktualizacji¹⁵.

Gminna ewidencja zabytków miasta liczy łącznie 422 obiekty architektury i budownictwa¹⁶, obejmuje układ urbanistyczny, dzieła architektury i budownictwa: zamek, zespoły kościelne i klasztorne, kaplice i kapliczki, budynki użyteczności publicznej, mieszkalne i gospodarcze, a także fortyfikacje, obiekty techniki, przemysłowe oraz cmentarze. Nie uwzględniono w przedmiotowym wykazie zabytkowych parków, ogrodów i alei, a stanowią one znaczący zasób w krajobrazie kulturowym miasta. Część zabytkowych obiektów wpisanych jest do rejestru zabytków nieruchomych województwa podkarpackiego. Część zabytków podlega ochronie na podstawie zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Każdy obiekt posiada własną historię oraz wartości, które predestynowały go do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków albo do wpisu do rejestru zabytków i każdy zasługuje na ochronę. Odrębny zespół tworzą stanowiska archeologiczne.

Jeden spośród łańcuckich zabytków posiada wyjątkowe wartości o znaczeniu ogólnopolskim – zespół zamkowy – dlatego uznany został za pomnik historii.

Pomnik historii

Pomnik historii to jedna z form ochrony zabytków wymienionych w *ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.* Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem, na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Zamek w Łańcucie jest jedną z najwspanialszych rezydencji magnackich w Polsce związaną ze Stanisławem Lubomirskim i jego żoną Izabelą z Czartoryskich a później rodem Potockich (z ordynatami Alfredem I, Alfredem II, Romanem i Alfredem III). Z uwagi na

¹⁴ Zgodnie z art. 3. pkt 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.)

¹⁵ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661).

¹⁶ Stan na wrzesień 2019, zgodnie z wykazem UM, źródło: http://lancut.biuletyn.net/archiwum/res/bip/gminy/um_lancut/gosp_przestrzenna/2010/gez_miasta_lancuta.pdf

wyjątkowe wartości historyczne, artystyczne i naukowe został decyzją Prezydenta RP z 25 sierpnia 2005 (Dz. U. 2005 nr 167 poz. 1402). wpisany na prestiżową listę pomników historii pod nazwą "Łańcut – zespół zamkowo-parkowy".

Zamek, elewacja frontowa

W skład zespołu wchodzi:

- Zamek (1629-1641, 2 poł. XVII w., XVIII-XX w.)
- Oranżeria (1798-1802)
- Dawne fortyfikacje bastionowe (1629-1641, 2 poł. XVII w.)
- Park wewnętrzny z elementami architektury ogrodowej (m.in. Glorietta)
- Zameczek Romantyczny (ok. 1805, 1807)
- Ujeżdżalnia (1828-1830)
- Storczykarnia (ok. 1904)
- Budynek dawnego Zarządu Ogrodów Łańcuckich (1899)
- Wartownia z bramą główną, portiernią i bramą północną (XIX/XX w.)
- Stajnie Cugowe (1829-1831, przeb. 1892) i Powozownia (1902)
- Park zewnętrzny z obiektami architektury ogrodowej (m.in. pawilon Elizin) oraz zespołem rzeźby parkowej.

Zespół zamkowy w Łańcucie został uznany za pomnik historii jako drugi obiekt na terenie województwa Podkarpackiego (po leżajskim zespole klasztornym oo. bernardynów).

Obecnie jest jednym z sześciu pomników historii z terenu województwa podkarpackiego i jednym ze 105 w Polsce, co potwierdza jego wyjątkową rangę w skali kraju. (Rozporządzenie w sprawie uznania za pomnik historii – Aneks nr 2.)

Zamek (przebudowany później na pałac) to obiekt wyjątkowy dla miasta od początku swojego istnienia, wpływający na rozwój gospodarczy, ekonomiczny, społeczny i kulturalny. Od roku 1945 prężnie działające muzeum z szeroką ofertą turystyczną, kulturalną i oświatową. Miejsce przyciągające rocznie ponad 400 tysięcy turystów przybywających zwiedzić założenie lub celowo na wydarzenia kulturalne organizowane przez placówkę.

Fragment oranżerii i zamku oraz rzeźba Apolla w parku zamkowym

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa podkarpackiego (księga A) znajduje się 123 obiekty¹⁷ z terenu miasta Łańcuta w ramach decyzji o wpisie do rejestru, dokonanych na przestrzeni od 30.06.1948 r. (pierwsza decyzja) do 30.09.2019 r.¹⁸ Poza nimi chroniony jest „zespół zabytkowy miasta”, w tym układ urbanistyczny wraz z zabudową oznaczoną na załączniku graficznym, stanowiącym integralną część decyzji.

W zasobie zabytków rejestrowych pod względem pierwotnej funkcji najliczniejszą grupę stanowią budynki mieszkalne, w tym mieszczkańskie kamienice przy głównych placach i ulicach miasta, dworki, wille i domy w ogrodzie, zarówno murowane, jak i – w znacznie mniejszym stopniu - drewniane. Zasób ten świadczy również o potencjale, który powinien być wykorzystany pod względem rozwoju turystycznego, a tym samym gospodarczego i ekonomicznego miasta.

¹⁷ W liczbie tej nie uwzględniono obiektów ruchomych (rzeźby w parku zamkowym) wymienionych w decyzji o wpisie do rejestru zabytków zespołu zamkowo-parkowego.

¹⁸ Stan na 30.09.2019 r., źródło: https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2030.06.2019/PDK-rej.pdf.

Mieszkańskie kamienice zbudowane są na nowożytnych fundamentach, albo odbudowane z wykorzystaniem ich ścian w 2 ćw. XIX w. po pożarze miasta w 1820 r.; chociaż skromniejsze od pierwotnej zabudowy zachowują układ przestrzenny z XVII, czy XVIII w. Nowe kamienice z 2 poł. XIX czy pocz. XX w., zarówno te w Rynku jak i w zawartej zabudowie okolicznych ulic (m. in. Cetnarskiego, Danielewicza, 3-go Maja, Rzeźniczej, Pl. Sobieskiego) są odzwierciedleniem tendencji budowlanych okresu autonomii galicyjskiej małych miast. To kamienice kalenicowe, dwukondygnacyjne, zwykle z trzytraktowym układem wewnątrz dostosowanym w parterze do celów handlowo-usługowych, ze skromną eklektyczną lub historyzującą dekoracją fasad. W tej grupie zabytków wyróżniają się przede wszystkim wille i domy w ogrodzie. Dlatego też ich ochrona i opieka powinna skupiać uwagę zarówno właścicieli jak i pozostałych interesariuszy, władze samorządowe i lokalne stowarzyszenia, które stanowią o specyfice zabudowy Łańcuta i nieprzeciętnym krajobrazie miasta.

Fragment zabudowy ul. Cetnarskiego

Zabudowę tę w myśl zasad historyzującej architektury mieszkalnej, z przewagą cech stylowych renesansu i baroku, kształtowali głównie miejscowi budowniczowie i majstrzy (m. in. Stanisław Cetnarski, Władysław i Jan Pelc, Ksawery Lencznarowicz) oraz architekci związani z ordynatami Potockimi (Amand Bauqué, Albert Pio).

Rezydencja zawsze wywierała wpływ na kształtowanie miasta, a w tym przypadku spotęgowała bogactwo stosowanych form architektonicznych zarówno w odniesieniu do brył budynków, form dachów, upodobanie do wieżyczek, jak również zróżnicowanego pod względem użytych materiałów i stylistyki detalu na elewacjach. Wpływ miała niewątpliwie również na zakładanie ogrodów i sadów wokół domostw, zbieżne z tendencjami zakładania miast-ogrodów, popularyzowanymi od końca XIX w. i propagowanymi przez

Ebenezera Howarda, aczkolwiek rozbieżnymi nieco ideowo od angielskich koncepcji. Nie zmienia to faktu, że wille, domy i nieliczne dworki otoczone ogrodami, zarówno murowane jak i drewniane stanowić powinny ważny aspekt w polityce ochrony konserwatorskiej dziedzictwa kulturowego Łańcuta, ale też w budowaniu marki „Łańcut” i traktowaniu tejeż zabudowy jako wyróżnika tożsamości miejskiej.

Willa Duża Reichardówka, ul. Piłsudskiego

Willa Zacisze, ul. Grunwaldzka

Willa Oleńskich, ul. Żardeckiego

Willa Kulickowskich, ul. Bohaterów

Na drugim miejscu uplasował się zasób zabytkowej zieleni, co jednocześnie potwierdza duże znaczenie parków i alei w strukturze przestrzennej, krajobrazie i panoramie miasta. Główną rolę odgrywa park zamkowy, złożony z dwóch zespołów: parku wewnętrznego w obrębie wałów i parku angielskiego na zewnątrz fortyfikacji, założonego w l. 70. i 80. XVIII w., powiększanego i przekształcanego, uzupełnianego i dostosowywanego do nowych ogrodowych tendencji stylowych i potrzeb właścicieli na przełomie XIX i XX w. Poza parkiem ważną rolę w krajobrazie kulturowym miasta, odgrywają: Bażantarnia oraz aleje łączące rezydencję z folwarkami założone w XVIII i XIX w., m. in.: grabowo-kasztanowa przy ul. Piekarskiej, kasztanowa podsadzana głogiem przy ul. Kasprowicza, dębowa podsadzana grabem i głogiem przy ul. Krasińskiego, lipowa przy ul. Reja i Sikorskiego (d. ul. Lumumby), jesionowe przy ul. Kopernika, ul. Sobieskiego, ul. Orzeszkowej, jesionowe przy ul. Sowińskiego i ul. Kopernika, jesionowa podsadzana suchodrzewem przy ul. Kazimierza Wielkiego,

jesionowa podsadzana głogiem przy ul. Orzeszkowej.

Park zamkowy

Zasób zieleni stanowią też odrębnie wpisane do rejestru zabytków ogrody przy domach i willach, których właśnie wartość poszczególnych obiektów wzbogacają i dopełniają (łącznie 12 ogrodów), a ponadto są cennym komponentem systemu zieleni miasta.

Trzecią pod względem ilościowym grupę zabytków stanowią obiekty określone mianem: inne, zatem wszystkie, którym trudniej przypisać standardową i powszechnie przyjętą typologię. Stąd też ta grupa jest tak zróżnicowana.

Oranżeria i most prowadzący do zamku od południa

Tutaj zakwalifikowane zostały m. in. bramy prowadzące do zespołu zamkowego, mosty, pawilony parkowe i ogrodowe (Elizin), Oranżeria. Odgrywają one ważną rolę w założeniach zamkowo-parkowym oraz folwarcznych, stanowiących pierwotnie infrastrukturę gospodarczą rezydencji. Dość liczny zespół stanowią budynki folwarczne. Pośród nich znajdują się stajnie, wozownie, powozownie, spichlerze, magazyny – całe zaplecze również związane z łańcuckim zamkiem oraz folwarkami.

Stajnie zamkowe

Po nich uplasowały się budynki użyte czności p ubliczne j – obiekty wyjątkowe w przestrzeni miejskiej, warunkujące w dużej mierze odbiór miasta przez jego mieszkańców i osoby przyjezdne. Ich dobry stan zachowania jest elementem kreowania wizerunku mieszczących się w nich instytucji, a także wizerunku miasta. Łańcuckie budynki użyteczności publicznej wpisane do rejestru zabytków pochodzą w większości z okresu autonomii galicyjskiej. Za starszy należy uznać tylko budynek poczty konnej przy ul. Piłsudskiego 9, przebudowany (?) na siedzibę Starostwa Powiatowego.

Późniejsze to obiekty w zespole koszar kawaleryjskich przy ul. Piłsudskiego – budynek administracyjny i budynek główny koszar, ponadto kasyno z XIX/XX w. przy ul. Kościuszki 2,, budynek sądu przy ul. Grunwaldzkiej z l. 1910-13 projektu Antoniego Dąbrowskiego – głównego budowniczego Ordynacji Dóbr Łańcuckich, oraz dawna łaźnia żydowska wybudowana ok. 1910 r. na gruntach gminy izraelickiej przy ul. Ottona z Pilczy 2.

Dawna łaźnia żydowska, ul. Ottona z Pilczy

Dawny Zajazd poczty konnej, ul. Piłsudskiego

Dawne Kasyno Urzędnicze, ul. Kościuszki

Budynek sądu, ul. Grunwaldzka

Nieco mniejszy zespół stanowią zabytki sakralne, ale posiadają wyjątkowe wartości historyczne, architektoniczne, artystyczne i krajobrazowe. Listę obiektów otwiera kościół parafialny pw. św. Stanisława, Biskupa i Męczennika, którego bryła i forma są wynikiem przebudowy z końca XIX w., ale bogata historia, sięgająca XIV w., benefektorzy, działający w nim architekci, budowniczowie i artyści dodają splendoru i wzbogacają jego zabytkowe wartości.

Kościół pw. św. Stanisława, Biskupa i Męczennika

źródło: http://www.lancut.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&menu=58&strona=1&sub=101

Kolejny, ważny w tkance miejskiej obiekt sakralny to dawne barokowe założenie kościelno-klasztorne oo. dominikanów usytuowane w narożu Rynku. Pomimo, że

przekształcone i przebudowane, najpierw po 1820 r. na potrzeby koszar, następnie w 1910 r. na szpital wojskowy i w 1966 r. na Dom Wypoczynkowy posiada olbrzymie znaczenie w układzie przestrzennym, krajobrazie miasta, dziejach miasta i samego konwentu dominikańskiego (był to drugi dom tego zgromadzenia na terenie ówczesnej diecezji przemyskiej, placówka misyjna i „przyczółek” akcji latynizacyjnej na prawosławnych ziemiach ruskich).

Dawny Zespół kościelno-klasztorny oo. dominikanów

Niepowtarzalny obiekt stanowi łańcucka późnobarokowa synagoga – wyjątkowy przykład architektury synagogalnej Podkarpacia, z uwagi na stan zachowania zarówno autentycznej bryły, formy jak i wyposażenia i wystroju.

Znacznie mniejszej skali i rangi są dwie neogotyckie kaplice rejestrowe, a właściwie kapliczka przy ul. Głowackiego oraz kaplica grobowa Madeyskich na cmentarzu komunalnym.

Kolejne typy zabudowy stanowią:

- obiekty gospodarcze, do których zaliczono m.in. dawny maneż oraz budynki gospodarcze przy willach i domach;
- fortyfikacje w zespole zamkowym – pozostałości XVII w. systemu staroholenderskiego i późniejsze obwarowania na narysie regularnego pięcioboku z bastionami w narożach;
- Zameczek Romantyczny z 1807 r. w zespole zamkowym reprezentujący obiekty rezydencjonalne;
- młyn elektryczny i tartak przy ul. Podzwierzyniec 90 – obiekty przemysłowe;
- cmentarz komunalny – założony w 1862 r. przy drodze do Albigowej z kwaterami wojskowymi poświęconymi poległym w czasie I i II wojny światowej.

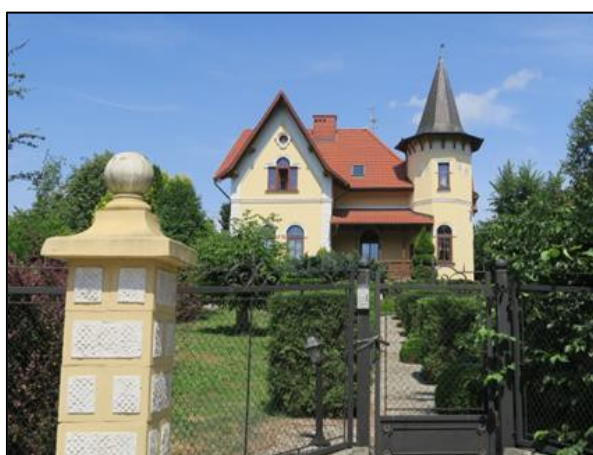

Dawny Maneż wojskowy, zw. Reitschule

Zabytki nieruchome nie wpisane do rejestru zabytków

Poza omówionym powyżej zasobem zabytków podlegających prawnej ochronie poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomości znaczna część obiektów architektury i budownictwa ujęta jest w gminnej ewidencji zabytków miasta Łańcuta.

Wiele spośród tych zabytków posiada wartości kwalifikujące je do wpisu do rejestru zabytków. Na uwagę zasługują przede wszystkim wille i domy w ogrodach, które stanowią o specyfice łańcuckiej zabudowy. Najwięcej znajduje się przy ulicach: Cetnarskiego, Danielewicza, Daszyńskiego, Farnej, Słowackiego, Grunwaldzkiej, Konopnickiej, Kraszewskiego, 29 Listopada, Mickiewicza, Moniuszki, Mościckiego, Pozwierzyniec, Tkackiej, Wałowej i Wąskiej. Zasób zabudowy mieszkalnej powiększają mieszczańskie kamienice, głównie w Rynku i Pl. Sobieskiego, przy ulicach: 3 Maja, Ottona z Pilczy, Piłsudskiego, Rzeźniczej, Słowackiego.

Willa Cetnarskiego, ul. Konopnickiej

Dom Pelca, ul. Grunwaldzka

Wśród budynków użyteczności publicznej wyróżnia się kilka budynków szkolnych m.in.: dawnej Szkoły Wydziałowej Żeńskiej SS. Boromeuszek przy ul. Farnej 10, Seminarium Nauczycielskiego SS. Boromeuszek przy ul. Grunwaldzkiej 9 i 11, Gimnazjum Realnego przy ul. Mickiewicza 3, Szkoły Ludowej przy ul. Piłsudskiego 7, budynki Zespołu Gimnazjum Realnego przy ul. Żardeckiego 6 i 8, budynek dawnego Magistratu przy ul. Piłsudskiego 5, budynek dawnej Kasy Zaliczkowo - Zapomogowej przy ul. Mickiewicza 2, dawny Żydowski Dom Ludowy przy ul. Ottona z Pilczy 12, dawna siedziba Stowarzyszenia Mieszczan „Gwiazda” przy ul. Danielewicza 8. Dość liczny zespół stanowią także budynki dawnego Zespołu Koszar 10 Pułku Strzelców Konnych przy ul. Piłsudskiego.

Dawny budynek Kasy Zaliczkowo- Zapomogowej

Zabudowa północnej pierzei Rynku

Zabudowa południowej pierzei Placu Sobieskiego

Ważnym dla krajobrazu kulturowego miasta elementem są obiekty małej architektury, związane z kultem religijnym. Krzyże i kapliczki Łańcuta będące obiektem troski mieszkańców i miejscem modlitwy, upamiętniają fundatorów i wydarzenia związane z historią miasta m.in. przy ulicach: Dolniańskiej, Dominikańskiej, Grunwaldzkiej, Kościuszki, 29 Listopada, Słowackiego i kard. Wyszyńskiego.

Ważną rolę w mieście, jego historii i przestrzeni odgrywają relikty obwarowań miasta – pozostałości wałów ziemnych i fos przy ul. Wałowej i Podwału oraz zespoły zieleni, m.in. Dębник, obecnie las komunalny, chociaż w dużym stopniu zaniedbany i zdegradowany. Założenie Dębnika łączy się z datą 1758 r., tj. wydania przez Lubomirskiego dekretu, w którym nowożeńcy zobowiązani byli do zasadzenia drzewka dębu. Obszar ten posiada poza wartościami historycznymi, walory krajobrazowe i rekreacyjne.

Krzyż św. Rocha, ul. Grunwaldzka

Ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Dziedzictwo kulturowe oprócz ochrony poprzez wpis do rejestru zabytków jest chronione ustaleniami zawartymi w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia w mpzp mają na celu ochronę zabytków i ich otoczenia przed inwestycjami i działaniami, które mogą negatywnie wpłynąć na zabytek oraz krajobraz kulturowy. Dlatego też projekty i zmiany mpzp podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W Łąncucie bardzo niewielki obszar posiada uchwalone mpzp, a znikomy dla terenów ważnych z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego Łąncuta.

Zapisy ochrony zabytków lub związane z zagospodarowaniem przestrzeni i kształtowaniem zabudowy ze względu na ochronę wartości kulturowych, widokowych czy archeologicznych miasta znajdują się jedynie w kilku uchwałach¹⁹.

V.2.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zasób ruchomości objętych wpisem do rejestru zabytków województwa podkarpackiego stanowi w zdecydowanej większości wyposażenie kościoła parafialnego. Wpis dokonany w 1986 r. obejmuje wyposażenie i wystrój stanowiące nawarstwienia z kilku epok, odzwierciedlających jednocześnie wielowiekową historię obiektu i jego benefektorów. Do najstarszych – wczesnobarokowych elementów należą: tablica erekcyjna oraz marmurowy kartusz z inskrypcją upamiętniającą odnowienie kościoła przez St. Lubomirskiego z 1628 r.; słynący łaskami obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem sprzed 1679 r., umieszczony w bocznym ołtarzu (w pn. transepcie), obraz Matki Bożej Szkaplerznej w drewnianej sukience w ołtarzu bocznym (w pd. transepcie) z 1670 r. i barokowa marmurowa chrzcielnica kielichowa zdobiona puklowaniem i liśćmi akantu. Wszystkie ołtarze stanowią już zespół obiektów z XIX i z 1 poł. XX w. o cechach neostylowych i eklektycznych zdobionych pełnoplastycznymi rzeźbami, snycerskimi detalami i obrazami. Są to: ołtarz główny z obrazem patronalnym św. Stanisława wskrzeszającego Piotrowina oraz ołtarze boczne: Matki Bożej Różańcowej, św. Sebastiana, Matki Bożej Szkaplerznej, Chrystusa Ukrzyżowanego, św. Augustyna i Moniki, św. Anny, św. Franciszka i Serca Jezusowego. Komplet ten dopełnia neogotycka drewniana i polichromowana ambona oraz eklektyczny chór muzyczny. Istotnym elementem wystroju świątyni objętym ochroną są witraże wykonane przez Teodora Zajdzikowskiego w firmie Carla Geylinga z Wiednia oraz witraże wykonane w krakowskiej firmie Stanisława Żeleńskiego, sygnowane przez Jana Bukowskiego.

¹⁹ Uchwała Nr XXXIV/223/97 Rady Miejskiej w Łąncucie z dnia: 18.07.1997 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu usług z mieszkalnictwem w Łąncucie nr 1/96; Uchwała Nr VIII/52/2003 Rady Miejskiej w Łąncucie z dnia 1 lipca 2003 r. w sprawie uchwalenia Miejskiego Planu Zagospodarowania Przestrzennego „ trasy gazociągu DN 400” w mieście Łąncucie; Uchwała Nr XL/238/2006 Rady Miejskiej w Łąncucie z dnia 21 lipca 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego przy ul. Cetnarskiego w Łąncucie; Uchwała Nr XX/147/2012 Rady Miasta Łąncuta z dnia 30 października 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu tzw. „Księżych Górek” w Łąncucie.

Wnętrze kościoła farnego, fot. źródło: <http://lancut.przemyska.pl/galeria/kosciol-parafialny/>

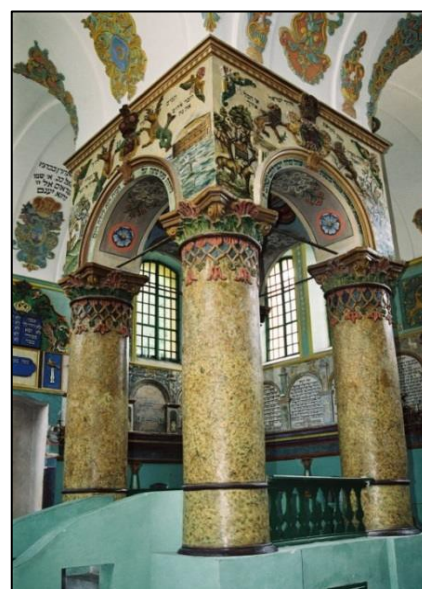
Intersujący, duży zespół dzieł rzemiosła artystycznego stanowią szaty liturgiczne, głównie ornaty z okresu od XVII do pocz. XX w. (łącznie 33 szt.) i dalmatyka, co nie jest tak często spotykane.

Łańcuckie ruchomalia dopiero w 2016 r. zostały wzbogacone poprzez wpis do rejestru 6 starodruków ze zbiorów Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łańcucie, pochodzących z okresu od XVI w. do pocz. XX w.

Część ruchomaliów podlega ochronie poprzez wpis do rejestru zabytków nieruchomych, a z uwagi na wartość tychże obiektów należy zwrócić na nie uwagę, a mianowicie na rzeźby w parku zamkowym oraz wyposażenie i wystrój łańcuckiej synagogi.

Malowidła ścienne oraz bima w synagodze

Polichromowane sztukaterie z 2 poł. XVIII w., malowidła ściennie z poł. XIX w. i pocz. XX w. wraz z architektoniczną bimą stanowią w skali województwa wyjątkowy zespół sztuki żydowskiej.

Nie można pominąć pomników nagrobnych na cmentarzu komunalnym – materialne świadectwa dziejów wielu łańcuckich rodzin, interesujące przykłady sztuki sepulkralnej miejscowych i zamiejscowych warsztatów kamieniarskich. Zatem zabytki ruchome w Łańcucie objęte prawną ochroną to głównie zabytki sakralne i dzieła sztuki sepulkralnej.

V.2.4. Muzealia

Zdecydowanie większy zasób ruchomości stanowią muzealia zgromadzone w Muzeum-Zamku w Łańcucie. Ten olbrzymi zbiór dzieł sztuki, w większości złożony z oryginalnych elementów wyposażenia rezydencji obejmuje tysiące obiektów: obrazów (ok. 600), rysunków i akwarel (ok. 220), grafik (ok. 2500), rzeźb (ok. 500), mebli (ponad 2000), instrumentów muzycznych (ok. 18), sreber (ok. 1300), zegarów (ok. 60), ceramiki i szkła (ponad 3800), tkanin (ok. 300)²⁰. Poza nimi setki militariów, medali i pieczęci, przyborów kominkowych, judaików, teatraliów i przedmiotów codziennego użytku. Zasób ten wzbogaca unikatowa kolekcja powozów, bogaty księgozbiór starodruków i setki fotografii. Wyjątkową wartość w skali ogólnopolskiej prezentuje Dział Sztuki Cerkiewnej z niezwykle cennym zbiorem ikon.

Wnętrze zamku z oryginalnym wystrojem i wyposażeniem

Źródło: http://www.lancut.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&menu=58&strona=1&sub=101

²⁰ Dane za: Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Łańcut i okolice, opr. Małgorzata Omilanowska, Jakub Sito, Warszawa 1994, s. 66-82.

W Muzeum Gorzelnictwa natomiast znajduje się wiele eksponatów związanych z działalnością „Fabryki Likierów Rossolisów i Rumu Hrabiego Alfreda Potockiego”.

V.2.5. Zabytki archeologiczne²¹

Charakterystyka stanowisk archeologicznych opracowana w poprzednim *Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami miasta Łańcuta na lata 2016-2019*, stanowiąca Aneks nr do niniejszego programu, możliwa jest do poszerzenia dzięki badaniom archeologicznym prowadzonym na terenie Łańcuta w latach 2016, 2017, 2018 i 1 poł. 2019 r. Jest to okres intensywnych prac inwestorskich w mieście oraz związanych z nimi badań przedinwestycyjnych, jak i nadzorów archeologicznych. Do najważniejszych, mających istotny wpływ na stan wiedzy dotyczącej zarówno historii pradziejowej i średniowiecznej, jak i nowożytnej Łańcuta, należą prace na terenie stanowisk nr 3, 6 i 11.

Informacje na ich temat pozyskano z dotychczas wykonanych arkuszy AZP dotyczących omawianych obszarów, protokołów odbioru konserwatorskiego prac oraz dostępnych sprawozdań archeologicznych²².

W latach 2016-2018 prowadzone były dość szeroko zakrojone prace ziemne na terenie Wzgórza Plebańskiego (stan. nr 11/AZP102-78/13 wpisane do rejestru zabytków pod nr C-24), miejscu lokalizacji grodu wczesnośredniowiecznego, a później zamku Pileckiego. W pierwszym etapie badań (2016 r.) zarejestrowano relikty dużego zespołu kafli datowanych na XV w. oraz nawarstwień kulturowych z okresu istnienia zamku, natrafiono na relikty muru kamiennego (XVI w.), który związany był z najmłodszą fazą funkcjonowania zamku Pileckich. W trakcie późniejszych prac (2017r.) odkryto relikty schodów prawdopodobnie z XVII w., a także dużą ilość fragmentów ceramiki, kafli oraz innych przedmiotów z okresu użytkowania zamku. Kolejne prace prowadzone na tym stanowisku również związane były z pozyskaniem materiału zabytkowego datowanego od XVI do XVII w. oraz na XIX i p. XX w. W trakcie prac w 2018 r. zlokalizowano 16 nowożytnych obiektów archeologicznych (jamy), które znajdowały się poniżej głębokości planowanej inwestycji; pozyskano również materiał zabytkowy w postaci ceramiki nowożytnej oraz fragmentów kafli. Wyniki badań z ostatnich lat są nieocenionym źródłem wiedzy na temat pierwszego zamku w Łańcutie.

Szeroki zakres badań archeologicznych prowadzony także od 2017 r. na terenie zespołu zamkowo-parkowego (zlokalizowanego na obszarze stan. nr 6/AZP102-78/9). Są one realizowane w związku z pracami remontowo-konserwatorskimi prowadzonymi przy poszczególnych obiektach budowlanych. W wyniku tych badań pozyskano ponad 1000 zabytków ceramiki nowożytnej, monety (boratynki i monety węgierskie) oraz zarejestrowano dwie warstwy z materiałem zabytkowym datowanym na XVI-XVII w.

Stanowisko nr 3/AZP102-78/7 znajdujące się na obszarze tzw. Księżę Górki, wpisane do rej. zab. pod nr A-854, stanowi również cenne źródło badań do dziejów miasta. Na jego obszarze od 2017 r. do chwili obecnej prowadzone są intensywne badania archeologiczne. W trakcie prac natrafiono dotychczas na pozostałości związane z kulturą

²¹ Autorem podrozdziału dot. zabytków archeologicznych jest mgr archeologii Monika Broszko.

²² Należy zauważyć, że znaczna ilość sprawozdań znajduje się w trakcie opracowania naukowego.

lubelsko-wołyńską, wyeksplorowano liczne obiekty archeologiczne. Materiał zabytkowy pozyskany w trakcie prac datowany został na okres kultury ceramiki wstęgowej rytej.

Stanowiska archeologiczne, które objęte zostały badaniami w ostatnich latach prezentują bardzo duże zróżnicowanie pod względem wartości poznawczej. Jednak dla pogłębienia dziejów miasta za najcenniejsze należy uznać wyniki badań na terenie Wzgórza Plebańskiego. Należy też mieć również nadzieję, że zostaną one wkrótce opracowane i wykorzystane przez badaczy.

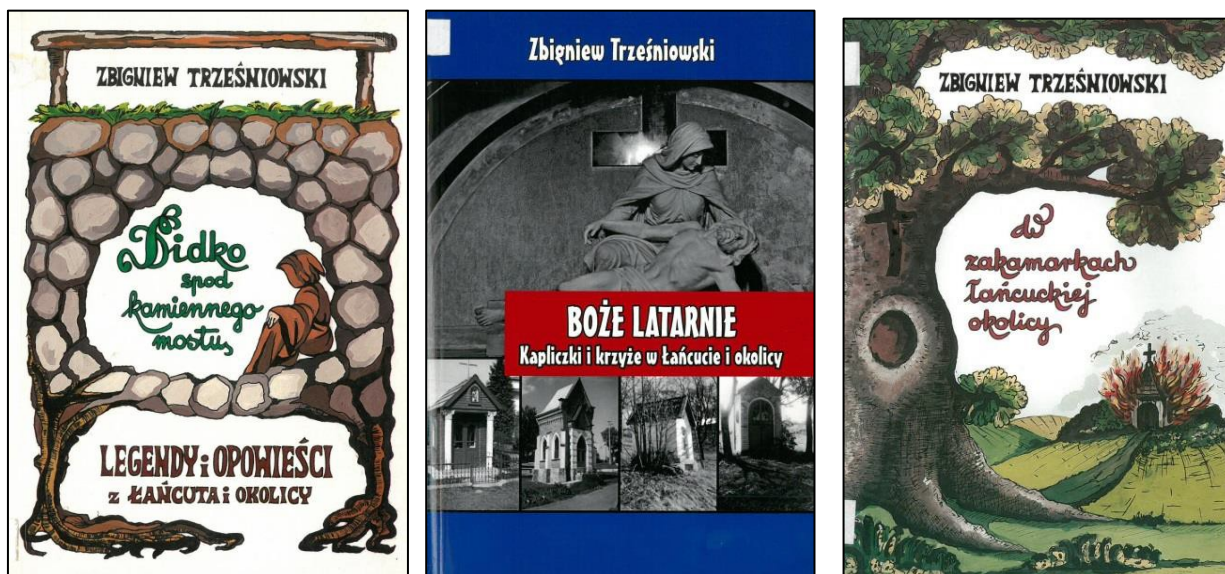
V.2.6. Dziedzictwo niematerialne

Bardzo ważną częścią dziedzictwa, poza zabytkami nieruchomymi i ruchomymi oraz archeologicznymi, są przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom – dziedzictwo niematerialne. W myśl konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. określenie niematerialne dziedzictwo kulturowe oznacza:

- tradycje i przekazy ustne, m. in.: bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne, a także
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

W Łąncucie dzięki pasji jednego z mieszkańców, spisanych zostało i utrwalonych, związanych z miastem, wiele legend, anegdot, podań o ludziach i wydarzeniach, przekazywanych z pokolenia na pokolenie; m. in. o łańcuckim diable (St. Stadnickim), o czarnym jeźdźcu (Fr. Lubomirskim), o lipie Jagiełły z plebańskiego wzgórza, o lochach w łańcuckim zamku na Łysej Górze, kopcu na Wisielówce, krzyżach i kapliczkach.

Są one wyrazem pewnej ciągłości pokoleniowej, odnajdywania tożsamości miejsca, dlatego są ważne w procesie ochrony niematerialnego dziedzictwa. Zawierają wiele dawnych nazw związanych z Łąncutem, lokalne określenia dawnych wsi włączonych do miasta – późniejsze jego dzielnice.

Wybrane publikacje autorstwa Z. Trześniowskiego związane z dziedzictwem niematerialnym miasta

Do tej kategorii przejawów niematerialnego dziedzictwa należy zaliczyć także tradycyjne nazewnictwo ulic jak np. Dębnik, Kowalska, Pod Bażantarnią, Podwale, Podzamcze, Rzeźnicza, Tkacka, Wałowa. Nazwy ulic stanowią często upamiętnienie osób związanych z dziejami Łącuta, np. ulice: Cetnarskiego, Danielewicza, Ottona z Pilczy, Potockich, Żardeckiego. Podobną rolę spełniają nazwy historycznych obiektów architektonicznych, będące świadectwem lokalnej tożsamości kulturowej. Powinny one być nadal utrwalane i rozpowszechniane oraz wykorzystywane w promocji dziedzictwa kulturowego Łącuta.

Poza patronami ulic na upamiętnienie zasługuje jeszcze wiele znanych postaci pochodzących z Łącuta, związanych z miastem. Poza jego właścicielami, m.in. z rodów Pileckich, Lubomirskich czy Potockich, warto wspomnieć Jana z Łącuta – uznanego matematyka doby renesansu, Jana Śniadeckiego – matematyka i astronoma mieszkającego w zamku, ks. Franciszka Siarczyńskiego – proboszcza parafii, historyka, publicystę i pierwszego dyrektora Zakładu Narodowego Ossolińskich, Bolesława Żardeckiego – posła na Sejm Krajowy, współzałożyciela kilku instytucji finansowych w mieście, Jana i Stanisława Cetnarskich oraz Konstantego Danielewicza – wieloletnich radnych i burmistrzów.

Przejawem niematerialnego dziedzictwa są praktyki religijne – Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie – i związane z nimi tradycyjne obrzędy (np. straże grobowe, procesje) oraz specyficzne dla miasta i okolic potrawy. Można je poznać nie tylko w prywatnych domach, ale też na organizowanych coraz chętniej jarmarkach.

Na wielkanocnym jarmarku
źródło: <https://www.powiatlancut.pl/aktualnosci/wielkanocny-jarmark-w-manezu-1922.html>

Odbywają się one podczas „Święta patrona Miasta i Powiatu Łańcuckiego św. Michała Archaniola” oraz „Świątecznego Jarmarku Wielkanocnego” w Niedzielę Palmową.

Plakaty promujące wydarzenia związane z łańcuckimi tradycjami

źródło: <http://mdk-lancut.plasptyp=13&sub=7&subsub=0&menu=3&artykul=1807&akcja=artykul> http://tv.lancut.com/wp-content/uploads/2018/09/swieto-patrona-powiatu-lancuckiego-znany-program-swieto_patrona_plakat_do_internetu_rgbqHV2o6mtp3CDqL2GY5c.jpg

W Łańcucie od stuleci żywe są tradycje związane z przyrządzaniem lokalnych trunków. Sięgają one czasów Lubomirskich, a kontynuowane były przez Potockich. Słynne rosolisy z wytwórni Alfreda I Potockiego znane były w Europie. Ich produkcja nie została przerwana nawet podczas II wojny światowej i podtrzymuje ją Fabryka Wódek "Polmos Łańcut", która jako jedyna w Polsce zajmuje się produkcją rosolisów. Z rodami Lubomirskich i Potockich związana jest wielowiekowa tradycja muzykowania na zamku, która po latach przerwy przywrócona została poprzez organizację od 1961 r. „Dni Muzyki Kameralnej”, przekształconych w „Muzyczny Festiwal w Łańcucie” znany i ceniony w Polsce. Do niej zaliczyć można też inne wydarzenia muzyczne jak Międzynarodowe Kursy Muzyczne im. Zenona Brzewskiego, czy Letnie Metodyczne Warsztaty Pianistyczne „Od rzemiosła do mistrzostwa”.

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA ŁAŃCUTA. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza stanu zachowania dziedzictwa miasta Łańcuta i działań służących jego poprawie wykonana została przy pomocy analizy SWOT jednej z najczęściej stosowanych technik/metod analitycznych (wykorzystywanych we wszystkich obszarach planowania strategicznego) stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego. Analiza zawiera rozpoznanie mocnych stron (*strengths*) i słabych stron (*weaknesses*) oraz aktualnych i potencjalnych szans (*opportunities*) i zagrożeń (*threats*).

Wykonano ją w oparciu o:

- analizy SWOT zawarte w przedstawionych powyżej dokumentach strategicznych miasta, poddając je krytycznej ocenie i aktualizacji,
- oględziny zabytków i obszarów zabytkowych miasta,
- konsultacje z władzami samorządowymi, pracownikami UM oraz jednostek podległych.

Zestawienie wniosków wynikających z analizy SWOT diagnozuje obecną sytuację dotyczącą stanu dziedzictwa kulturowego w mieście oraz jego ochrony. Jednocześnie stanowi bazę do sformułowania priorytetów, kierunków działań i zadań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem miasta.

Lp.	MOCNE STRONY (<i>Strengths</i>)
1.	olbrzymi potencjał zabytkowy miasta z uwagi na zachowany zasób, bogatą historię i związane z nią znane postacie historyczne
2.	wysoka wartość zabytkowa zamku – jednej z najwspanialszych rezydencji możnowładczych w Rzeczypospolitej (obiekt wpisany na listę pomników historii)
3.	wysoka wartość zabytkowa synagogi – jednego z najlepiej zachowanych obiektów architektury synagogałnej na Podkarpaciu, zarówno pod względem architektury, jak wystroju i wyposażenia wnętrza
4.	znaczący i interesujący w wielu aspektach zespół willi i domów z ogrodami, stanowiący o specyfice miasta i wyróżniający się w skali województwa
5.	walory krajobrazowe miasta (z uwagi na duże kompleksy zabytkowej zieleni: park zamkowy, system alej oraz historyczne obszary leśne: Bażantarnia i Dębnik)
6.	wyjątkowa wartość dziedzictwa niematerialnego tkwiąca w dziejach znamienitych rodów możnowładczych i postaciach związanych z Łańcutem
7.	działalność instytucji działających w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami oraz dziedzictwa niematerialnego: <ul style="list-style-type: none"> – prężnie działające Muzeum-Zamek w Łańcucie z wyjątkowymi zbiorami dzieł sztuki i jego wieloaspektową działalnością, – unikatowe Muzeum Gorzelnictwa z eksponatami przemysłu gorzelnianego, – działalność Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łańcucie,

	- działalność Koła 10 Pułku Strzelców Konnych.
8.	uwarunkowania sprzyjające rozwojowi turystyki: - potencjał zabytkowy, - położenie na dogodnych trasach komunikacyjnych w pobliżu: autostrady A-4, przejść granicznych z Ukrainą, portu lotniczego Rzeszów - Jasionka, Rzeszowa oraz miejscowości interesujących dla turystów, jak Julin, Markowa, Medynia Głogowska, Leżajsk, Jarosław, czy Przemyśl, - Turystyczny Szlak Gniazd Rodowych Lubomirskich, - szlak rowerowy Green Velo.
9.	muzyczne tradycje kulturalne: - Muzyczny Festiwal w Łańcucie, - Międzynarodowe Mistrzowskie Kursy Muzyczne im. prof. Z. Brzewskiego
10.	uwzględnianie ochrony i zarządzania dziedzictwem w miejskich dokumentach strategicznych i programowych miasta, przede wszystkim Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Lokalnym programie rewitalizacji

Lp.	CZYNNIKI - SŁABE STRONY (<i>Weaknesses</i>)
1.	zły stan techniczny części zasobu dziedzictwa kultury materialnej miasta, m. in. zespołu poddominikańskiego, obiektów pożydowskich, zespołów zieleni, zabudowy willowej i przyrynkowej, zabytkowych obiektów na cmentarzu komunalnym
2.	niewystarczające wykorzystanie przez miasto potencjału zabytkowego, w szczególności zamku oraz willowej zabudowy do rozwoju gospodarczego w oparciu o rozwój turystyki
3.	nieadekwatne do realnych potrzeb nakłady finansowe na ochronę zabytków i prace konserwatorskie przy obiektach zabytkowych oraz na pozostałe elementy szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego
4.	niewielkie środki finansowe w budżecie miasta na dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach (dotacje celowe)
5.	brak skutecznej polityki i działań prowadzących do estetyzacji historycznych przestrzeni publicznych miasta
6.	brak systemowego monitorowania stanu zachowania zasobu kulturowego miasta
7.	brak całościowego rozpoznania, zinwentaryzowania i badań dziedzictwa niematerialnego
8.	brak miejskiego/samorządowego koordynatora działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem (brak stanowiska miejskiego konserwatora zabytków)
9.	brak wystarczającej współpracy i koordynacji działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem pomiędzy poszczególnymi wydziałami

	i jednostkami organizacyjnymi Urzędu Miasta
11.	brak skutecznego planowania przestrzennego dla ważnych historycznych obszarów – brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego
12.	utrudniony dostęp turystów do Muzeum Gorzelnictwa
13.	niewystarczająca promocja walorów kulturowych i turystycznych
14.	niewystarczająca ilość zewnętrznych nośników informacji turystycznej (tablic informacyjnych, nośników danych, oznakowania zabytków i ciekawych miejsc)
15.	niewystarczające wykorzystanie strony internetowej miasta w promocji szeroko pojętego dziedzictwa i edukacji na jego temat
16.	słaba integracja środowisk pozarządowych w mieście działających w obszarze ochrony dziedzictwa i jego promocji

Lp.	SZANSE (Opportunities)
1.	możliwość dofinansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, środki UE i in.;
2.	wzrost świadomości roli i znaczenia dziedzictwa kulturowego wśród społeczności lokalnej dzięki realizacji odpowiednich działań promocyjnych i edukacyjnych
3.	wzrost świadomości postrzegania dziedzictwa jako produktu turystycznego
4.	promocja miasta w mediach społecznościowych w skali regionu i kraju
5.	wzrost zainteresowania miastem – rozwój turystyki dzięki wykorzystaniu walorów zabytkowych i krajobrazowych oraz, dzięki interesującej ofercie kulturalnej i turystycznej
6.	kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjne zagospodarowanie obiektów zabytkowych
7.	wprowadzenie publicznych dyskusji w zakresie rewitalizacji zabytkowych obiektów i obszarów
8.	podniesienie jakości przestrzeni publicznych poprzez wykorzystanie narzędzi ochrony krajobrazu (m.in. tzw. ustawy krajobrazowej)
9.	wykorzystanie dziedzictwa kulturowego do budowy marki „Łańcut”

Lp.	ZAGROŻENIA (Threats)
1.	przekształcanie, degradacja budownictwa zabytkowego z uwagi na niewykorzystywanie form ochrony obszarowej w najcenniejszych historycznych jednostkach przestrzennych miasta
2.	brak zrównoważonego rozwoju miasta z tytułu niedoceniań potencjału i znaczenia dziedzictwa
3.	wykonywanie prac remontowych i konserwatorskich bez stosownych uzgodnień i pozwoleń, bez poszanowania substancji zabytkowej, rozbudowa,

	przebudowa rozbiórka obiektów zabytkowych spowodowane głównie niską świadomością społeczną w postrzeganiu wartości dziedzictwa jako autentycznego, nieodnawialnego zasobu
4.	degradacja zabytkowej zabudowy przez przypadkowe działania inwestycyjne, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne tj. dobro zabytku
5.	postrzeganie obiektu zabytkowego wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie – jedynie jako zasobu historycznego
6.	zagospodarowywanie obiektów zabytkowych w sposób powodujący zatracenie wyjątkowego charakteru zabytku
7.	utrata tożsamości lokalnej poprzez komercjalizację zabytków
8.	spadek atrakcyjności miasta spowodowany brakiem, niewystarczającą lub nieskuteczną promocją opartą o walory dziedzictwa kulturowego
9.	słabe wykorzystanie partycypacyjnego modelu zarządzania dziedzictwem – podejmowanie decyzji dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego bez udziału interesariuszy, aktywnie działających organizacji pozarządowych etc.
10.	malejące utożsamianie się mieszkańców miasta z dziedzictwem kulturowym
11.	malejące poczucie odpowiedzialności społecznej dla ochrony i opieki nad zabytkami
12.	klęski i zdarzenia losowe
13.	brak skutecznej egzekucji prawa

Podsumowując, wyodrębnione w analizie SWOT słabe i mocne strony oraz szanse i zagrożenia, należy zwrócić szczególną uwagę na następujące zagadnienia i problemy, które zdają się mieć zasadnicze znaczenie dla sformułowania założeń programowych – celów, priorytetów, kierunków działań oraz konkretnych zadań:

Stan zabytków oraz stan zagospodarowania historycznych obszarów

Stan zachowania zabytkowej zabudowy miasta zmienia się z roku na rok w wielu przypadkach z korzyścią dla wizerunku miasta. Nieocenione są prowadzone od kilku lat i zakrojone na szeroką skalę prace remontowe, konserwatorskie, archeologiczne w obrębie zespołu zamkowo-parkowego. Efekty prac ostatnich lat widoczne są także w obrębie zespołu kościoła parafialnego. Generalnie w dobrym stanie znajduje się także większość budynków użyteczności publicznej, stanowiących własność samorządu miasta oraz instytucji państwowych, tj. podmiotów dysponujących odpowiednimi zasobami finansowymi dla przeprowadzenia pełnego zakresu prac renowacyjnych, mających ponadto duże możliwości pozyskania na te cele funduszy zewnętrznych. Stan zabytkowych obiektów prywatnych jest bardzo zróżnicowany. Część obiektów jest dobrze utrzymywana, poddawana bieżącym remontom, część została w ostatnich latach poddana kompleksowym pracom remontowo-konserwatorskim, jednak znaczna część zabytkowej zabudowy miasta, obiektów eksponowanych i prezentujących wysokie wartości zabytkowe, wymaga szeroko zakrojonych działań rewaloryzacyjnych lub remontowo-konserwatorskich. Dotyczy to

przede wszystkim zespołu poklasztornego oo. dominikanów, budynku synagogi, licznych willi, kamienic, budynku dawnej łaźni żydowskiej, zespołów zabytkowej zieleni, czyli obiektów i miejsc odgrywających ogromną rolę w przestrzeni historycznego miasta i jego krajobrazu kulturowego. Obiekty te w większości nie stanowią własności gminy, są jednak świadectwem bogatych dziejów miasta, wyrazem jego tożsamości. Dlatego działania służące poprawie ich stanu technicznego, zachowania wartości zabytkowych, a niekiedy adaptacji do nowych funkcji powinny skupić uwagę wielu interesariuszy – właścicieli, służb konserwatorskich, samorządu miasta, lokalnych stowarzyszeń. Ważna jest tutaj także jakość wykonywanych prac i prowadzenie ich w uzgodnieniu z wcz, celem zapewnienia właściwej ochrony zabytkowej substancji.

Druga ważna kwestia – to przestrzeń publiczna. Łańcucki Rynek, Plac Sobieskiego oraz główne szlaki komunikacyjne, zwłaszcza te reprezentacyjne, prowadzące do najbardziej pożądanego przez turystę zabytku – łańcuckiego zamku, czy do kościoła farnego, stanowią o wizerunku miasta i wyznaczają standardy życia jego mieszkańców. Miejsca te czekają na planowane od wielu lat działania rewaloryzacyjne. Dotyczy to zwłaszcza obszaru płyty Rynku, który – pomimo wprowadzenia pewnych korekt w zagospodarowaniu – nadal wymaga realizacji całościowej koncepcji (a następnie projektu) uwzględniającej zarówno historyczne uwarunkowania (m.in. badania archeologiczne w obrębie dawnego ratusza i decyzję odnośnie formy wyeksponowania jego reliktyw), jak i decyzje dotyczące eliminacji lub ograniczenia ruchu kołowego i parkingów, korekty zieleni oraz wprowadzenia nowych form (m.in. małej architektury, nawierzchni, oświetlenia etc.) dostosowanych do zabytkowego charakteru miejsca oraz do współczesnych funkcji.

Ponadto wiele obszarów i obiektów w historycznej przestrzeni miasta, zostało zdominowanych przez reklamowy chaos lub tymczasową – lecz bardzo trwałą zabudowę szpecącą miasto. Banery, szyldy, reklamy, nośniki reklamowe często nietylko niedostosowane do obiektu pod względem kompozycji, kolorystyki, formy i wymiaru, ale też nieestetycznie zamontowane lub zniszczone wpływają bardzo negatywnie na estetykę przestrzeni publicznej. Chaos przestrzenny potęgują też nieujednolicone tymczasowe miejsca handlu lub usług gastronomicznych i ich zróżnicowany stan zachowania. Dopełnia je zabudowa z lat 60. i 70. XX w., często z uwagi na zły stan zachowania, zasłonięta kolorowymi płachtami i reklamami. Te wszystkie elementy stanowią o jakości przestrzeni publicznej a tym samym wyznaczają standardy dla jego mieszkańców, dlatego są tak ważne w procesie rewitalizacji przestrzeni publicznych.

Formy ochrony

Bogactwo zasobów zabytkowych Łańcuta przejawia się m.in. w: nowożytnym założeniu zamkowo-parkowym, zabudowie, zwłaszcza z przełomu XIX i XX w., zabytkach odzwierciedlających wielokulturowy niegdyś charakter miasta, zespołach zieleni, układzie przestrzennym ze średniowiecznym rodowodem oraz atrakcyjnym położeniu krajobrazowym. Szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe miasta ma zróżnicowaną wartość. Jednak w przypadku Łańcuta można stwierdzić, że jest to miasto, w którym zachowane są zabytki i ich zespoły oraz obszary o bardzo wysokiej – w skali ogólnopolskiej randze historycznej i wartości artystycznej. Tak zdefiniowane i ocenione

zasoby dziedzictwa kulturowego znajdują częściowe odzwierciedlenie w istniejących formach ochrony. Zespół zamkowo-parkowy w Łańcucie został uznany za Pomnik Historii, będący formą ochrony miejsc o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa Polski.

Zespół zabytkowy Łańcuta (obejmujący układ urbanistyczny miasta i zespoły zabytkowej zabudowy) został wpisany do rejestru zabytków już w 1969 r. W rejestrze zabytków nieruchomych Łańcuta figuruje aktualnie 123 obiekty. Liczba decyzji o wpisie kolejnych cennych obiektów z terenu miasta niestety w Łańcucie nie wzrasta – wbrew ogólnym tendencjom panującym w innych miastach. Od 2016 r. nastąpił tylko jeden wpis do rejestru zabytków nieruchomych.

Ponadto pomimo wysokiej rangi zespołów zabytkowych zlokalizowanych przede wszystkim w obszarze zespołu staromiejskiego słabą stroną ochrony dziedzictwa kulturowego miasta jest brak skutecznego procesu planowania przestrzennego. Negatywnym zjawiskiem i zagrożeniem jest niewystarczające wykorzystanie tych form ochrony zabytków, które z założenia ustawowego leżą w kompetencjach samorządu. Dotyczy to zarówno możliwości utworzenia parku kulturowego, a przede wszystkim uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, którego odpowiednie zapisy mogłyby stanowić skuteczne narzędzie ochrony zabytkowej przestrzeni miasta.

Monitoring zabytków i służby odpowiedzialne za ochronę i zarządzanie dziedzictwem

Bardzo zróżnicowany stan zachowania łańcuckich zabytków, zarówno zabytkowej substancji jak i ich stanu technicznego, sprawiają, że niezbędne jest podjęcie wielu działań umożliwiających zachowanie ich wartości i pełniejsze wykorzystanie do współczesnych funkcji. Rzetelna i obiektywna ocena stanu dziedzictwa kulturowego Łańcuta powinna zostać oparta na prowadzonym systematycznie monitoringu – stanu zabytków oraz działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dotychczasowy brak kompleksowej oceny i monitoringu stanu oraz istniejących i potencjalnych zagrożeń nie pozwala na jednoznaczną ocenę stanu zasobu zabytkowego miasta i utrudnia planowanie zadań.

O monitoringu dziedzictwa niematerialnego w ogóle trudno mówić, gdyż w Łańcucie jeszcze nie do końca zostało ono rozpoznane i zdefiniowane.

Brak monitoringu jest między innymi spowodowany brakiem koordynatora działań w urzędzie miasta /miejskiego konserwatora zabytków/, który byłby odpowiedzialny za działania związane z ochroną zabytków i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym (w zakresie przekazanych przez WKZ kompetencji). Ponadto ewidentnym problemem jest także niewystarczający zakres współpracy i komunikacji pomiędzy poszczególnymi wydziałami Urzędu Miasta jak i pomiędzy podległymi mu jednostkami - zarówno w zakresie realizacji zadań, jak i prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej. Stąd jako jedno z ważnych zadań niniejszego programu opieki nad zabytkami uznać należy przywrócenie samodzielnego stanowiska miejskiego konserwatora zabytków.

Badania oraz prezentacja i promocja dziedzictwa, działania edukacyjne i służące rozwojowi turystyki

W dziedzictwie kulturowym Łańcuta, z uwzględnieniem zespołu zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz wartości niematerialnych, tkwi potencjał rozwoju turystycznego miasta, a co za tym idzie gospodarczego, ekonomicznego, jak również – zawsze trudnego do wymiernego określenia - rozwoju społecznego.

Dziedzictwo kulturowe Łańcuta było i jest przedmiotem licznych opracowań, publikacji naukowych, dokumentacji etc. oraz przedmiotem różnorodnych badań – tak poszczególnych zabytków, jak i dotyczących rozpoznania wartości krajobrazu kulturowego. Nadal jednak niewystarczające są metodyczne badania i opracowania o zabytkach o charakterze historyczno-konserwatorskim, prowadzone pod kątem ich ochrony (z wyraźnie wyodrębnionym elementem wytycznych konserwatorskich). Niewystarczające, dla podejmowania właściwych decyzji w zakresie ochrony zabytków i formułowania wytycznych konserwatorskich, są także obecne analizy urbanistyczne, architektoniczne, historyczne dla cennych obszarów krajobrazów kulturowych. Konieczna jest także dokumentacja i inwentaryzacja zabytków najbardziej zagrożonych.

Promocją dziedzictwa miasta (materialnego i niematerialnego) zajmują się w Łańcucie różne instytucje, organizacje i stowarzyszenia. Oferta kulturalna Łańcuta jest bogata – wykorzystująca zarówno historię miasta, jego historyczną tożsamość, jak i zachowane zabytki oraz dziedzictwo niematerialne.

Ewidentnym problemem i słabą stroną w dotychczasowych działaniach samorządu miasta jest niewystarczające wykorzystanie szans rozwojowych (zwłaszcza w zakresie turystyki) jakie stwarza istnienie w mieście zespołu zamkowego – zabytku o wartościach, randze i znaczeniu ogólnopolskim.

Finansowanie ochrony zabytków

Należy zaznaczyć, że dotychczasowe finansowanie ochrony zabytków w mieście jest trudne do obiektywnej oceny. Wynika to z wielu przyczyn: wielu źródeł finansowania ochrony zabytków, braku szczegółowego rozpoznania dotyczącego stanu technicznego obiektów zabytkowych i kosztów koniecznych do ich restauracji, braku planu finansowania zadań w ramach programu rewitalizacji, braku ocen jakie fundusze są konieczne a jakie realne możliwości.

Obecny stan zachowania znacznej części zabytkowych obiektów i obszarów pozwala na stwierdzenie, że istniejące finansowanie odnowy zabytków w mieście należy uznać za niewystarczające. Nie pozwala na utrzymanie zasobu w odpowiednim stanie technicznym. Środki publiczne nie tworzą systemu, który pozwala na realizację polityki konserwatorskiej.

Jako niewystarczający należy ocenić system ulg finansowych, który również powinien być instrumentem polityki miasta w kształtowaniu stanu zasobu zabytków. Konieczne jest dokonanie analizy potrzeb w zakresie finansowania ochrony dziedzictwa oraz zbudowanie systemu, który te środki będzie zapewniał. Należy też zauważyć, że wadą systemu finansowania ze środków publicznych jest fakt, że finansowanie nie odbywa się w trybie

wieloletnim, brak jest długofalowego programu finansowania prac obejmujących konserwację i restaurację zabytków.

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. CELE, PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA

Określone w *Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami miasta Łańcuta na lata 2020-2023* cele, priorytety, kierunki działań i zadania generalnie wynikają z kilku zasadniczych kwestii:

- ustawowo określonych celów, jakim służyć powinny programy opieki nad zabytkami (*ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 87, ust.2);
- wyznaczonych kierunków polityki krajowej oraz regionalnej (przyjętej przez Samorząd Województwa);
- dokumentów uchwalonych przez samorząd miasta;
- wniosków wynikających z analizy SWOT stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego miasta;
- analizy i oceny zasobu dziedzictwa kulturowego miasta i jego stanu zachowania, (dokonanej w trakcie wizji terenowych w okresie czerwiec – wrzesień 2019 r.)

Należy zaznaczyć, że ostateczny wybór konkretnych zadań w czteroletniej perspektywie realizacji programu jest wynikiem przeprowadzonych konsultacji z władzami miasta oraz pracownikami urzędu miasta, w celu wskazania takich zadań, które spełniając wskazane cele i priorytety, będą równocześnie realne do wykonania przez samorząd miasta.

W programie uwzględniono część zadań zaplanowanych w poprzednich programach dla miasta Łańcuta (z różnych powodów niezrealizowanych), które istotne w kontekście ustawowych celów jakim służyć winien program opieki nad zabytkami.

Wskazane cele, priorytety i kierunki działań sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej, natomiast planowane zadania powinny zostać zrealizowane w okresie czterech lat obowiązywania niniejszego *GPOnZ*. Należy też mieć na uwadze fakt, że każde programowanie, którego założeniem jest osiągnięcie celów może – ze względu na czynniki zewnętrzne i wewnętrzne – nie przebiegać zgodnie z przyjętymi założeniami. Dlatego bardzo ważnym elementem procesu realizacji *GPOnZ* jest prowadzenie monitoringu, dzięki któremu można przeciwdziałać zagrożeniom, reagować na pojawiające się zmiany, a w razie konieczności korygować wyznaczone cele.

Wskazane zadania nie stanowią zamkniętego zbioru. W czteroletnim okresie realizacji *GPOnZ* mogą one podlegać pewnej weryfikacji uwzględniającej aktualną sytuację. Ponadto, zgodnie z obowiązującymi zasadami planowania rozwoju, proces programowania powinien mieć charakter interaktywny poprzez szeroki udział interesariuszy (zgodnie z partycypacyjnym podejściem do zarządzania). *GPOnZ* należy też traktować jako element informacyjno-promocyjny oraz edukacyjny w prowadzonej przez samorząd polityce.

Założenia programowe znacznie wykraczają poza opiekę nad zabytkami

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

w rozumieniu przepisów *ustawy o ochronie zabytków...* i obejmują prowadzenie polityki w dziedzinie ochrony przestrzeni kulturowej gminy i dziedzictwa kulturowego – materialnego i niematerialnego. Zaplanowane zadania, powinny być podejmowane i realizowane przez różne podmioty – nie tylko samorząd miasta i podległe mu jednostki,

lecz również właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, instytucje kultury, urząd ochrony zabytków, samorząd wojewódzki i powiatowy, środowiska naukowe, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe itp., przy czym zakłada się, że na samorządzie gminy – poza wykonaniem zadań, za które jest bezpśrednio odpowiedzialny spoczywać

też będzie rola koordynatora zaplanowanych działań, jak również prowadzenie monitoringu realizacji GPOnZ. Samorząd gminy pełnić też powinien funkcję inspirowającą i wspierającą. Cele m. działań władz gminy i podległych mu jednostek jest prowadzenie

spójnej polityki w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego gminy.

współpraca w tym zakresie z szerokim kręgiem interesariuszy.

CEL I OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA DLA ZACHOWANIA JEGO WARTOŚCI		CEL II WYKORZYSTANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU SPOŁECZNO- GOSPODARCZEGO
Priorytet 1 Zachowanie dziedzictwa kulturowego i jego autentyzmu	Priorytet 2 Poprawa stanu zabytkowych obiektów i obszarów	Priorytet 1 Dziedzictwo kulturowe czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego miasta
Kierunek działań 1 Ochrona krajobrazu kulturowego i układu urbanistycznego	Kierunek działań 1 Kontynuacja działań zmierzających do zachowania i poprawy stanu zabytków - realizacje	Kierunek działań 1 Edukacja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz wspieranie rozwoju turystyki kulturowej

<p>Kierunek działań 2</p> <p>Opieka i ochrona zabytków nieruchomych i ruchomych -rozszerzenie prawnych form ochrony</p>	<p>Kierunek działań 2</p> <p>Poprawa stanu zachowania zabytkowych obiektów i historycznych obszarów poprzez usprawnienie systemu finansowania/ dofinansowania</p>	<p>Kierunek działań 2</p> <p>Tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym</p>
--	--	---

<p>Kierunek działań 3</p> <p>Opieka i ochrona dziedzictwa archeologicznego</p>		
<p>Kierunek działań 4</p> <p>Ochrona dziedzictwa niematerialnego</p>		
<p>Kierunek działań 5</p> <p>Rozpoznanie, badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnianie wyników badań</p>		

CEL I. Ochrona dziedzictwa kulturowego miasta dla zachowania jego wartości

Priorytet 1. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i jego autentyzmu

Kierunek działań 1. Ochrona krajobrazu kulturowego i układu urbanistycznego		
Lp.	ZADANIA	Jedn. odpowiedzialna/ realizator
1.	<p>Opracowanie <i>Studium ochrony wartości kulturowych</i></p> <p><i>Studium ochrony wartości kulturowych miasta lub gminy jest jednym z opracowań wyjściowych – przedplanistycznych, zalecanym do opracowania przed sporządzeniem studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Jest ponadto najważniejszym i kompletnym źródłem informacji niezbędnym do sporządzania właściwych zapisów dotyczących ochrony zabytków w dokumentach planistycznych. Celem tego opracowania jest rozpoznanie zasobu zabytkowego na danym obszarze, zdiagnozowanie jego wartości i stanu zachowania, określenie wytycznych konserwatorskich, tj. zasad i zakresu jego ochrony, a także ustalenie zasad dopuszczalnych w nim przekształceń.</i></p>	GIA
2.	<p>Opracowanie (aktualizacja) <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łańcuta, uwzględniającego zapisy i wytyczne zawarte w <i>Studium ochrony wartości kulturowych</i>.</i></p>	GIA

	<i>Potrzeba aktualizacji obowiązującego Studium uwarunkowań... wynika m.in. z konieczności dostosowania zapisów do licznych zmian przepisów prawa oraz zmian gospodarczych, ekonomicznych i społecznych w mieście jakie zaistniały na przestrzeni od 2001 r. do 2019 r. Należy mieć na uwadze, że znaczenie studium jest ogromne, ponieważ zapisy każdego planu miejscowego dla danego terenu nie mogą naruszać ustaleń studium.</i>	
3.	Sukcesywne opracowywanie mpzp dla obszarów ważnych z punktu widzenia zachowania dziedzictwa kulturowego gminy. w szczególności dla obszaru układu urbanistycznego objętego ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków (Nr rej. A-320 z 18.10.1969 r.) <i>Plany te winny uwzględniać wymogi związane z ochroną znajdujących się na tych obszarach obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków oraz pozostałych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Zaleca się wprowadzenie w stosunku do obiektów z obu tych grup precyzyjnych, zindywidualizowanych zapisów, uwzględniających specyfikę użytych materiałów w poszczególnych obiektach, ich bryły, form architektonicznych, detalu architektonicznego i stolarki otworowej oraz kontekstu przestrzennego. W planach tych należy też uwzględnić ochronę historycznego układu planistycznego oraz zasady ochrony krajobrazu kulturowego, w tym w szczególności dążenie do zachowania w niezmienionej formie historycznych panoram, osi widokowych, form terenu, zabytkowych kompozycji zieleni.</i>	GIA
4.	Wyeliminowanie lub ograniczenie tranzytowego ruchu kołowego w obszarze Rynku.	BM GIA
5.	Kontynuacja realizacji projektu rewitalizacji i zagospodarowania płyty rynku uwzględniającego: uczytelnienie kompozycji, historyczne elementy rozplanowania, funkcję, małą architekturę, nawierzchnię placu, oświetlenie, korektę zieleni. <i>Zagospodarowanie płyty rynku powinno uwzględnić historyczne i współczesne potrzeby funkcjonalne, w tym m.in. funkcję reprezentacyjną, umożliwiającą organizowanie uroczystości patriotycznych i religijnych, imprez rozrywkowych itp., funkcję rekreacyjną (miejsce spotkań i odpoczynku mieszkańców i turystów). Konieczne jest także uporządkowanie ruchu kołowego uwzględniającego ograniczenie występującej obecnie w rynku uciążliwości komunikacji. Realizacja tego zadania winna być poprzedzona badaniami archeologicznymi w obrębie dawnego ratusza oraz koncepcji, a następnie projektu architektonicznego, sporządzonych w oparciu o wytyczne konserwatorskie WUOZ – Delegatura w Rzeszowie.</i>	GIA WPF
6.	Modernizacja sieci infrastruktury technicznej i nawierzchni ulic w granicach zespołu staromiejskiego wpisanego do rejestru zabytków – nowe nawierzchnie ulic (ich materiał i sposób aranżacji uwzględniać powinny wytyczne WUOZ – Delegatura w Rzeszowie) łącznie z ograniczeniem lub eliminacją ruchu na wybranych ulicach / wybranych odcinkach ulic.	GIA
7.	Rewitalizacja otoczenia zabytkowego budynku przy ul. Piłsudskiego	GIA

	70 w Łańcucie oraz nadanie mu nowych funkcji kulturalnych, edukacyjnych, rekreacyjnych i społecznych.	
8.	<p>Ochrona zabytkowych zespołów zieleni:</p> <ul style="list-style-type: none"> – realizacja projektu pn. Rewitalizacja i zagospodarowanie lasu Bażantarnia w Łańcucie dla Potrzeb Parku Wypoczynku i Rekreacji; – prowadzenie bieżących prac pielęgnacyjnych i konserwatorskich przy zabytkowych alejach; – w miarę możliwości dążenie do odtworzenia alei, które uległy częściowej lub całkowitej degradacji. <p><i>Bardzo duże znaczenie w przestrzeni miasta Łańcuta odgrywają zachowane zabytkowe zespoły zieleni: park zamkowy, zabytkowe aleje, lasy komunalne (Bażantarnia i Dębnik). Łańcuckie historyczne zespoły zieleni stanowią ważny element kulturowy i krajobrazowy, są swoistym wyróżnikiem miasta. Ich ochrona i rewaloryzacja jest niezbędnym zadaniem w procesie zachowania wartości dziedzictwa kulturowego Łańcuta.</i></p>	GIA , WPF
9.	Rewaloryzacja i zagospodarowanie Stawu Browarnego w Łańcucie.	GIA, WPF
10.	<p>Przyjęcie, w formie zarządzenia Burmistrza Miasta, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych na nieruchomościach wchodzących w skład gminnego zasobu nieruchomości oraz nieruchomościach miejskich jednostek organizacyjnych. (Etap I)</p> <p>10.2. Przyjęcie, w formie uchwały Rady Miasta, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń – zgodnie z możliwościami jakie daje tzw. ustawa krajobrazowa. (Etap II)</p> <p><i>Forma, kształt, lokalizacja i kolorystyka reklam, nośników reklamowych oraz elementów małej architektury (jak kioski, pergole, ogródki gastronomiczne) ma olbrzymi wpływ na odbiór przestrzeni publicznej i stanowi o jej jakości. Uporządkowanie reklamowego chaosu w pierwszej kolejności na obiektach, ulicach, placach wchodzących w skład gminnego zasobu nieruchomości będzie pierwszym krokiem w działaniach na rzecz ochrony krajobrazu i przestrzeni publicznej, stanowiącym dobry przykład dla pozostałych właścicieli reklam.</i></p>	GIA
11.	<p>Uporządkowanie i aranżacja bezpośredniego otoczenia synagogi.</p> <p><i>Synagoga w Łańcucie wybudowana w 1761 r. przy wsparciu marszałka wielkiego koronnego St. Lubomirskiego, usytuowana w pobliżu zamku, stanowi jeden z cenniejszych obiektów zabytkowych, zarówno w skali miasta jak i województwa Skupia uwagę nie tylko badaczy ale i licznych turystów. Jej najbliższe otoczenie – zagospodarowanie budynkiem usługowym oraz miejscami parkingowymi wpływa negatywnie na odbiór jej walorów architektonicznych, krajobrazowych i estetycznych, dlatego uporządkowanie i aranżacja tej przestrzeni są zasadne.</i></p>	GIA

Kierunek działań 2. Opieka i ochrona zabytków nieruchomych i ruchomych – rozszerzenie prawnych form ochrony		
Lp.	ZADANIA	Jedn. odpowiedzi alna/ realizator
1.	<p>Wystąpienie do WKZ z wnioskiem o wpis do rejestru zabytków nieruchomych (rejestr A – zabytki budownictwa i architektury) następujących obiektów będących własnością miasta:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kamienicy przy Pl. Sobieskiego 18 – siedziba Urzędu Miasta – jedna z kamienic wyróżniających się pod względem wystroju architektonicznego elewacji, pierwotnie należąca do lekarza Ignacego Arcta, – Kamienica przy pl. Sobieskiego 19 – jeden z nielicznych przykładów modernistycznej zabudowy miasta, – Szkoła Podstawowa Nr 1, dawna Szkoła Ludowa przy ul. Piłsudskiego 7 – najstarszy zachowany budynek szkolny w Łańcucie, – Budynek przy ul. Danielewicza 8, ob. siedziba Biblioteki Pedagogicznej – dawna rzeźnia, później siedziba Stowarzyszenia Gwiazda – obiekt wyróżniający się przede wszystkim wartościami historycznymi. 	WGM, GIA
2.	<p>Wspieranie, inspirowanie innych podmiotów – właścicieli obiektów zabytkowych – w celu wpisu do rejestru ważnych dla dziedzictwa kulturowego miasta.</p> <p>Charakterystyka i ocena zasobu kulturowego miasta wskazują na znaczną wartość zabytkową obiektów, pozwalającą na wnioskowanie o ich wpis do rejestru zabytków. Lista jest długa, lecz na szczególną uwagę zasługują:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dawna Szkoła Tkacka, ul. Cetnarskiego 17 – Dawna Szkoła Wydziałowa Sióstr Boromeuszek przy ul. Farnej 10 – Dawne Seminarium Nauczycielskie SS. Boromeuszek, ul. Grunwaldzka 9 – Dawne Seminarium Nauczycielskie SS. Boromeuszek, ul. Grunwaldzka 11 – Dawny Żydowski Dom Ludowy, ul. Ottona z Pilczy 12 – Dawna Kasa Zaliczkowo-Zapomogowa, ob. siedziba Starostwa Powiatowego, ul. Mickiewicza 2 – Dawny Zespół Koszar 10 Pułku Strzelców Konnych, ul. Piłsudskiego – Willa, ul. Kraszewskiego 14 (dawna willa Władysława Pelca) – Willa, ul. Konopnickiej 29 (dawna willa Stanisława Cetnarskiego) – Willa, ul. Mościckiego 15 (dawna willa Paszkowskich) – Willa, ul. Mościckiego 17 (dawna willa Sworzeńców) – Willa, ul. Tkacka 24 (dawna willa Dulęby) – Willa, ul. Żardeckiego 12 (dawna willa Oleńskich) – Dom czynszowy, ul. Dolniańska 2 (dawny dom budowniczego 	GIA

	<p>Antoniego Dąbrowskiego)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dom, ul. Grunwaldzka 26 (dawny dom Czopa) – Dom, ul. Grunwaldzka 51 (dawny dom Pelca) – Dom, ul. Słowackiego 9 (dawny dom Gruszczyńskiego) <p><i>Wpis do rejestru jako podstawowa forma ochrony zabytków jest tym narzędziem, który zapewnić powinien skuteczną ochronę i opiekę nieruchomości o wartościach artystycznych, historycznych lub naukowych, określając równocześnie zakres tej ochrony i granice konieczne do utrzymania tych wartości. Działania władz samorządowych związane z wpisaniem do rejestru zabytków ważnych dla dziedzictwa kulturowego gminy obiektów powinny polegać na: prowadzeniu działań zachęcających właścicieli do występowania do WKZ o dokonanie wpisu do rejestru zabytków, np. informowanie o systemie ulg podatkowych, o dofinansowywaniu prac budowlanych i konserwatorskich, poprzez zwolnienie z opłat za zajęcie pasa drogowego podczas prac remontowych, finansowe wspieranie remontów obiektów wpisanych do rejestru zabytków.</i></p>	
3.	<p>Weryfikacja i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków prowadzonej w formie kart adresowych oraz wykazu na stronie internetowej miasta dla obiektów architektury i budownictwa oraz stanowisk archeologicznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> – weryfikacja i korekta gminnej ewidencji zabytków Łańcuta, zarówno w zakresie ujętych w niej obiektów nieruchomości jak i danych zawartych w kartach adresowych zabytków, – weryfikacja i aktualizacja danych dotyczących stanowisk archeologicznych. <p><i>Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków jest jednym z podstawowych obowiązków samorządu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z ustawą w GEZ powinny znajdować się m. in. obiekty wpisane do rejestru zabytków, dlatego należy uzupełnić ewidencję zabytków Łańcuta o obiekty budownictwa i zespoły zieleni wpisane do rejestru a dotychczas pominięte, należy wyłączyć z ewidencji obiekty przekształcone, które utraciły wartości zabytkowe.</i></p>	GIA
4.	<p>Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków ruchomych:</p> <ul style="list-style-type: none"> – najcenniejszych zabytkowych pomników nagrobnych na terenie cmentarza komunalnego. 	GIA

Kierunek działań 3. Ochrona dziedzictwa archeologicznego

Lp.	ZADANIA	Jedn. odpowiedzialna/ realizator
1.	Wykonanie badań archeologicznych w obrębie dawnego ratusza na Rynku.	GIA

2.	Zintegrowana ochrona stanowisk archeologicznych poprzez konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz objętych ochroną określoną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	GIA
3.	Zapobieganie inwestycjom na terenie stanowisk archeologicznych bez nadzoru konserwatorskiego.	GIA

Kierunek działań 4. Ochrona dziedzictwa niematerialnego		
Lp.	ZADANIA	Jedn. odpowiedzialna/realizator
1.	Wspieranie działań dążących do pełnego rozpoznania i identyfikacji zjawisk niematerialnego dziedzictwa Łańcuta poprzez współpracę ze specjalistycznymi instytucjami, ekspertami, np. z Muzeum Etnograficznym w Rzeszowie.	BST, WEKiZ, MBP, MDK
2.	Ochrona, stosowanie, przywracanie i promowanie historycznych nazw miejscowych, m.in. ulic, obszarów, dzielnic, obiektów architektonicznych i budowlanych związanych z historią miasta i z lokalnymi tradycjami.	WGM, BST, WEKiZ, MBP, MDK
3.	Wspieranie przedsięwzięć dokumentacyjnych i wydawniczych zmierzających do zebrania (udokumentowania) i popularyzacji miejscowych zwyczajów, rzemiosł i umiejętności.	BST, WEKiZ, MBP, MDK
4.	Kontynuacja działań samorządu we współpracy z innymi podmiotami w zakresie podtrzymywania i promocji tradycji muzycznych, w szczególności Muzycznego Festiwalu w Łańcutie, Międzynarodowych Kursów Muzycznych im. Zenona Brzewskiego, Letnich Metodycznych Warsztatów Pianistycznych „Od rzemiosła do mistrzostwa”.	BST, WEKiZ, PSz.M,
5.	Wspieranie lokalnych stowarzyszeń w działaniach polegających na kultywowaniu łańcuckich tradycji i obyczajów, upamiętniających wydarzenia i postaci związane z Łańcutem, m.in. związanych z historią 10 Pułku Strzelców Konnych, historią gorzelnictwa, tkactwa, lokalnego rzemiosła sztukatorskiego i ciesielskiego, sztuki budowlanej.	BST, WEKiZ, MBP, MDK
6.	Wspieranie jednostek, grup, wspólnot (w tym przedsiębiorców, rzemieślników, twórców) praktykujących i przekazujących kolejnym pokoleniom lokalne tradycje oraz umiejętności związane z rzemiosłem.	BM, MBP, MDK,
7.	Promocja rzemiosł, tradycji lokalnych, produktów regionalnych oraz ginących zawodów, m.in. w ramach jarmarków, w mediach tradycyjnych i społecznościowych.	BST, WEKiZ, MBP, MDK
8.	Wzmacnianie związku mieszkańców Łańcuta z niematerialnym wymiarem dziedzictwa miasta poprzez działania dokumentacyjne,	BST, WEKiZ,

	edukacyjne i promocyjne (w tym m.in. kontynuacja projektu prowadzonego przez Miejską Bibliotekę Publiczną pn. Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej).	MBP, MDK
--	--	-------------

Kierunek działań 5. Rozpoznanie, badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnianie wyników badań		
Lp.	ZADANIA	Jedn. odpowiedzialna/ realizator
1.	Utworzenie komputerowej bazy Gminnej Ewidencji Zabytków.	GIA
2.	Prowadzenie monitoringu obiektów włączonych do GEZ, ich stanu zachowania, prowadzonych prac remontowych i konserwatorskich oraz wprowadzanie danych do bazy komputerowej.	GIA
3.	Opracowanie kart adresowych obiektów włączanych do GEZ (przede wszystkim tych obiektów i zespołów zieleni, które wpisane są do rejestru zabytków i dotychczas nie były uwzględnione w GEZ). Zadanie to wynika z ustawowego obowiązku samorządu gminy.	GIA
4.	Prowadzenie bieżącej aktualizacji danych o obiektach i obszarach ujętych w GEZ w Systemie Informacji Przestrzennej Łańcuta. Zadanie to dotyczy także udostępnienia danych o zabytkach archeologicznych ujętych w GEZ.	GIA
5.	Pełne rozpoznanie i zidentyfikowanie zabytkowych nagrobków na terenie cmentarza komunalnego oraz stanu ich zachowania celem podjęcia działań związanych z ich wpisem do rejestru zabytków oraz podjęciem prac remontowo-konserwatorskich (w pierwszej kolejności tych pomników nagrobnych, których istnieniu zagraża zły stan zachowania).	GIA
6.	Stworzenie „vademecum” (np. na stronie internetowej miasta) poświęconego zabytkom dla właścicieli obiektów zabytkowych, w którym m.in. znajdą się informacje dotyczące praw i obowiązków właścicieli zabytków, możliwości uzyskania dofinansowania prac przy zabytkach oraz zostaną określone także warunki współpracy miasta z właścicielami zabytkowych obiektów i obszarów.	GIA
7.	Wspieranie wykonywania prac dokumentacyjnych obiektów zabytkowych, np. poprzez współpracę z wyższymi uczelniami w organizowaniu dokumentacyjno-inwentaryzatorskich praktyk studenckich.	GIA
8.	Opracowanie inwentaryzacji zabytkowej zieleni na terenie lasu komunalnego Dębnik	WOŚ

Udostępnienie danych o zabytkach to zadanie istotne w kontekście ustawowego celu 6 programów opieki nad zabytkami, gdyż może przyczynić się do eliminowania sytuacji konfliktowych związanych z wykorzystaniem zabytków; co jest istotne dla właścicieli obiektów, które znajdują lub znajdują się w GEZ. Włączenie budynku do Gminnej Ewidencji Zabytków nie oznacza, że taki obiekt nie może być remontowany czy w jakimś stopniu przekształcany lub rozbudowywany. Należy jednak

pamiętać, że w stosunku do obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu, jak również prowadzenie robót budowlanych wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Priorytet 2. Poprawa stanu obiektów zabytkowych

Kierunek działań 1. Kontynuacja działań zmierzających do zachowania i poprawy stanu zabytków – realizacje		
L.p.	ZADANIA	Jedn. odpowiedzialna/ realizator
1.	<p>Przeprowadzenie prac remontowo-konserwatorskich obiektów zabytkowych stanowiących własność lub współwłasność gminy miejskiej, albo pozostających w zarządzie. Należą do nich m.in. następujące obiekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kamienica przy Pl. Sobieskiego 19, – kamienica przy ul. Ottona z Pilczy 13 – kaplica Madeyskich i wybrane nagrobki na cmentarzu komunalnym. 	GIA MZB
2.	<p>Kontynuacja starań władz miasta o przejęcie, a następnie remont i konserwację, adaptację do nowych funkcji i poprawę dostępności niezwykle istotnego dla dziedzictwa kulturowego miasta d. zespołu kościelno-klasztornego oo. dominikanów.</p> <p><i>Zespół ten wyróżnia się dużymi wartościami zabytkowymi, dominującą rolę w strukturze przestrzennej miasta, a zarazem jest obiektem, który może być wykorzystany do różnorodnych funkcji, np. kulturalnych, oświatowych, turystycznych – ważnych dla mieszkańców Łańcuta i dla turystów.</i></p>	BM
3.	<p>Kontynuacja starań samorządu miasta o współdziałanie z obecnym właścicielem łańcuckiej synagogi w zakresie poprawy stanu technicznego i stanu zabytkowej substancji oraz łatwiejszego niż obecnie dostępu do zwiedzania wnętrza zabytku.</p>	BM
4.	<p>Wykonanie koncepcji / aranżacji kolorystycznej / projektów elewacji kamienic przyrynkowych oraz sukcesywna realizacja w oparciu o wytyczne konserwatorskie.</p>	BM, GIA
5.	<p>Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i obszarów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonaładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.</p> <p><i>Należy pamiętać, że umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru,</i></p>	GIA MZB, BOŚiGO

z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni wymagającą uzyskania pozwolenia WKZ w drodze decyzji zgodnie z art. 36 ust. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.	
--	--

Kierunek działań 2. Poprawa stanu zachowania zabytkowych obiektów i historycznych obszarów poprzez usprawnienie systemu finansowania/ dofinansowania

L.p.	ZADANIA	Jedn. odpowiedzialna/ realizator
1.	<p>Zmiana zapisów uchwały NR V/25/2011 RADY MIASTA ŁAŃCUTA z dnia 24 lutego 2011 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu Miasta Łańcuta na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków dotyczących możliwości ubiegania się o dotacje również właścicielom zabytków nie wpisanych do rejestru zabytków ale włączonych do GEZ.</p> <p>Wypracowanie nowych zasad dotyczących udzielania dotacji na prace remontowo-konserwatorskie z budżetu samorządu, w oparciu o kryteria uwzględniające m.in. preferencje dla prac przy obiektach zagrożonych lub w złym stanie technicznym, preferencje dla prac przy zabytkowych willach i domach.</p> <p><i>Zachowanie w nieprzekształconej formie architektury willowej (będącej świadectwem rozwoju miasta od końca XIX w. oraz w okresie dwudziestolecia międzywojennego) powinno być jednym z priorytetowych zadań zarówno władz samorządowych jak i mieszkańców. Zespół łańcuckich willi i domów w ogrodzie wykazujących duże zróżnicowanie i bogactwo form architektonicznych, formalnych i stylowych stanowi bowiem o specyfice miasta i jest jego wyróżnikiem.</i></p>	BM, WF, GIA
2.	Coroczne udzielanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych przy założeniu stopniowego wzrostu środków finansowych na ten cel.	BM, WF, GIA
3.	Zapewnienie w długoletnim planie finansowym oraz corocznym budżecie miasta środków finansowych na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta oraz na rewaloryzację historycznych przestrzeni.	BM, WF
4.	Wdrożenie innych form wsparcia finansowego dla właścicieli i użytkowników zabytkowych obiektów (wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków) – np. ulgi podatkowe, finansowanie prac inwentaryzacyjnych i dokumentacyjnych, działania w zakresie partnerstwa publiczno-prywatnego).	BM, WF

Realizacja ww zadań spełni szereg ustawowych celów programów opieki - przede wszystkim: Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju; Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej; Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania; Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, jak również, Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków; Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Cel II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego miasta dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego

Priorytet 1. Dziedzictwo kulturowe czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego miasta

Kierunek działań 1. Edukacja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz wspieranie rozwoju turystyki kulturowej		
L.p.	ZADANIA	Jedn. odpowiedzialna/ realizator
1.	Kontynuacja, wspieranie i rozwijanie organizowanych w Łańcucie cyklicznych wystaw, imprez i festiwali promujących dziedzictwo kulturowe.	BST, PSzk. M, WEKiZ, MBP, MDK
2.	Wydawanie i wspieranie innych podmiotów w publikowaniu folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego miasta.	BST, WEKiZ, MBP, MDK
3.	Upamiętnianie ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z miastem m.in. poprzez działalność wydawniczą (regionalia), organizowanie okazjonalnych ekspozycji, uroczystości itp.	BST, WEKiZ, MBP, MDK
4.	Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji szkolnej, w tym edukacja dzieci i młodzieży szkolnej poprzez organizowanie konkursów, wystaw, wycieczek szkolnych popularyzujących historię miasta oraz jego zabytki.	BST, WEKiZ, MBP, MDK
5.	Wykorzystywanie w działaniach edukacyjnych i promocyjnych różnorodnych, atrakcyjnych narzędzi i metod, (np. lekcje muzealne, konkursy, Questing, gry terenowe).	BST, WEKiZ, MBP, MDK
6.	Informowanie lokalnej społeczności o podejmowanych działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego; o odkryciach konserwatorskich i archeologicznych itp., w celu budowania pozytywnego stosunku mieszkańców miasta do dziedzictwa	BST, WEKiZ, MBP, MDK,

	i potrzeby jego ochrony oraz kreowania właściwych zachowań, co docelowo powinno się przyczynić do unikania sytuacji konfliktowych z właścicielami zabytków.	GIA
7.	Aktywne włączanie się miasta i prowadzonych przezeń instytucji kultury w coroczne ogólnopolskie wydarzenia kulturalne, m.in. obchody Europejskich Dni Dziedzictwa, pozwalające na szerokie propagowanie dziedzictwa kulturowego w skali województwa i kraju.	BST, MBP, MDK
8.	Stymulowanie zasad partnerstwa i współodpowiedzialności mieszkańców za zachowanie dziedzictwa kulturowego w gminie – wdrożenie programu informacyjnego we współdziałaniu ze środowiskami lokalnymi, promowanie prawidłowych postaw wobec zabytków.	GIA, BST, MBP, MDK
9.	Rewaloryzacja i zagospodarowanie Stawu Browarnego w Łańcucie dla potrzeb utworzenia Centrum Wypoczynku i Rekreacji	GIA
10.	Tworzenie szlaku/ów dziedzictwa – oznakowanie wybranych obiektów i miejsc przy pomocy estetycznych, zunifikowanych tabliczek informacyjnych, wydanie popularyzujących szlak/i materiałów promocyjnych (w wersji tradycyjnej i elektronicznej).	BST
11.	Wypracowanie przez samorząd miasta zasad współpracy z Muzeum-Zamkiem w Łańcucie – m.in. wsparcie przez zamek promocji miasta – jego walorów kulturowych i krajobrazowych, w celu wydłużenia pobytu w mieście turystów zwiedzających zamek.	BM
12.	Budowanie marki turystycznej miasta w oparciu o bogactwo dziedzictwa kulturowego – tworzenie produktów turystyki kulturowej, np. <i>Łańcut – miasto willi i ogrodów, Łańcut Wielokulturowy, Łańcuckie gorzelnictwo.</i>	BST
13.	Tworzenie wspólnej oferty turystycznej miasta i regionu wykorzystującej walory krajobrazowe i kulturowe (m.in. współpraca w tym zakresie z Urzędem Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego i Podkarpacką Regionalną Organizacją Turystyczną) – zintegrowanie działań promocyjnych samorządu miasta w zakresie turystyki z działaniami samorządu wojewódzkiego, samorządów gmin ościennych oraz powiatu jako naturalnych partnerów.	BST

Kierunek działań 2. Tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym		
L.p.	ZADANIA	Jedn. odpowiedzialna/realizator
1.	Zatrudnienie w Urzędzie Miasta kompetentnej osoby odpowiedzialnej za opiekę nad zabytkami i ochronę zabytków.	BM

	<i>Ustalenie zakresu przekazanych kompetencji oraz podpisanie porozumienia pomiędzy Wojewodą Podkarpackim a Burmistrzem Miasta Łańcuta dotyczącego współpracy samorządu miasta z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków</i>	
2.	Udział pracownika/pracowników Urzędu Miasta i jednostek podległych odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego oraz jego promocję w szkoleniach dotyczących szeroko pojętej ochrony dziedzictwa kulturowego.	BM
3.	Tworzenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe miasta w obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury.	BST
4.	Wsparcie i pomoc formalno-prawna dla podejmujących działalność gospodarczą w obszarach szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego (jego ochrony, promocji, rozwoju turystyki kulturowej).	GIA, BST
5.	Inwestycje miasta w infrastrukturę, np. ścieżki rowerowe, sezonowe wypożyczalnie sprzętu, punkty widokowe, tablice informacyjne itp. w zakresie rozwoju turystyki pieszej i rowerowej (w oparciu o walory kulturowe, krajobrazowe i przyrodnicze miasta).	GIA, BST
6.	Współpraca samorządu z urzędem pracy w celu zapewnienia ofert pracy dla bezrobotnych mieszkańców miasta, np. przy bieżących pracach pielęgnacyjnych i porządkowych prowadzonych na obszarach zabytkowych układów zieleni.	GIA, BST BOŚiGO

Realizacja wskazanych powyżej zadań przyczynić się powinna do wzrostu świadomości znaczenia i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego miasta, ale też korzyści płynących z jego ochrony. Tworzenie oferty kulturalnej i edukacyjnej powinno odbywać się w oparciu o dobrze rozpoznany zasób z całym bogactwem wartości materialnych i niematerialnych. Stanowić to będzie podstawę do atrakcyjnej jego prezentacji, „sprzedaży”, rozwoju turystyki oraz tworzenia programów edukacyjnych. Zadania tego kierunku działań spełniają przede wszystkim następujące cele Ustawy o ochronie zabytków: Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami; Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków; Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

VIII. ZARZĄDZANIE GMINNYM PROGRAMEM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

VIII.1. Instrumentarium realizacji gminnego programu

Zgodnie z *ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* odpowiedzialnym za wdrożenie *GPOnZ* jest Burmistrz miasta. Zakłada się, że za realizację *GPOnZ* odpowiedzialne są poszczególne wydziały Urzędu Miasta oraz jednostki samorządu wskazane dla poszczególnych zadań jako odpowiedzialne, zgodnie z ich kompetencjami. W przypadku powołania osoby na stanowisko do spraw ochrony i opieki nad zabytkami będzie ona głównym koordynatorem działań związanych z realizacją zadań.

W przypadku nieutworzenia ww stanowiska ds. ochrony i opieki nad zabytkami, bezpośrednim koordynatorem odpowiedzialnym za wykonanie założeń programowych gminnego programu będzie Wydział Gospodarki Komunalnej Inwestycji i Architektury.

W celu efektywnej realizacji programu opieki nad zabytkami zadania w nim określone oparte będą o następujące instrumenty wdrażania:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych; m.in. uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy zabytkach, studium ochrony wartości kulturowych oraz studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego, opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i ujęcie w nich zagadnień dotyczących ochrony zabytków,
- instrumenty finansowe – w tym planowanie w rocznych budżetach samorządu środków finansowych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane, przeznaczanie środków finansowych na remonty i konserwacje zabytków stanowiących własność Gminy, wykorzystywanie środków z innych źródeł w postaci dotacji celowych na zadania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- instrumenty koordynacji – w tym realizacja zadań dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego; współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi, akademickimi oraz związkami wyznaniowymi,
- instrumenty społeczne – stymulowanie działań w zakresie edukacji, informacji i promocji dotyczących opieki i ochrony zabytków, do ich utrzymywania w należyтым stanie, inspirowanie do działań właścicieli obiektów zabytkowych oraz niezależnych podmiotów (instytucje, stowarzyszenia, osoby prawne i fizyczne) na rzecz zagospodarowania zabytków, ich promocji i popularyzacji,

- instrumenty kontrolne – w tym monitoring i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie sprawozdań z realizacji *GPOnZ*. Zgodnie z *ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* burmistrz miasta ma obowiązek sporządzania raz na 2 lata (w czteroletnim okresie obowiązywania *GPOnZ*) sprawozdania z jego realizacji i przedstawienia go Radzie Miasta. W sprawozdaniu należy ocenić poziom realizacji *GPOnZ*, który uwzględnił będzie stopień wykonania zaplanowanych zadań oraz efektywność ich wykonania.

Zakłada się, że zadania określone w *GPOnZ* będą realizowane poprzez: wspólne działanie władz miasta z wojewódzkim konserwatorem zabytków, samorządem województwa, diecezją/parafią, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami i posiadaczami obiektów. Ocenie poziomu realizacji gminnego programu pomóc mają wskaźniki oceny realizacji celów.

VIII.2. Wskaźniki oceny gminnego programu

Cel I Ochrona dziedzictwa kulturowego miasta dla zachowania jego wartości

- Liczba opracowanych prac studialnych (studium ochrony wartości kulturowych lub studium historyczno-urbanistyczne, aktualizacja studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta, w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, liczba opracowań naukowo-badawczych).
- Poziom (w procentach) objęcia historycznego terenu miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (dotyczy mpzp, które uwzględnią będą ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego).
- Liczba projektów/zadań/ prac remontowo-konserwatorskich obiektów zabytkowych zrealizowanych przez samorząd miasta oraz ich wartość finansowa.
- Liczba zadań i wartość dotacji udzielonych przez samorząd miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach i w obszarach zabytkowych.
- Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków (nieruchomych i ruchomych)
- Weryfikacja / aktualizacja gminnej ewidencji zabytków.
- Liczba obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych zrealizowanych wg zasad przyjętych w zarządzeniu / uchwale.
- Liczba inicjatyw związanych z identyfikacją, dokumentacją i promocją elementów dziedzictwa niematerialnego.

Cel II Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego miasta dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego

- Rozbudowa Miejskiego Systemu Informacji w terenie ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zabytkowych – liczba szlaków, tras turystycznych, oznakowanych obiektów i miejsc.

- Liczba wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe.
- Liczba wydarzeń oraz projektów edukacyjnych i promocyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego zrealizowanych przez samorząd miasta i jednostki podległe.
- Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej.
- Liczba szkoleń i liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- Utworzenie w Urzędzie Miasta stanowiska ds. ochrony zabytków.

VIII.3. Charakterystyka dostępnych źródeł finansowania gminnego programu

System finansowania ochrony zabytków w Polsce tworzą rozwiązania prawne zawarte w kilku aktach prawnych. W najszerszym zakresie zasady finansowania zabytków reguluje *ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Zgodnie z prawem opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza. Opieka ta polega m.in. na zapewnieniu warunków do: prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim. Finansowanie tych działań także jest obowiązkiem podmiotu posiadającego tytuł prawny do zabytku (niezależnie czy jest to podmiot prywatny, wyznaniowy, samorządowy czy państwowy). Wsparciem w realizacji tych zadań mogą być środki publiczne przekazywane w formie dotacji celowej, udzielanej na wniosek właściciela zabytku, użytkownika lub osób przez nie upoważnionych. *Ustawa o ochronie zabytków...* określa zasady udzielania dotacji przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków. Oprócz wyszczególnienia działań przy zabytku, na które dotacja może być udzielona, przyjęto zasadę, że dotacja może być przyznana w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac. Wyższe dofinansowanie, udzielane nawet do 100% koniecznych nakładów jest możliwe w następujących sytuacjach: jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia prac złożonych pod względem technologicznym oraz, jeżeli stan zachowania zabytku, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być udzielane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do najważniejszych prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich i restauratorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł

architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Poza programami MKiDN oraz dotacjami udzielanymi przez WKZ, tzw. środki pomocowe z budżetu państwa na działania przy zabytkach pochodzić mogą z: Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, Funduszu Inicjatyw Obywatelskich.

Ponadto dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków udzielane są przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Od 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na których podstawie utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach. Karom pieniężnym podlegać mogą osoby, które bez pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków) wykonują np.: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru. Kara pieniężna może być również nałożona za niewykonywanie zaleceń pokontrolnych. Kary pieniężne, nakładane są przez organy ochrony zabytków. Wpływami do Funduszu mogą też być nawiazki zasądzone przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Przed nowelizacją ustawy, grzywny za popełnienie wykroczenia trafiały do ogólnego budżetu państwa. Obecnie dysponentem nowo utworzonego Funduszu jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Środki, które zostaną zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków mają być w pierwszej kolejności przeznaczane na ratowanie zabytków zagrożonych, zniszczonych lub uszkodzonych.

Najważniejsze źródła dofinansowania działań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w mieście Łańcut w latach 2020-2023 – wybór

Lp.	Źródło finansowania	Cele i przedmiot finansowania
I. Budżet państwa		
1.	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego²³	Na 2019 r. ogłoszone zostały m.in. następujące Programy – <u>Ochrona zabytków²⁴</u> Program finansowany jest ze środków przyznawanych na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia

²³ Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii

		<p>2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 1674). Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomości i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.</p> <p>Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. W najbliższych latach wśród dofinansowanych projektów szczególne znaczenie będą ogrywały te, dotyczące obiektów pełniących obecnie lub w przyszłości funkcje kulturalne. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne. Skromne środki jakimi dysponują jednostki samorządu terytorialnego a także samorządowe instytucje kultury często nie pozwalają na przeprowadzenie kompleksowych prac, co z kolei oznacza postępującą degradację zabytkowej substancji i wymaga większego niż dotychczas wsparcia ze strony Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. O dofinansowanie w ramach programu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty,</p>
--	--	---

Rozwoju Kultury na lata 2004 –2020”. Corocznie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza nabór wniosków do prowadzonych przez siebie programów.

²⁴ Program finansowany jest ze środków przyznawanych na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 1674).

		<p>o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z późn. zm.)²⁵</p> <p>– <u>Kultura Ludowa i tradycyjna</u>²⁶</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą: kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.²⁷</p> <p>– <u>Ochrona zabytków archeologicznych</u></p> <p>Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie</p>
--	--	--

²⁵ http://www.mkidn.gov.pl/media/po2019/20180928_Regulamin_Ochrona_zabytkow_2019.pdf (stan na 18 sierpnia 2019 r.)

²⁶ Program finansowany jest ze środków przyznawanych na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2017 r., poz. 1808 z późn. zm.)

²⁷ http://www.mkidn.gov.pl/media/po2019/Regulaminy%20i%20wytyczne/20181029_REG_Programy_2019_Kultura_ludowa_i_tradycyjna_publicacja_PDF.pdf (stan na 18 sierpnia 2019 r.).

		<p>i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.</p> <p>Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r.</p> <p>O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą²⁸.</p> <p>– <u>Kolekcje muzealne</u></p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej. Program ma za zadanie utrwalanie wysokich standardów w zakresie opracowywania, przechowywania, konserwowania i popularyzowania obiektów i kolekcji muzealnych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się państwowe i samorządowe instytucje kultury, będące muzeami wpisanymi do Państwowego Rejestru Muzeów²⁹.</p> <p><u>Wsparanie działań muzealnych</u></p> <p>Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne³⁰.</p> <p>– <u>Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju</u></p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej</p>
--	--	--

²⁸ http://www.mkidn.gov.pl/media/po2019/Regulaminy%20i%20wytyczne/20181029_REG_Programy_2019_Ochrona_zabytkow_archeologicznych_publicacja_PDF.pdf (stan na 18 sierpnia 2019).

http://www.mkidn.gov.pl/media/po2019/Regulaminy%20i%20wytyczne/20181029_REG_Programy_2019_Kolekcje_muzealne_publicacja_PDF.pdf (stan na 18 sierpnia 2019).

³⁰<http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy->

		<p>tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającej w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej³¹.</p> <p>– <u>Kultura dostępna</u></p> <p>Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno-mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą³².</p> <p>– <u>Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego</u></p> <p>Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o współfinansowanie w ramach programów europejskich. Katalog działań realizujących cele programu, obejmuje zarówno działania inwestycyjne, jak i tzw. projekty „miękkie”, realizujące najistotniejsze dla rozwoju kultury cele artystyczne i edukacyjne³³.</p> <p>Środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem</p>
--	--	---

http://www.mkidn.gov.pl/media/po2019/Regulaminy%20i%20wytyczne/20190110_REG_Programy_2019_Miejsca_pamieci_i_trwale_upamietnienia_w_kraju_publicacja_PDF.pdf (stan na 18 sierpnia 2019).

³²http://www.mkidn.gov.pl/media/po2019/Regulaminy%20i%20wytyczne/20181029_REG_Programy_2019_Kultura_dostepna_publicacja_PDF.pdf (stan na 18 sierpnia 2019).

³³

http://www.mkidn.gov.pl/media/po2019dokumenty/20190222_REG_Programy_2019_Promesa_MKiDN.pdf (stan na 18 sierpnia 2019).

2.	Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków	<p>jest wojewoda, przeznaczane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa podkarpackiego. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nakładów koniecznych na wykonanie ww. prac, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku – dotacja na prace planowane, - nakładów koniecznych na wykonanie ww. prac, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji – refundacja <p>Od 2016 r. podstawowymi kryteriami rozdziału środków były:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>wartość historyczna i artystyczna obiektu, z najważniejszym kryterium – okresem powstania (największą ilość punktów posiadają obiekty najstarsze)</i> - <i>wartość obiektu w krajobrazie kulturowym, to jest znaczenie obiektu w przestrzeni miejskiej (zespole urbanistycznym) lub wiejskiej, a w odniesieniu do zabytków ruchomych we wnętrzu</i> - <i>konieczność kontynuacji lub zakończenia prac – preferowane były prace przy realizacjach rozpoczętych w latach ubiegłych, szczególnie możliwość ich zakończenia</i> - <i>stan zachowania zabytku – stan katastrofalny lub istotne zagrożenie traktuje się priorytetowo</i> - <i>przygotowanie zabytku do podjęcia przy nim prac konserwatorskich i zaangażowanie właściciela obiektu w ten proces, m.in. wysokość deklarowanego procentowego udziału środków własnych.</i> <p>O dotację wystąpić może osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów, a w wyjątkowych przypadkach do 100% (jeśli zabytek posiada wyjątkową wartość, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, lub jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac.</p>
----	--	--

3.	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny³⁴	<p>Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej, w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo bądź orzecznictwo. Dotacje udzielane są na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).</p> <p>Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej.</p>
4.	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych³⁵	<p>Dotacje udzielane są na likwidację barier architektonicznych (w tym w obiektach zabytkowych) oraz na organizację spotkań, imprez, ulgi w muzeach itp. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.</p>
II. Województwo podkarpackie/samorząd województwa podkarpackiego/		
5.	<p>Z budżetu Województwa Podkarpackiego mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku ruchomym lub nieruchomym, zwane dalej dotacjami, jeżeli zabytek ten spełnia łącznie następujące kryteria:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) znajduje się na terenie Województwa Podkarpackiego, 2) jest udostępniany publicznie do celów niekomercyjnych, 3) nie jest wyłączony do użytku prywatnego, 	

³⁴ <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny> (stan na 24 października 2019)

³⁵ <http://nowastrona.pfron.org.pl/> (stan na 18 sierpnia 2019) oraz link do podręcznika

http://www.pfron.org.pl/ftp/dokumenty/Publikacje_COI/przewodnik_osoby_niepelnosprawnej.pdf (stan na 18 sierpnia 2019)

	<p>4) posiada istotne znaczenie historyczne, sakralne, artystyczne lub kulturowe, 5) jest wpisany do rejestru zabytków. Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach przyznawania dotacji zawarte są w załączniku do uchwały Sejmiku Województwa Podkarpackiego dostępnym na stronie internetowej http://www.kultura.wrotapodkarpackie.pl/images/do/17/dotacje/zalacznik_XVII_285_12.pdf</p>
IV. Samorząd Miasta Łańcuta	
<p>6.</p>	<p>Z budżetu samorządu miasta Łańcuta mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych zabytków przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, jeżeli zabytek ten spełnia łącznie następujące kryteria:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) znajduje się na stałe na obszarze miasta Łańcuta, 2) posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców miasta Łańcuta, 3) jest wpisany do rejestru zabytków. <p>Dotacja na prace lub roboty budowlane przy zabytku może finansować nakłady obejmujące:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich, 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych, 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich, 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego, 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza, 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku, 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki, 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności, 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych, 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności, 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych, 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu, 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15,

<p>17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.</p> <p>Szczegółowe informacje przyznawania dotacji zawarte są w uchwale Nr V/25/2011 Rady Miasta Łańcuta z dnia 24 lutego 2011 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu Miasta Łańcuta na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. Urz. Województwa Podkarpackiego z 2011 r. Nr 38, poz. 805)</p>

Poza źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, znaczącym źródłem finansowania ochrony zabytków są środki pomocowe z funduszy europejskich. W odniesieniu do możliwości wykorzystania tych funduszy przez miasto Łańcut, są to fundusze udzielane przede wszystkim z następujących programów:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020
- MKiDN- środki europejskie - fundusze norweskie i EOG, POiIŚ i inne)

I. Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej		
1.	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020	<p>Oś priorytetowa 4 ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego; <u>Działanie 4.4. Kultura</u>, którego celem jest podniesienie atrakcyjności kulturalnej regionu i zwiększona dostępność do dóbr kultury. Wśród typów projektów znajdują się m.in. prace konserwatorskie, prace restauratorskie i roboty budowlane i/lub zakup wyposażenia służące zachowaniu zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, w celu udostępnienia ich jako atrakcje kulturalne regionu.</p>
2.	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020³⁶	<p>Oś priorytetowa VIII: Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury, <u>Priorytet Inwestycyjny 6.c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego</u>, którego celem jest zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz rozwój zasobów kultury dla obecnych i przyszłych pokoleń.</p> <p>W ramach tego priorytetu wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ponadregionalnym, dotyczące renowacji zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, konserwacji zabytków ruchomych i ich digitalizacji. Realizowane też będą projekty dotyczące rozwoju zasobów kultury poprzez działania zwiększające dostęp do zasobów kultury, poprawę funkcjonowania instytucji kultury, w tym poprzez podnoszenie standardów infrastruktury oraz zakup wyposażenia do</p>

³⁶ Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 16 grudnia 2014 r. http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/1067/POIS_2014_2020_ponegociacjach_poprawiony_21012015.pdf

		prowadzenia działalności kulturalnej i edukacyjnej.
3.	Fundusze Norweskie i EOG w Polsce³⁷	Fundusze Norweskie – planowane wsparcie - ok. 810 mln euro dla Polski. Trzecia edycja ze środków EOG dla projektów z zakresu kultury - planowane wsparcie ok. 75 mln euro.

³⁷ Szczegółowe informacje na temat działania Funduszy Norweskich i EOG znajdują się na stronie: www.eog.gov.pl

WYBRANA LITERATURA:

- Baniukiewicz Elżbieta, *Park w Łańcucie*, Warszawa 1972
- Łańcut. *Studia i szkice z dziejów miasta*, red. W. Bonusiak, Rzeszów 1997
- *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Łańcut i okolice*, opr. Omilanowska Małgorzata, Sito Jakub, Warszawa 1994
- Kluz Joanna, Bagińska-Żurawska Teresa, *Cetnarscy*, Łańcut 2016
- *Łańcut. Informator turystyczny*, Bagińska-Żurawska Teresa, Kucaba-Łyszczek Edyta, Lauzer Bożena (red.), Łańcut 2013
- *Łańcut. Zarys Rozwoju Przestrzennego Od Powstania Do Współczesności*, red. J. Malczewski (red.) Łańcut, 1999
- Paterak Marta, *Fara w Łańcucie*, Łańcut 2017
- Pelc Zbigniew, *Mój Łańcut*, Łańcut 1997
- *Studia i Materiały. Ogród i park Potockich w Łańcucie. Badania – Projekty – Realizacje, Ogrody Nr 7 (13)*, Warszawa 1999
- Trześniowski Zbigniew, *Didko spod kamiennego mostu. Legendy i opowieści z Łańcuta i okolicy*, Rzeszów 1999
- Trześniowski Zbigniew, *W zakamarkach łańcuckiej okolicy*, Rzeszów 2002
- Trześniowski Zbigniew, *W miasteczku Łańcucie. Wspomnienia*, Rzeszów 2013
- Trześniowski Zbigniew, *Boże latarnie. Kapliczki i Krzyże w Łańcucie i okolicy*, Rzeszów 2014

Aneks nr 1

„V.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Łańcut”³⁸

V.2.1. Zarys historii miasta

Najstarsze formy osadnictwa na terenie obecnego Łańcuta, ich położenie i zasięg, właściwe przede wszystkim dla badań archeologicznych, omówione są w części opracowania dotyczącej zabytków archeologicznych.

Nieznany jest dokument lokacyjny Łańcuta, a pierwsza pewna informacja o miejscowości pochodzi z 1367 r. W tym roku, przebywający w Łańcucie król Kazimierz Wielki, potwierdził sprzedaż Ottonowi z Pilczy dwóch okolicznych wsi. Z kolei pierwsza wzmianka świadcząca o miejskim charakterze miejscowości znajduje się w dokumencie lokacyjnym wsi Langenau (zapewne Husów) z 1381 r. Dokument ten ponadto określa znaczenie i – jak się wydaje – wysoką rangę miasta już w tym czasie, ponieważ użyto w nim określenia in districtu Lanssuth nostre civitatis, które niewątpliwie odnosi się do funkcji powiatu czy okręgu.

Proces powstawania miasta badacze dziejów Łańcuta dzielą na dwa etapy. Przypuszcza się, że pierwotna osada typu miejskiego usytuowana była na obszarze dzisiejszego Placu Sobieskiego, ale już ok. poł. XIV w. wytyczono nowy plan i połączono stary organizm miejski z nowym, funkcjonującym do dzisiaj. Wiązano to z przyjętą w miejscowej tradycji datą powstania parafii w 1349 r. oraz przypuszczalnym nadaniem przez Kazimierza Wielkiego okręgu łańcuckiego Ottonowi z Pilczy herbu Topór, staroście generalnemu ziemi ruskiej i wojewodzie sandomierskiemu. Po śmierci Ottona z Pilczy w 1384 roku klucz łańcucki objęła jego córka Elżbieta, która poślubiła Wincentego Granowskiego herbu Leliwa, a po jego śmierci w 1414 roku została trzecią żoną króla Władysława Jagiełły. W 1378 r. w mieście osiedlili się dominikanie, a od 1395 r. zorganizowano szpital św. Ducha i wzniesiono przy nim kościół pod tym samym wezwaniem (od 1403 r. murowany). Ten nieistniejący dzisiaj zespół szpitalny położony był na północ od łańcuckiej fary na tzw. Przedmieściu Polskim Dolnym, za mostem na Mikołce, u zbiegu ulic Dominikańskiej, Konopnickiej i Kraszewskiego. Warto wspomnieć, że już w XV w. w Łańcucie działało osiem branż rzemieślniczych.

W posiadaniu spadkobierców Ottona z Pilczy dobra łańcuckie znajdowały się przez ponad 200 lat. Ostatnim właścicielem dóbr łańcuckich z rodu Pileckich był Krzysztof (1568-1596). Około 1586 r. Pileccy, chcąc wyrwać z długów, zamienili dobra łańcuckie ze Stanisławem Stadnickim (ok. 1551-1610).

W okresie władania Pileckich miasto zostało obwarowane wałami ziemnymi i parkanem, a wjazdów strzegły co najmniej dwie bramy (Górna – przemyska i Dolna – rzeszowska). Obwarowania miasta ukształtowały się jednak ostatecznie dopiero około połowy XVI wieku. Przyjmuje się, że zasięg ówczesnych wałów i fos miejskich wyznaczają dzisiejsze ulice: Podwale, Wałowa, 3 Maja, Zamkowa i Jagiellońska. Głównym punktem obronnym był w czasach Pileckich drewniany kasztel położony prawdopodobnie na wysuniętym ku północy wzniesieniu (tzw. Łysej Górze), będącym jednym z najwcześniejszych punktów osadniczych w Łańcucie. W 1488 r. w mieście wzniesiono murowany kościół parafialny, a w 1491 r. murowany kościół i klasztor Dominikanów. W 1569 r. Krzysztof Pilecki zamienił farę na zbór protestancki. Podobny los spotkał zespół klasztorny dominikanów, który Stanisław Stadnicki oddał w 1586 r. kalwinom.

³⁸ Za: Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łańcut na lata 2016-2019 w oprac. Bartosza Podubnego, źródło: http://edziennik.rzeszow.uw.gov.pl/WDU_R/2016/2643/Oryginal/Zalacznik1.pdf

Krótki okres władania Stadnickich (1586-1626) był dla Łańcuta rujnujący. Miasto było rabowane i palone podczas prywatnych wojen jakie Stadniccy toczyli z sąsiadami w l. 1608, 1614 i 1624 oraz podczas napadu tatarskiego w 1624. W 1608 r. zburzony został murowany zamek, wzniesiony przez Stanisława Stadnickiego (prawdopodobnie na miejscu starego, drewnianego kasztelu Pileckich), a dawna fara, zamieniona jeszcze w 1569 r. przez Krzysztofa Pileckiego na zbór protestancki również uległa zniszczeniu.

W 1626 roku Stanisław Stadnicki, ostatni żyjący syn Stanisława „Diabła” Stadnickiego sprzedał część dóbr łańcuckich Stanisławowi Lubomirskiemu (zm. 1649), hetmanowi polnemu, wojewodzie ruskiemu i krakowskiemu, jednemu z najbogatszych magnatów Rzeczypospolitej XVII w., a w trzy lata później Lubomirski został prawnym właścicielem zamku, miasta i klucza łańcuckiego. Wraz z objęciem dóbr łańcuckich przez Lubomirskich rozpoczyna się nowy okres rozwoju miasta. Po śmierci Stanisława Lubomirskiego w 1649 r. dobra łańcuckie były we władaniu rodziny przez ponad sto lat. W 1745 r. ich właściciel Kacper Lubomirski przekazał Łańcut bratu stryjecznemu Stanisławowi Lubomirskiemu. Stanisław Lubomirski (zm. w 1783 r.), marszałek wielki koronny, w 1753 roku poślubił Izabellę z Czartoryskich, najbogatszą panną w ówczesnej Rzeczypospolitej.

Po przejęciu Łańcuta od Stadnickiego i usunięciu z miasta kalwinów Stanisław Lubomirski w 1633 zwrócił dominikanom odbudowany klasztor, a w 1643 r. gruntownie przebudowany kościół pod zmienionym wezwaniem śś. Piotra i Pawła. Parafia farna otrzymała od Lubomirskiego teren dawnego zamku Pileckich (na którym w późniejszym czasie powstała plebania), a dawny kościół szpitalny św. Ducha został odnowiony i erygowany pod wezwaniem św. Rocha. Rozebrano go w 1781 r.

W l. 1629-1641 Stanisław Lubomirski podjął się budowy położonego na południowy wschód od miasta zamku w twierdzę w typie palazzo in fortezza chroniącą Łańcut od strony południowej i częściowo wschodniej. W trakcie przebudowy i rozbudowy wytyczono m. in. fortyfikacje bastionowe typu staroholenderskiego. Całość została sprzężona kompozycyjnie z pobliskim miastem. Niedługo później, w czasach Jerzego Sebastiana Lubomirskiego, fortyfikacje zamkowe zostały jeszcze zmodernizowane zapewne przez wybitnego architekta i inżyniera wojskowego Tylmana z Gameren. Dopełnieniem tych prac przy zamku było jak się wydaje utworzenie na północ od niego, na terenie późniejszego Folwarku na Dolnym, obszernego założenia ogrodowego złożonego z ogrodu włoskiego i zwierzyńca.

W okresie „potopu” ten nowoczesnie ufortyfikowany przez Lubomirskich zamek oparł się wojskom szwedzkim, a także dwa lata później oddziałom siedmiogrodzkim Rakoczego. Niestety Siedmiogrodzianie spalili wtedy słabo ufortyfikowane miasto niszcząc m. in. dawny dwór obronny Pileckich i Stadnickich oraz farę i zespół dominikański. W 1661 r. Jerzy Sebastian Lubomirski odbudował spalony przez wojsko Rakoczego kościół farny oraz kościół i klasztor dominikanów (częściowo go rozbudowując).

Powstanie dużego kompleksu obronno-rezydencjonalnego w bezpośredniej bliskości miasta zaważyło w bardzo dużym stopniu na jego układzie urbanistycznym i kierunkach rozwoju przestrzennego Łańcuta. Prawie cały obszar wokół fortyfikacji miejskich i zamkowych ze względów obronnych na długo wyłączono z lokalizacji jakiegokolwiek zabudowy co niewątpliwie wymusiło zagospodarowywanie i urbanizację terenów bardziej odległych, położonych głównie na północny wschód od miasta, wzdłuż Mikołki w kierunku dzisiejszego dworca kolejowego i Podzwierzyńca. Odstępstwem od tego zakazu zabudowy było planowe (za zgodą Stanisława Lubomirskiego) wytyczenie parceli dla tkaczy za fortyfikacjami miejskimi od zachodu, na pograniczu z Przedmieściem (dzisiejsze ul. Tkacka i Cetnarskiego).

W 1695 r. miasto dotknęła klęska pożaru, a dopełnieniem rujnacji było jego regularne pustoszenie w przeciągu kilku lat przez oddziały saskie, polskie i szwedzkie w okresie wojny

północnej (1702-1704). W XVIII w. miasto posiadało już kilka potwierdzonych źródłowo przedmieść: Przedmieście Dolne i Przedmieście Górne, Powale vel Podwale, Połąć za wałem, Pod Tkaczami, Połąć za klasztorem OO Dominikanów, Kąty rzeźnicze, Wola Dalsza. Na przedmieściach usytuowane były prawie wszystkie obiekty przemysłowe – młyny, cegielnie, browary itp. Ponadto w XVIII w. powoli zaczęło kształtować się osiedle o nazwie Podzwierzyniec położone na północny wschód od Ogródu Włoskiego i Zwierzyńca. Należy tu jeszcze wspomnieć o dużych obszarach miasta, które należały do kościołów tj. parafialnego i szpitalnego oraz klasztoru oo. Dominikanów. Do kościoła farnego należał folwark plebański (usytuowany u podnóża Księżych Górek, na północ od dzisiejszej ul. Konopnickiej), Księża Pola i Księża Łąki.

Czasy ostatnich Lubomirskich (1745-1816) – Stanisława (zm. 1783) i jego żony Izabelli z Czartoryskich Lubomirskiej to dla zamku oraz związanych z nim folwarków okres znacznych przemian i przekształceń. W l. 1760-1770 urządzono na nowo Ogród Włoski na Dolnem. To ciekawe założenie, jak wynika z zachowanych materiałów archiwalnych, m. in. mapy z 1759 r., połączone było systemem alei i kanałów z położonym obok niego Zwierzyńcem oraz z zamkiem. W tym okresie powstał również tzw. Dębny, którego pozostałością są dęby zachowane w północno-wschodniej części miasta (za torami kolejowymi). W tym czasie zamek przekształcono w rezydencję pozbawioną już charakteru obronnego. Prace przy przebudowie zamku rozpoczęto już po I rozbiorze, kiedy Łańcut znalazł się w zaborze austriackim. Zasadnicze zmiany w otoczeniu zamkowym i samym zamku dokonały się na przełomie XVIII i XIX w. Wzniesiono wówczas oranżerię, zameczek romantyczny, a na terenie ograniczonym pozostałościami fortyfikacji (fosami) stworzono nieregularny, romantyczny park angielski. Zlikwidowano pozostałości obwałowań, rozebrano główną bramę wjazdową z mostem zwodzonym oraz oficyny znajdujące się wzdłuż wału od zachodu.

Do istotnych przekształceń miasta przyczyniły się na przełomie XVIII i XIX w. austriackie inwestycje rządowe. W l. 1795-1807 wybudowano tzw. cesarską drogę poprowadzoną z Bielska przez Kraków, Rzeszów, Łańcut i Przemyśl do Lwowa. W trakcie budowy gościńca nastąpiła częściowa likwidacja umocnień miasta. Nowa trasa przecięła układ pól Przedmieścia (obecna ul. Piłsudskiego), a na obszarze samego miasta skierowano ją po linii przebiegu dawnej fosy (którą wcześniej zasypano) obecną ulicą Królowej Elżbiety do rynku i następnie wzdłuż obecnego parku (ul. Kościuszki).

Po śmierci Izabelli z Czartoryskich (zm. 1816) olbrzymi majątek Lubomirskich odziedziczyli jej wnukowie Alfred i Artur Potoccy, synowie Julii z Lubomirskich i Jana Potockiego. W 1823 r. bracia dokonali podziału dóbr, w wyniku którego klucz łańcucki i dobra podlowskie przejął starszy Alfred (1786-1862). Po nim spadkobiercami zostali: syn, także Alfred (zm. 1889), następnie Roman (zm. 1915) i w końcu Alfred (zm. 1958).

Alfred I Potocki, podjął się dzieła koncentracji dóbr skutecznie zabiegając na dworze habsburskim o pozwolenie na utworzenie ordynacji, która powstała w 1830 roku.

W 1820 r. miał miejsce wielki pożar, który strawił część zabudowy Przedmieścia oraz centrum miasta nie oszczędzając ratusza, kościołów i klasztoru OO Dominikanów. Ocalała częściowo południowa pierzeja rynku, kilka budynków w pierzei wschodniej, zachodnia pierzeja ulicy Wałowej oraz pojedyncze domy przy obecnej ul. Dominikańskiej i Grunwaldzkiej.

Pożar kościoła i klasztoru Dominikanów przyspieszył kasację łańcuckiego konwentu. Budynki klasztorne zostały w 1823 r. przebudowane na stajnie i koszary wojskowe, a ostatecznie zaadaptowane na szpital wojskowy.

Po pożarze opracowany został plan regulacyjny, którego realizacja spowodowała prawie całkowite wyeliminowanie drewnianej zabudowy mieszkalnej z centrum miasta. Plan ten nie zmienił, jak się wydaje, średniowiecznego układu Łańcuta. W tym czasie ukształtował się powtórnie

Plac Sobieskiego, w obrębie którego doszło do zmiany przebiegu linii zabudowy w pierzei południowej.

Po wspomnianym pożarze miasta odbudowany został ratusz (1844), wzniesiono nową plebanię (1842 r.), a z fundacji Alfreda Potockiego ok. 1834 r. powstała w pobliżu synagogi murowana ujeżdżalnia dla austriackiego pułku kawalerii nazywana powszechnie Reitschule.

Na rozwój miasta korzystnie wpływały realizowane z rozmachem przez Potockiego inwestycje gospodarcze i przemysłowe. Położony na południowy wschód od zamku Folwark na Górnem, założony zapewne jeszcze w XVII w. i produkujący dla niego żywność został mocno rozbudowany. W l. 1831-48 wzniesiono tu m.in.: kurnik, cieplarnię, cytryniarnię i dom ogrodnika, stajnię zwaną tyrolnią, areszt i gorzelnię, magazyn gorzelnicy oraz zachowane do dzisiaj: wozownię, spichlerz, kancelarię i mieszkanie administratora (mocno przekształcone). Szereg budynków gospodarczych powstało w 2 ćw. XIX w. również na Dolnem. Zbudowano tu m. in. browar i cukrownię (1834-36). Do dzisiaj zachował się m.in. budynek komisariatu dóbr łańcuckich (1833-35). W II poł. XIX w., za rządów Alfreda II Potockiego, zlikwidowany został Ogród Włoski a na jego miejscu zbudowano rafinerię spirytusu i częściowo dworzec kolejowy. Likwidacji uległ również Zwierzyniec, przekształcony jeszcze za czasów Izabelli Lubomirskiej w park krajobrazowy.

W 1853 Łańcut stał się ośrodkiem administracji lokalnej w związku z utworzeniem tutaj siedziby powiatu. W mieście zaczęto budować gmachy użyteczności publicznej i okazałe budynki mieszkalne. Miały tu siedzibę urzędy i instytucje mające pozytywny wpływ na jego rozwój takie jak Sąd Powiatowy, garnizon wojskowy, szkoły, instytucje kredytowe. Pewien wpływ na ożywienie miasta mogła też mieć linia kolejowa przechodząca od 1859 r. przez dobra Ordynacji. Po reformach administracyjnych z 1867 r. w Łańcucie zaczęła działać rada miejska pochodząca z kurialnych wyborów.

W roku 1869 założono w Łańcucie Kasę Zaliczkową, w 1876 r. powstała Ochotnicza Straż Pożarna, w 1884 r. Towarzystwo Handlu Skór, w roku 1890 Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, a cztery lata później założono Stowarzyszenie Mieszczan „Gwiazda”.

W 1889 roku właścicielem Ordynacji został Roman Potocki, który jeszcze w tym samym roku rozpoczął gruntowną przebudowę, rozbudowę i modernizację zamku i jego otoczenia trwającą do roku 1904. Na przełomie XIX i XX w. na zewnątrz zamku zburzono starą prochownię i wycięto zasłaniające zamek drzewa, założono nowy park angielski, nazwany Elizinem, przebudowano gruntownie budynek Stajni Cugowych (1892), wzniesiono Powozownię (1902) i ogrodzono cały teren. W obrębie parku wzniesiono nowe budowle: Kordegardę, Portiernię, Dom Zarządcy Ogrodów, Storczykarnię (ok. 1897-1904), Palmiarnię (1893-1896, zniszczona w okresie I wojny światowej), pawilon Elizin, bramy i mosty. Obszar parku został powiększony prawie dwukrotnie. Obecną postać parku zamkowy zawdzięcza w dużej mierze podjętym wówczas działaniom.

W l. 1896-1900 przebudowany został kościół parafialny, który przybrał dzisiejszą formę architektoniczną.

Za Romana Potockiego rozbudowany został również Folwark na Górnem. Powstał tu m. in. nowy budynek administracyjny (1898) i magazyn (1885) Wytwórni Rossolisów i Substancji Smakowo-Zapachowych oraz wiele innych budynków ordynacji łańcuckiej: Dom Zarządu Dóbr Ordynacji (k. XIX w., obecnie mocno przebudowany), budynek Elektrowni (1906) wytwarzającej prąd elektryczny dla zamku i budynków administracyjnych.

W Folwarku na Dolnem w l. 1907-11 przebudowano na gorzelnię przemysłową zaprojektowany jeszcze w 1830 r. budynek cukrowni. W początkach XX w. folwark został rozbudowany na potrzeby fabryki wódek i likierów, którą przeniesiono tu w 1912 r. z Folwarku na Górnem. W końcu XIX w. (w 1898 r.) zbudowano na terenie folwarku niewielki dworek dla zarządcy dóbr hrabiego

Potockiego tzw. Trześnik. W miejsce dawnych kanałów założono, częściowo zachowane do dzisiaj, aleje łączące zamek z Bażantarnią.

Spadkobiercą Romana Potockiego, po jego śmierci w 1915 r., został syn Alfred Potocki – ostatni właściciel Ordynacji.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. miasto nadal pełniło funkcję siedziby powiatu. W 1925 r. do miasta przyłączono Przedmieście i Podzwierzyniec. W okresie międzywojennym na terenie miasta prowadzono zdecydowanie mniej inwestycji budowlanych. Były to głównie nadbudowy i rozbudowy istniejących już budynków (np. ul. Farna 8, Rynek 6, 3 Maja 1), choć powstawały również nowe budynki. Dużo mniejszy ruch budowlany, w porównaniu do okresu wcześniejszego, można zaobserwować także na terenach Ordynacji. Na terenie zespołu zamkowego urządzono korty tenisowe, a na terenie dawnego Folwarku na Dolnem wzniesiono w 1919 roku nowy budynek likierni, kilka budynków przy likierni i rafinerii spirytusu oraz piętrowy budynek mieszkalny dla pracowników. W tym czasie funkcjonowała w Łańcucie elektrownia miejska.

We wrześniu 1939 r. władzę w mieście przejęli Niemcy. W wyniku nowego podziału administracyjnego, powiat łańcucki stał się częścią starostwa powiatowego Jarosław.

Tuż po II wojnie światowej na Podzwierzyniu zbudowana została Łańcucka Fabryka Śrub (1950 r.), uruchomiona w 1957 r. W 1955 roku w obszar miasta włączono część Woli Małej (ul. Wiejska) oraz przysiółek Krzemienicy „Grabskie”. W l. 1952-1955 zbudowano w mieście blokowe osiedle mieszkaniowe przeznaczone dla pracowników Łańcuckiej Fabryki Śrub. Kolejne osiedle blokowe zbudowano w 1965 r. przy obecnej ulicy Armii Krajowej. Na przełomie lat 60. i 70. XX w. między obecną ulicą Piłsudskiego, a Przedmieściem i zespołem koszar powstało kolejne, fatalnie zlokalizowane osiedle blokowe. Budownictwo blokowe zawitało także na łańcucką Starówkę (np. ulica Królowej Elżbiety).

Zamek łańcucki z częścią parku już w 1944 r. został zamieniony na muzeum. W okresie powojennym w zachodniej części ogrodów na Górnem wzniesiono liczne budynki szpitalne, które w dużym stopniu spowodowały zniszczenie dawnego założenia zieleni. Destrukcyjną uległa także południowo-wschodnia część ogrodów stanowiąca kiedyś centrum zabudowań folwarcznych gdzie również wybudowano liczne nowe budynki (Technikum Mechanizacji Rolnictwa). Do destrukcji dawnych ogrodów kwaterowych przyczyniła się także budowa południowej obwodnicy miasta (ul. Armii Krajowej) co spowodowało całkowite oderwanie tej części ogrodów od całości założenia. W okresie tym zlikwidowano także park angielski usytuowany między ulicami Kościuszki i Sikorskiego.

Z założenia ogrodowego na Dolnem do dzisiaj zachowały się jedynie jego relikty w postaci obszarów leśnych - Dębnik (obecnie Las Komunalny), Bażantarnia oraz pozostałości dawnych alei.

V.2.2. Krajobraz kulturowy

Miasto Łańcut położone jest w obrębie dwu mezoregionów zaliczanych do podprowincji Kotliny Sandomierskiej: Pradoliny Podkarpackiej i Podgórze Rzeszowskiego. W Pradolinie Podkarpackiej zlokalizowana jest dolina Wisłoka. Północna część Łańcuta leży w obrębie terasy nadzalewowej porożcinanej starorzeczami Wisłoka. Północną granicę miasta wyznacza tzw. „Stare Wisłoczysko”. Większa część miasta leży na terenie Podgórze Rzeszowskiego lekko falistego, wznoszącego się w kierunku południowym, porożcinanego dolinami Mikołki i Sawy. Położenie Łańcuta na obszarze przejściowym pomiędzy wyżynnym a terasowo-dolinnym sprawia, że jest to teren urozmaicony, pocięty parowami, bardzo atrakcyjny krajobrazowo.

Łańcut to miasto o średniowiecznej genezie z zachowanym, choć przekształconym w późniejszych wiekach układem urbanistycznym, na który składają się: duży, trapezoidalny plac rynkowy z nieregularnym układem ulic, Plac Sobieskiego (zwany pierwotnie Starym Rynkiem) oraz

sprzężony z miastem od połowy XVII wieku nowożytny zamek usytuowany na wschód od rynku. W bezpośrednim sąsiedztwie rynku, w jego pn.-zach. narożniku zachowały się zabudowania dawnego kościoła i klasztoru OO. Dominikanów o średniowiecznym rodowodzie. Co najmniej od końca XV wieku istniał też w mieście murowany kościół parafialny położony na północ od Rynku. Wielokrotnie niszczone, odbudowywany i restaurowany obecną swą formę architektoniczną zawdzięcza gruntownej przebudowie z końca XIX wieku wg projektu znanego krakowskiego architekta Teodora Talowskiego. Wśród sakralnych zabytków Łańcuta ważne miejsce zajmuje także synagoga pochodząca z 2 poł. XVIII w. z zachowanym, wyjątkowo bogatym wystrojem wnętrza. Niewątpliwie o specyfice krajobrazu kulturowego miasta decyduje założenie rezydencjonalne, na które składają się: dawny zamek (następnie przekształcony na pałac) otoczony fortyfikacjami, położony w rozległym parku z licznymi budowlami (m.in. Oranżeria, Ujeżdżalnia, Zameczek Romantyczny, Storczykarnia, budynek d. Zarządu Ogrodów Łańcuckich). W różnym stopniu czytelne są także pozostałości, związanych niegdyś z nierozzerwalnie z zespołem zamkowym, dawnych folwarków: położonego na południe od zamku Folwarku na Górnym z zachowanymi licznymi budowlami i Folwarku na Dolnym (na północ od zamku, przy dawnym trakcie do Leżajska).

O wyrazie architektonicznym miasta decydują też stosunkowo liczne obiekty użyteczności publicznej pochodzące głównie z XIX i pocz. XX w.: gmach Towarzystwa Kasynowego Ordynacji Potockich, budynek dawnej kasy Oszczędnościowo-Zaliczkowej (obecnie Starostwo Powiatowe), zespół budynków koszarowych, budynek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, gmach sądu, obiekty szkolne (zespół budynków dawnego gimnazjum klasycznego, dawna szkoła tkacka, szkoła ludowa i inne), dawne budynki żydowskie – łaźnia i dom ludowy. Obiekty te wznoszone były w okresie autonomii galicyjskiej, kiedy to galicyjskie miasteczka przeżywały okres znacznego rozwoju gospodarczego, na co w Łańcucie dodatkowo nałożyło się pozytywne oddziaływanie wynikające z funkcjonowania ordynacji.

Mówiąc o obiektach zabytkowych miasta wspomnieć też należy o mieszczańskim budownictwie skoncentrowanym w centrum Łańcuta. Zachowane do dziś kamienice przyrynkowe oraz zlokalizowane przy głównych ulicach miasta o wyrazie architektonicznym charakterystycznym dla wieku XIX i pocz. XX, choć o wcześniejszej (XVII i XVIII-wiecznej genezie) były obiektami typowymi dla XIX-wiecznego krajobrazu małych i średnich miast Galicji.

Łańcut to także miasto zabytkowej zieleni: tej związanej z rezydencją magnacką – park zamkowy, założenia leśne dawnego Zwierzyńca i Bażantarni, zabytkowe aleje, lecz także cmentarz komunalny, dawne ogrody przy zabytkowych willach.

Funkcjonowanie w Łańcucie okazałej magnackiej rezydencji i dobrze prosperujących folwarków, produkcji przemysłowej i gospodarczej pozostawało nie bez wpływu na rozwój ekonomiczny, przemiany urbanistyczne, architektoniczne i krajobrazowe miasta. Pomijając w tym miejscu aspekty ekonomiczne i gospodarcze wskazać należy na licznie powstające w mieście w końcu XIX i na początku XX w. wille i domy w ogrodzie, wznoszone przez miejscowych architektów i budowniczych, którzy zdobywali doświadczenia pracując przy inwestycjach zamkowych i związanych z rozwojem ordynacji Potockich. Zamożni obywatele miasta budowali na obrzeżach niewielkiego centrum swe siedziby, których forma stylistyczna oscylowała wokół popularnego wówczas naśladownictwa stylów minionych epok. Sprzyjało to ukształtowaniu krajobrazu kulturowego odpowiadającego popularnym na przełomie XIX i XX w. ideom miast - ogrodów i związanych z nimi koncepcjami jednorodzinnych domów w ogrodzie. To w dużej mierze dzięki tym indywidualnym mieszczańskim inwestycjom Łańcut zyskał swój własny, odczuwalny do dziś, niepowtarzalny charakter „zielonego” miasta rozwijającego się w cieniu, ale i pod przemożnym

wpływem wielkiej rezydencji. Należy podkreślić, że zabudowa willowa Łańcuta jest oprócz zespołu zamkowego jednym z ważniejszych wyróżników miasta w skali województwa.

V.2.3. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o istotnej wartości i znaczeniu dla miasta.

Architektura sakralna

Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Stanisława biskupa

Uznaje się, że parafia łańcucka powstała w 1349 r., ale najstarszy dokument poświadczający jej istnienie pochodzi z 1377 r. Pierwotny kościół drewniany p.w. św. Barbary wzmiankowany w 1394 r. Nowy murowany już kościół powstał w 1488 r. Krzysztof Pilecki zamienia świątynię na zbór protestancki w 1594 r. i ten stan trwa do 1621 r., od kiedy z powrotem pełni swoją pierwotną funkcję. Odbudowany w 1628 r. przez Stanisława Lubomirskiego, w 1630 konsekrowany. Zniszczony w czasie najazdu wojsk Rakoczego w 1657 r., odbudowywany jako kościół dwuwieżowy przez Tylmana z Gameren, który zaprojektował do niego także ołtarz główny oraz boczne. W 1699 r. następuje kolejna konsekracja. Na początku XVIII w. rozbudowany o dwie kaplice. Świątynia spaliła się 1733 r., następnie została rozbudowana o nawy boczne, pomieszczenia pomocnicze przy prezbiterium, babiniec; odnowiono także wieże. W 1744 r. konsekrowany przez bpa Wacława Hieronima Sierakowskiego. Remontowany w 2 poł. XVIII w., a w l. 80. rozbudowany o kaplicę grobową.

W 1821 r. kolejny właściciel Łańcuta Alfred Potocki sprowadza do parafii jezuitów, którzy administrują parafią w l. 1835-1887 r. Kościół remontowany w l. 1847, 1871-2. W l. 90 XIX w. przystąpiono do kompleksowej przebudowy fary, projekt przebudowy przygotował znany architekt Teodor Talowski, niestety został zrealizowany w drugiej dużo uboższej wersji. Przy powstałej w l. 1896-1900 świątyni pracowali budowniczowie łańcuccy Stanisław i Jan Cetnarscy oraz arch. lwowski Dionizy Krzyczkowski – autor wybudowanej wieży. W tym samym czasie wg projektu Talowskiego przebudowano krypty grobowe Potockich i wybudowano kruchtę wejściową od wschodu kościoła.

W wyniku przebudowy powstała świątynia o cechach neogotyckich, neoromańskich, której wyróżnikiem jest portal prowadzący do krypt Potockich. Orientowana, murowana z cegły, trzynawowa pseudobazylika transeptowa o trójbocznie zamkniętych ramionach transeptu i prezbiterium; poprzedzona wyniosłą wieżą od frontu; z kryptami pod prezbiterium i transeptem. Od wschodu dekoracyjna kruchta. Wnętrze świątyni sklepienie sklepieniem gwiazdzystym na gurtach, w oknach witraże. Wyniesiony teren, na którym stoi fara otoczony jest murem obronnym z XVII w. Murowany z cegły i kamienia, oszkarpowany, z otworami strzelniczymi, został pod k. XIX przebudowany – pierwotnie obiegał cały teren, a w czasie remontu świątyni południowa fosa została zasypana.

W skład zespołu kościelnego wchodzi także usytuowane na północ od świątyni, dostępne poprzez zabytkowy most zabudowania plebańskie: plebania, przebudowany lamus oraz obora. Plebania o cechach klasycystycznych elewacji frontowej została wybudowana wg projektu Jana Tokarskiego w 1842 r. z fundacji Alfreda Potockiego.

Zespół klasztorny OO. Dominikanów

Konwent zgromadzenia św. Dominika w Łańcutie powstał pomiędzy 1375 a 1378 r. ponieważ jego istnienie potwierdzał dokument papieski z 1378 r. Pod względem chronologii był to drugi dom tego zgromadzenia na terenie ówczesnej diecezji przemyskiej; a także jeden z najstarszych wśród zakonów na tym obszarze. W 1586 r. zakonnicy zostali usunięci przez

Stanisława Stadnickiego. Wrócili do Łańcuta w l. 20. XVII w. dzięki Stanisławowi Lubomirskiemu. W 1820 r. kościół się spalił, co było jedną z przyczyn opuszczenia przez Dominikanów Łańcuta i przeniesienia się do Dzikowa (ob. część Tarnobrzega). Pierwotny kościół drewniany p.w. Błogosławionej Marii Dziewicy z XIV w. Murowany budowany w dwóch etapach: ok. 1491 r. prezbiterium, natomiast trzynawowy korpus powstał w 1 poł. XVI w. Zniszczony podczas nieobecności zakonników, odbudowany w ok. 1630 r. Ponownie zniszczony przez wojska Rakoczego w 1657 r. oraz spalony przez wojska koronne w 1733 r. Odrestaurowany przez Teodora Lubomirskiego w 1742 r., palił się po raz kolejny w 1820 r. Po ostatniej pożodze przestaje pełnić funkcje sakralne i zostaje przebudowany na koszary – zniesiono szczyt, wewnątrz podzielono na dwie kondygnacje. Wyposażenie świątyni zostaje przeniesione do pobliskich kościołów w Albigowej i Krzemienicy. Kolejny remont czekał budynek w 1910 r., kiedy to zaadaptowano zespół na szpital wojskowy. W 1966 r. przeprowadzono prace remontowo-adaptacyjne na Dom Wycieczkowy. W obecnej formie jest to budynek murowany, orientowany, na planie prostokąta, o elewacji frontowej akcentowanej parami pilastrów, kryty dachem czterospadowym. Pierwotnie była to świątynia jednonawowa z półkoliście zakończonym prezbiterium.

Pierwsze budynki klasztorne były zapewne drewniane. Klasztor murowany wzniesiony ok. 1491 r. z fundacji Stanisława Pileckiego, a po opuszczeniu przez braci zakonnych w l. 1586-1622 użytkowany przez Stadnickich jako mennica. Po powrocie dominikanów odbudowany staraniem Stanisława Lubomirskiego. Po raz kolejny zniszczony w czasie najazdu Rakoczego. W 1661 r. odbudowany; w 1742 r. budowa nowego lub kompleksowa przebudowa budynku klasztornego. Zabudowania klasztorne zostały opuszczone przez Dominikanów w 1820 r. po pożarze zespołu i kasacie konwentu. Po 1820 r. budynek zamieniony na koszary a następnie po 1910 r. pełnił funkcję szpitala wojskowego. Remontowany w 1966 r. na potrzeby Domu Wycieczkowego. Jest to budynek murowany z cegły, na planie podkowy, dostawiony od południa do kościoła, z wewnętrznym wirydarzem. Piętrowy, kryty dachem dwuspadowym. Elewacja frontowa (wsch.) dekorowana na osi pseudoryzalitem, z boniowanym portalem, zwieńczonym trójkątnym szczytem. Elewacje obwiedzione gzymsem koronującym; wschodnia i południowa dekorowana płaskimi pilastrami, które w elewacji wschodniej dodatkowo ozdobione kampanullami i ornamentem wstęgowym. Obecnie w budynku kościoła mieści się siedziba miejscowego koła PTTK, w klasztorze prowadzona jest m.in. działalność gospodarcza.

Synagoga

Pierwsze wzmianki o społeczności żydowskiej w Łańcucie pochodzą z 1566 r. a pod koniec XVII w. ich liczba dochodzi do 30. Mieli swoją synagogę, wybudowaną z drewna, usytuowaną w pd.-wsch. kwartale miasta. W 1726 r. kahał rozpoczyna starania o wybudowanie nowej synagogi i takie pozwolenie od księcia Stanisława Lubomirskiego, ówczesnego właściciela miasta, otrzymał. Warunkiem było wybudowanie obiektu murowanego, co było spowodowane zagrożeniem pożarowym. Synagoga powstała w 1761 r., jej wnętrze uwiecznił Zygmunt Vogel na rycinie z 1800 r. Budynek remontowany w l. 1896 r., 1909-1910, został podpalony przez Niemców w czasie II wojny światowej. Udało się synagogę uratować dzięki interwencji hr. Alfreda Potockiego, jednak pożar strawił drewniany babiniec oraz większość wyposażenia. Na planie prostokąta, przekryta czterospadowym dachem, o skromnym detalu architektonicznym urzeka, jednym z nielicznych zachowanych w takim stanie po zawierusze wojennej, wewnątrz dekorowanym sztukateriami i polichromią. Wnętrze z wydzieloną salą męską z poprzedzającym ją przedsionkiem i salą kahalną nad którymi schody i babiniec. Sala męska na planie kwadratu, dwukondygnacyjna z centralnie usytuowaną bimą, ściany pokrywają malowidła – sceny biblijne, przedstawienia święt żydowskich, teksty modlitw z nazwiskiem fundatora, znaki zodiaku, przedstawienia roślinne i zwierzęce.

Polichromia powstawała etapami, pierwsze malowidła prawdopodobnie powstały w 2 poł. XVIII w., następnie nowe w połowie XIX w., odnawiane w 1896 r., kolejne prace trwały w l. 1909-1910 i 1912 r., kiedy to powstały również nowe malowidła. Obecnie gospodaruje nim Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

Zespół zamkowy wraz z zabudową towarzyszącą

Wyjątkową wartość zabytkową o randze ogólnopolskiej posiada zespół zamkowo-parkowy. W skład zespołu Muzeum-Zamku w Łańcucie wpisanego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na listę Pomników Historii wchodzi następujące obiekty:

- Zamek - dawna rezydencja Lubomirskich i Potockich
- Oranżeria
- D. fortyfikacje bastionowe
- Park wewnętrzny z elementami architektury ogrodowej
- Zameczek Romantyczny
- Ujeżdżalnia
- Storczykarnia
- Budynek d. Zarządu Ogrodów Łańcuckich
- Wartownia z bramą główną, Portiernia, brama północna
- Stajnie Cugowe i Powozowni
- Park z obiektami architektury ogrodowej (m.in. pawilon Elizin) oraz zespół rzeźby parkowej.

Zespół zamkowo-parkowy w Łańcucie jest wyjątkową w skali Polski wielką rezydencją magnacką wyróżniającą się zarówno rozmachem kompozycji przestrzennej, wysoką klasą artystyczną zabytkowych budynków wchodzących w skład zespołu reprezentujących różne style architektoniczne, jak również wyjątkowym wystrojem i wyposażeniem wnętrz oraz unikatowymi zbiorami muzealnymi (kolekcja pojazdów konnych, przedmiotów codziennego użytku, zbiór judaiców, zbiór sztuki cerkiewnej).

Zamek w Łańcucie wzniesiony został wraz z otaczającymi go fortyfikacjami w l. 1629-1641 dla Stanisława Lubomirskiego, wojewody ruskiego i krakowskiego, jednego z najznamienitszych magnatów polskich XVII wieku. Ówczesny zamek oparty na schemacie „palazzo in fortezza” jako czteroskrzydłowa budowla z czterema wieżami w narożach, wpisany został w pięciobok bastionowych fortyfikacji typu staroholenderskiego. Taka opinia dominuje w literaturze przedmiotu (A. Miłobędzki, B. Majewska-Maszkowska). Według hipotezy J. Bogdanowskiego zamek zbudowany został za Stadnickich ok. 1620 r., a następnie rozbudowany za S. Lubomirskiego. Badacze architektury XVII-wiecznej wskazują, iż tradycyjne formy ówczesnego zamku jak czworoboczny plan z wewnętrznym dziedzińcem, wieże (baszty) typu puntone połączono w Łańcucie z nowatorskimi włoskimi założeniami „palazzo in fortezza”, a plan fortyfikacji sprzężony został kompozycyjnie nie tylko ze wzniesioną wewnątrz siedzibą magnacką, ale także z miastem. Za budowniczego zamku uznaje się Macieja Trapolę - nadwornego architekta Lubomirskich (autora m.in. rozbudowy siedziby Lubomirskich w Wiśniczu). Prace przy fortyfikacjach przypisuje się natomiast Krzysztofowi Mieroszewskiemu.

W literaturze wskazuje się na znakomity detal architektoniczny proweniencji północnowłoskiej występujący także w innych XVII-wiecznych realizacjach Lubomirskich oraz na elementy architektonicznego podziału elewacji mające swe odpowiedniki w italianizującej architekturze Pragi początku XVII wieku. Zastosowane w Łańcucie nowatorskie wówczas formy wczesnobarokowe współistniały z elementami manierystycznymi.

Z XVII-wiecznego założenia zamkowego zachował się trójkondygnacyjny korpus główny, złożony z czterech skrzydeł zgrupowanych wokół prostokątnego dziedzińca, wczesnobarokowe wejście z portalem głównym (1629-1641) wraz z wielką sienią i niektóre elementy dekoracji architektonicznej. Pierwotny układ zachowała też klatka schodowa pn.-wsch. Do wybitnych XVII-wiecznych realizacji z okresu wczesnego baroku należy też zachowana do dziś sztukatorska dekoracja sklepienia „Sali pod Zodiakiem” której autorstwo przypisuje się tzw. Mistrzowi Kaplicy Czarneckiego w Kościele śś. Piotra i Pawła w Krakowie, artyście działającemu w kręgu Falconiego. Poza wymienionymi stiukami z pierwotnej dekoracji wewnątrz zamkowych przetrwało niewiele - są to przede wszystkim malowane belki stropowe w „Sali pod Stropem” i malowidła w wieży pn.-zach. Zamek i fortyfikacje przebudowane zostały w 2. połowie XVII wieku, zapewne przy udziale związanego z Lubomirskimi Tylmana z Gameren. Fortyfikacje zmodernizowano, a przebudowa zamku dokonana po 1688 r., ukierunkowana została - zgodnie z duchem sarmatyzmu - na podkreślenie rezydencjonalno-rodowego charakteru zamku. Z osobą Tylmana wiąże się też projekty baniastych hełmów wież frontowych (zachodnich) oraz domniemaną przebudowę paradowej klatki schodowej od strony dziedzińca o stylistyce typowej dla okresu dojrzałego baroku.

Czasy ostatnich Lubomirskich - Stanisława Lubomirskiego, marszałka wielkiego koronnego i jego żony Izabelli z Czartoryskich Lubomirskiej to dla łąncuckiego zamku etap wielkich przemian i przekształceń. W trakcie kilkudziesięcioletniego okresu ich panowania (1745-1816) zamek w Łąncucie stracił swój obronny charakter, stając się rezydencją o charakterze typowo pałacowym, otoczoną rozległym krajobrazowym parkiem angielskim, z powstałymi w tym czasie licznymi, typowymi dla tej epoki budowlami ogrodowymi. Z okresu przebudowy pałacu przez Stanisława Lubomirskiego i jego żonę Izabellę z Czartoryskich w l. 1745-1786 (I etap) i w l. 1791-1816 (II etap) pochodzą przede wszystkim: parterowy trakt przy wewnętrznej elewacji skrzydła pn., pawilon Biblioteki, budynek przy skrzydle pd., mieszczący się w II kondygnacji teatr oraz dobudówka mieszcząca na piętrze tzw. później Apartament Chiński i skrzydło dziedzińca gospodarczego mieszczące tzw. Białą Jadalnię. Dużym zmianom poddane też zostały wnętrza pałacu, w celu dostosowania ich do najbardziej nowoczesnych wówczas rozwiązań. Przebudowa łąncuckiej rezydencji dokonana została przede wszystkim z inicjatywy Izabelli z Czartoryskich, która po 1791 r. obrała łąncucką posiadłość na swą główną rezydencję. Zakres wykonanych wówczas prac był olbrzymi: obok rozbudowy pałacu i wykonania nowych aranżacji wewnątrz, przystąpiono do przekomponowania parku i częściowej niwelacji fortyfikacji ziemnych. W projektach wewnątrz dominował styl klasycyzmu. Powstały wówczas zachowane do dziś czołowe dzieła klasycystyczne (np. niepowtarzalna realizacja dekoracji Salonu Kolumnowego) autorstwa wybitnych artystów: Szymona Bogumiła Zuga, Jana Chrystiana Kamsetzera, Jana Griesmeyera. Spotykamy też realizacje inspirowane wpływami orientalnymi (Apartament Turecki, Apartament Chiński),

a także wciąż jeszcze wówczas obecne kompozycje rokokowe.

Księżna Izabella zatrudniła też w Łąncucie wybitnego architekta klasycyzmu - Chrystiana Piotra Aignera oraz sztukatora Fryderyka Baumana. Zrealizowane wówczas wnętrza Sali Balowej, Białej Jadalni, Teatru i kaplicy należą do najwybitniejszych przykładów klasycyzmu w Polsce. Według projektu Aignera i przy udziale Baumana wzniesiono kilka nowych budowli: Oranżerię, Głorietę, Zameczek Romantyczny. Oranżeria - o harmonijnych, utrzymanych w wielkim porządku elewacjach, wzniesiona w stylu klasycystycznym w l. 1799-1802, przebudowana za Elżbiety i Romana Potockich na przełomie XIX i XX wieku. W l. 50. XX wieku przebudowano piętro i dokonano remontu parteru połączonego z adaptacją na Ogród Zimowy. Zameczek Romantyczny wybudowany na przełomie XVIII i XIX w., zaliczany (przez T. Jaroszewskiego) do „grupy pałaców z rotundą w narożu”, łączy romantyczną nieregularność i surowość bryły z klasycystyczną

sztukatorską dekoracją wewnątrz. Jak wskazuje T. Jaroszewski dzięki mecenatowi Lubomirskiej przeniesione zostały na prowincję osiągnięcia warszawskiego środowiska architektów, przy czym pod względem poziomu artystycznego Zameczek nie ustępował wzorcom warszawskim. Przemawia za tym przede wszystkim wysokiej klasy dekoracja sztukatorska F. Baumana.

W tym czasie dokonano też przekształcenia elewacji zachodniej (frontowej) zamku w stylu neogotyckim (realizacja niezachowana). Po przebudowie tej, zapewne wg projektu Aignera, Łańcut stał się wielką reklamą neogotyku. Była to bowiem największa w owym czasie neogotycka realizacja na ziemiach polskich, stając się inspiracją dla innych architektów. W okresie panowania Izabelli Lubomirskiej całkowitej zmianie uległo też otoczenie pałacu. Poza wzniesieniem na terenie parku nowych budowli przeprowadzono też na szeroką skalę prace ogrodnicze. Zatrudnieni liczni ogrodnicy stworzyli, zgodnie z upodobaniami Izabelli, nieregularny, romantyczny park angielski skomponowany wg modnych wzorów europejskich i polskich (Arkadia, Puławy). Niwelując częściowo fortyfikacje zaadaptowano je jako element krajobrazowy parku. Zachowane widoki zamku z pocz. XIX wieku oraz przekazy archiwalne dają wyobrażenie o ówczesnym znaczeniu i randze łańcuckiej posiadłości. Jak wspomina przedwojenny monografista łańcuckiego zamku J. Piotrowski, opierając się na źródłowych przekazach „już w XVIII wieku był zamek łańcucki znaną i niemałą atrakcją, albowiem ks. marsz. w. kor. Stan. Lubomirski wydał polecenie zezwalające na zwiedzanie go przez zgłaszających się przybyszów krajowych i obcych.”

Po śmierci I. Lubomirskiej w 1816 r. sukcesorami dóbr łańcuckich stali się jej wnukowie: Artur i Alfred Potoccy. Po raz kolejny zamek i jego otoczenie uległy znacznym przekształceniom. W amfiladzie pokoi pierwszego piętra położono dekoracyjne, intarsjowane posadzki drewniane. Przed zamkiem zniwelowano całkowicie pozostałości po wałach ziemnych. W l. 1828-1830 na terenie obecnego parku wzniesiono klasycystyczny budynek Ujeżdźalni powstały wg projektu L. Bogochwalskiego.

Obecny wygląd zamku i parku jest wynikiem ostatniej wielkiej przebudowy, rozbudowy i modernizacji pałacu i jego otoczenia, przeprowadzonej w l. 1889-1912 z polecenia Romana Potockiego i jego żony Elżbiety z Radziwiłłów. Do prac tych zaangażowane zostały przede wszystkim firmy i architekci wiedeńscy. Nad całością prac czuwali sprowadzeni z Wiednia Amand Bauqué i Albert Pio. Pod ich kierunkiem pracowało wielu artystów i rzemieślników z kraju i zagranicy. Znane są wspomnienia E. Potockiej opisujące m.in. historię sprowadzenia do Łańcuta głównych twórców przekształcenia rezydencji na przełomie XIX i XX wieku: „Nathaniel Rotchild o tym czasie zbudował śliczny pałac we Wiedniu na Theresianumgasse i sprowadził do tego dwóch Francuzów, którzy osiedli we Wiedniu, jeden nazwiskiem Bauque był pierwszorzędnym architektem i inżynierem, a drugi rodem z Genui (Mediolanu) na wpół Włoch był rysownikiem i miał nadzwyczajny gust i znajomość stylów i proporcji”. W trakcie przebudowy zamku przekształcono elewacje zamku, nadając im cechy neobaroku francuskiego. Jak wskazywał T. Jaroszewski po dokonanych przekształceniach elewacja wschodnia zamku nawiązywała wyraźnie do niezrealizowanego projektu zamku w Charleval autorstwa Jacquesa Androu et du Cerceau. Przebudowany został pawilon biblioteki, a od strony południowej dobudowano oficynę z wieżą. Całkowicie przekształcono większość pomieszczeń pozostawiając jedynie w stanie prawie nienaruszonym część najlepszych wnętrz z czasów księżnej Lubomirskiej.

Z okresu kolejnej gruntownej przebudowy z lat 1889-1914 zachowały się: wystrój elewacji, przelicowanych w tym okresie w stylu neorenesansu i neobaroku francuskiego, wieża Kurza Stopka, skrzydło tzw. Drugiego Stołu, nadbudowany na tarasie Pokój Werandowy przy wsch. części elewacji pd., przebudowany gruntownie pawilon Biblioteki.

Prace objęły także otoczenie pałacu: urządzono nowe ogrody (Ogród Różany, Ogród Włoski Nowy, park zewnętrzny angielski) ogrodzono cały teren i wzniesiono wiele nowych budowli: bramy,

kordegardy, budynek Zarządu Ogrodów Łańcuckich, Storczykarnię, pawilon Elizin oraz położone w zachodniej części Folwarku na Górnem - Stajnie Cugowe i Powozownię. Większość tych obiektów przetrwała do naszych czasów w nieprzekształconej formie. W stanie pierwotnym zachował się m.in. budynek dawnego Zarządu Ogrodów Łańcuckich. Wybudowany w 1899 roku, a przebudowany w 1913 roku wg projektu Amanda Bauqué, zachował do dziś cechy malowniczego eklektyzmu. Obszar parku został wówczas dwukrotnie powiększony.

Czwartym i ostatnim ordynatem był Alfred III Potocki, syn Romana i Elżbiety. Z jego inicjatywy w l. 20. XX w. kolejny raz przekształcono wnętrza zamkowe oraz przekomponowano korytarze II piętra wg projektu T. Stryjeńskiego.

Park zamkowy złożony jest obecnie z kilku części, powstałych w różnym okresie i zróżnicowanych stylistycznie. Park wewnętrzny w obrębie dawnych fortyfikacji bastionowych, założony w l. 70. XVIII w., powiększany w miarę niwelowania obwarowań, następnie przekształcany, z dominującymi cechami układu ukształtowanego na przełomie XIX i XX w. W granicach parku wewnętrznego znajduje się m.in. Ogród Różany i Ogród Włoski. Ogród Różany usytuowany na południe od zamku, założony został ok. 1900 r. zapewne wg projektu wiedeńskiego ogrodnika Franza Majwalda. Ogród Włoski Nowy położony przed elewacją wschodnią zamku, założony został ok. 1900 r. wg projektu Alberta Pio.

Park zewnętrzny angielski w otoczeniu fortyfikacji o charakterze krajobrazowym założony został w l. 1890-1904. W jego obszarze występuje swobodny układ nieregularnych alei. Główne aleje obsadzone lipami to: aleja środkowa – dzieląca cały park zewnętrzny wzdłuż osi północ-południe; prostopadła do niej aleja wschodnia – biegnąca wzdłuż południowo-wschodniej części ogrodzenia i aleja zachodnia biegnąca po zewnętrznej stronie fosy. Park zewnętrzny wschodni przylega od wschodu do alei lipowej łączącej Zameczek Romantyczny z Ujeżdżalnią. Ukształtowany został na przełomie XIX i XX wieku jako krajobrazowy, jednorodny w formie przestrzennej.

W parku występują nieregularne grupy drzew i krzewów z bogatym drzewostanem, m.in. lipy, buki, dęby, klony, jawory, sosny-wejmutki, jesiony.

Poza granicami obecnego zespołu zamkowo-parkowego zlokalizowane są dawne folwarki, niegdyś ściśle związane z zamkiem i będące częścią wielkiego kompleksu dóbr Lubomirskich i Potockich.

Folwark na Górnem

Na południowy wschód od zespołu zamkowo-parkowego zlokalizowany jest zespół dawnego folwarku „Na Górnem”, który obecnie ze względu na powojenne przekształcenia i zmiany własnościowe podzielony jest na kilka części i podzielony jest drogą krajową nr 94 - ul. Armii Krajowej.

Folwark Na Górnem istniał już w XVIII w. i pełnił funkcje zaplecza gospodarczego zamku. Z inicjatywy Izabelli Lubomirskiej został rozbudowany, otoczony parkiem angielskim i pełnił także funkcje wypoczynkowe. Pierwszy ordynat Alfred Potocki znacznie rozbudował folwark i przeznaczył go wyłącznie na cele gospodarcze.

Część zachodnia terenu dawnego Folwarku na Górnem częściowo użytkowana jest obecnie przez Muzeum-Zamek w Łańcucie. Do obiektów muzealnych należą m.in. dawna Powozownia i budynek Stajni Cugowych. Budynek Stajni Cugowych (obecnie mieszczący muzeum powozów) wzniesiony został w l. 1829-1831 przez L. Boguchwalskiego, lecz jego obecna neobarokowa forma architektoniczna pochodzi w zasadniczej części z okresu przebudowy i rozbudowy (dodanie skrzydeł bocznych) dokonanej w 1892 wg projektu Amanda Bauqué. Powozownia (w której obecnie mieści się Dział Sztuki Cerkiewnej) wzniesiona została w 1902 r. także wg projektu A. Bauqué. Oba te budynki poddano w l. 60-tych XX wieku gruntownej restauracji, w trakcie której

zachowano formę architektoniczną z przełomu XIX i XX wieku. W trakcie tej powojennej adaptacji w budynku Powozowni nadbudowano piętro w jego części południowej.

W zachodniej części dawnego folwarku zachowało się także kilka innych zabytkowych budynków, obecnie pozostających w użytkowaniu Szpitala Miejskiego. Są to budynki: dawnej Wozowni (wzniesionej w l. 1828-29 wg proj. L. Boguchwalskiego, rozbudowanej w 1870 r. wg proj. Karola Richtera), Dom Zarządu Dóbr Ordynacji (wzniesiony w XIX w., przebudowany ok. 1913 r. zapewne wg proj. A. Bauqué i ok. 1948 r.), Elektrownia (wybudowana w 1906 r. wg proj. A. Bauqué). Powojenna adaptacja znajdujących się tam budynków na cele szpitalne spowodowała w znacznej mierze destrukcję substancji zabytkowej, a liczne przebudowy oraz wzniesienie kilku nowych budynków zatarły dawny układ założenia. Znaczącej przebudowie i rozbudowie uległy m.in. dawny budynek Dyrekcji Zarządu Dóbr Ordynacji oraz dawne Garaże. Mniejszym przekształceniom uległy natomiast budynki Wozowni i Elektrowni.

Kilka budynków znajdujących się na terenie dawnego Folwarku na Górnym pozostaje w użytkowaniu Zespołu Szkół Mechanizacji Rolnictwa. Należą do nich między innymi dawny Pałacyk (Zameczek) oraz Kurnik. W l. 20-tych XX wieku całkowicie przebudowano dawny Kurnik, a na miejscu tzw. Pałacyku wzniesiono nowy, do dziś istniejący budynek, wykorzystując dawne fundamenty i piwnice. Ta oraz kolejne (w l. 60. XX w.) przebudowy tych obiektów spowodowały całkowitą utratę cech stylowych wymienionych budynków. Kolejny obiekt z zespołu Folwarku na Górnym, to wzniesiony za rządów Alfreda I Potockiego (w l. 1831-1832) budynek dawnej kancelarii i mieszkanie administratora zwane też rządówką, folwarkiem lub kancelarią. Przebudowany i znacznie rozbudowany w początku XX wieku, remontowany w l. 1945-48, w 1960 roku i ostatnio w 1995 roku nie reprezentuje obecnie cech stylistycznych typowych dla budownictwa okresu jego powstania (II ćw. XIX wieku). Inny obiekt z tego zespołu to wzniesiona zapewne ok. 1770 roku dawna stajnia zwana Tyrolnią, wykorzystywana następnie jako obora zwana Holendernią. Z pierwotnego barokowego budynku zachował się do dziś jedynie zewnętrzny obrys rzutu. Budynek ten został całkowicie przebudowany ok. 1895 roku, a w okresie powojennym (w l. 60. XX w.) budynek zmodernizowano, rozbudowano i podwyższono o piętro adaptując na cele oświatowe. W omawianym zespole pozostaje też dawny Spichlerz wzniesiony w l. 1831-32 i odbudowany po pożarze w 1852 roku. Przebudowany w początkach XX wieku (kiedy to rozebrano podcień od strony północnej), doczekał się w l. 90. XX w. rewaloryzacji w celu adaptacji na magazyn ikon Muzeum-Zamku.

Najdalej położoną od zespołu zamkowo-parkowego częścią składową dawnego folwarku są, położone po drugiej stronie drogi DK 94, w sąsiedztwie stawów, dwa budynki: wzniesiony w l. 1885-1892 dawny magazyn, a następnie Magazyn Likierów i Rossolisów, adaptowany przed I wojną światową na mieszkania oraz wzniesiony w końcu XIX wieku budynek administracyjny Wytwórni Likierów i Rosolisów, zachowany zasadniczo w stanie pierwotnym, zniekształconym jednak powojennymi przybudówkami.

Folwark na Dolnym

Na północ od miasta lokacyjnego zachowały się relikty dawnego folwarku „Na Dolnym”. Folwark ten istniał od poł. XVIII w., a w 2 w. XIX w. został rozbudowany z inicjatywy Alfreda I Potockiego z wykorzystaniem terenów, zlokalizowanego tu wcześniej (od XVII w.) Ogrodu Włoskiego. W XIX w. istniało tu wiele obiektów o charakterze przemysłowym i gospodarczym, m.in. fabryka cukru, owczarnia, kuźnia, spichlerze, stodoły, stajnia oraz dworek komisarza. Zaniebdany w końcu XIX wieku, na początku XX w. został rozbudowany na potrzeby fabryki wódek i likierów, którą przeniesiono w 1912 r. z terenu Folwarku na Dolnym. Obecnie teren ten jest mocno przekształcony, większość budynków nie przetrwało do naszych czasów. Z dawnego zespołu

obiektów do dziś zachowały się jedynie: budynek dawnego Komisariatu Dóbr Łańcuckich, obecnie Muzeum Gorzelnictwa – klasycystyczny, wzniesiony według projektu L. Bogochwalskiego w l. 1833-1835, wielokrotnie remontowany, zabudowania dawnej cukrowni, obecnie fabryki wódek, których wielokrotne przebudowy spowodowały zatarcie pierwotnych cech stylowych, barokowy XVIII-wieczny most przerzucony przez strumień Mikośka, prowadzący prawdopodobnie do dawnego Ogrodu Włoskiego, dworek tzw. „Trzeźnik”, wzniesiony w końcu XIX wieku dla zarządcy dóbr hrabiego Potockiego.

Budynki użyteczności publicznej

Zachowana do dzisiaj na terenie Łańcuta stosunkowo liczna grupa budowli użyteczności publicznej w swym zasadniczym zrębie pochodzi z okresu autonomii galicyjskiej. Tylko nieliczne zachowane obiekty posiadają starszą metrykę. Nie zachował się niestety budynek ratusza wzniesiony w rynku zapewne jeszcze w XVII w. i pochopnie rozebrany w 1913 r. Jego miejsce miał zająć nowy gmach, ale wybuch wojny udaremnił realizację planów.

Najstarszym zachowanym obiektem publicznym jest prawdopodobnie dawny zajazd przy ul. Piłsudskiego 9. Budynek ten, wzniesiony ok. 1800 r., pełnił wielorakie funkcje. Wg tradycji w 2 ćw. XIX w. znajdowała się tutaj poczta, a następnie zajazd. W II poł. XIX w. został przejęty przez Towarzystwo Zaliczkowe, a od 1895 r. był siedzibą Kasy Zaliczkowej i Oszczędności. Po II wojnie światowej mieściła się tu siedziba Rady Narodowej, a obecnie pełni funkcje administracyjno-biurowe. Przebudowa z k. XIX w. zmieniła pierwotny wygląd elewacji budynku.

Kolejny zachowany budynek z I poł. XIX w., prawdopodobnie również pełniący funkcję zajazdu znajduje się przy ul. Królowej Elżbiety 5-7.

Przed 1843 r. z fundacji Potockiego wzniesiono u zbiegu ulic 3 Maja i Paderewskiego, na wprost synagogi, murowaną C.K. Reitschule jako ujeżdżalnię dla austriackiego pułku kawalerii.

Do grupy budowli użyteczności publicznej licznie reprezentowanych w Łańcucie należą szkoły. Pierwsza z nich, czterowydziałowa szkoła ludowa została otwarta w roku 1876. Mieściła się ona w piętrowym budynku przy ulicy Piłsudskiego 7. W okresie międzywojennym budynek ten został powiększony przez nadbudowanie drugiego piętra. Obecnie znajduje się tu Gimnazjum Publiczne nr 1. Drugą szkołę założyły w Łańcucie siostry boromeuszki w 1887 r. Była to prywatna żeńska szkoła wydziałowa. Dla jej potrzeb Stanisław Cetnarski wzniósł dwa budynki, które zachowały się do dzisiaj bez większych przekształceń. Pierwszy budynek, wzniesiony w 1897 r., znajduje się przy ul. Farnej 10 (ob. Liceum Ekonomiczne), drugi, z 1902 r. przy ul. Grunwaldzkiej 9 (ob. Zespół Szkół im. J. Korczaka). Kolejną szkołą, która została założona pod koniec XIX w. była szkoła tkacka. Piętrowy budynek szkolny został wzniesiony ok. 1904 r. przy ul. Cetnarskiego 17/19. Przy budowie szkoły był prawdopodobnie zaangażowany Jan Cetnarski. W tym samym czasie przy ul. Matejki 1 wzniesione zostały również warsztaty szkoły tkackiej. Obecnie oba budynki są nieużytkowane. Przy ul. Żardeckiego (nr 5, 6 i 8) znajdują się trzy parterowe budynki, które wykorzystywane były przez założone w 1907 r. prywatne gimnazjum klasyczne, upaństwowione jako gimnazjum realne w 1910 r. Dwa z tych budynków udostępnił szkole Galicyjski Bank Ziemi, a trzeci Stanisław Cetnarski. Ich budowę przypisuje się S. Cetnarskiemu (projektantem budynku przy ul. Żardeckiego 5 był prawdopodobnie Antoni Dąbrowski). Obecnie wszystkie te budynki pełnią funkcję mieszkalną.

Wprowadzenie w Galicji autonomii sprzyjało powstawaniu licznych instytucji finansowych, stowarzyszeń kulturalnych i społecznych, które z czasem zaczęły wznosić swoje własne gmachy. Dużą aktywność w tym względzie wykazały zwłaszcza towarzystwa gimnastyczne i kasy oszczędności.

W l. 1893-1894 zbudowany został dla Towarzystwa Kasynowego z fundacji Potockich gmach Kasyna Urzędniczego (ulica Kościuszki 2), skupiającego urzędników Ordynacji. Budynek powstał na miejscu pierwszej łańcuckiej poczty. Obecnie po gruntowym remoncie mieści Muzeum Miasta i Regionu działające w ramach Muzeum-Zamek w Łańcucie.

Innym wyróżniającym się budynkiem, użytkowanym obecnie przez Starostwo Powiatowe jest dawny gmach Kasy Oszczędnościowo-Zaliczkowej utworzonej w Łańcucie w 1870 r. Usytuowany przy ul. Mickiewicza 2 gmach został wzniesiony w 1895 r. Oprócz biur Kasy w budynku tym mieściła się również Rada Powiatowa.

W 1896 roku powstał przy ulicy Sokoła 13 skromny gmach Towarzystwa Gimnastycznego Sokół. W okresie międzywojennym budynek został rozbudowany a po drugiej wojnie światowej przebudowany i zmieniony na kino „Znicz”. W ostatnich latach budynek został całkowicie rozebrany, a tylko część frontowa została odtworzona. Pozostała część budynku jest nową kreacją powstałą w nawiązaniu do dawnego budynku. Mieści się w nim hotel. Swoje budynki posiadało również utworzone w 1894 r. Stowarzyszenie Mieszczan „Gwiazda”, które przystosowało do swoich potrzeb niewielki, parterowy budynek rzeźni miejskiej wzniesiony ok. 1880 r. przy ulicy Danielewicza 8. Adaptacji obiektu dokonał Stanisław Cetnarski w 1910 r. Obecnie mieści się w nim Biblioteka Pedagogiczna.

Z innych budowli użyteczności publicznej wzniesionych na terenie miasta należy wymienić duży budynek łaźni żydowskiej wybudowany ok. 1910 r. na gruntach gminy izraelskiej przy ulicy Ottona z Pilczy 2.

Warto jeszcze wspomnieć o zachowanym budynku elektrowni miejskiej wzniesionym w roku 1911 przy ul. Łysa Góra 6.

Innym rodzajem budynków licznie wznoszonych w XIX w. i na pocz. XX w. były budowle administracji państwowej oraz koszary dla garnizonów wojskowych. Nadmienić należy, że budowle te obwarowane były ścisłymi przepisami i nadzorowane z urzędu przez państwowych budowniczych.

Jednym z takich budynków wzniesionych w Łańcucie był gmach Sądu Powiatowego zbudowany w l. 1910-13 wg projektu Antoniego Dąbrowskiego znajdujący się przy ulicy Grunwaldzkiej 8.

Wartościowym przykładem architektury militarnej jest kompleks koszar kawaleryjskich zlokalizowany przy ul. Piłsudskiego. Koszary w tym miejscu datuje się na pocz. XIX w. (wtedy była to jeszcze wieś Przedmieście). Były one przebudowane w połowie XIX w. i następnie w k. l. 70. XIX w. – wtedy też powstał zespół koszar typowo kawaleryjskich. Składał się on m.in. ze stajni, budynków mieszkalnych dla kawalerzystów, oficerów i podoficerów, magazynów, wozowni, łaźni, budynku dowództwa, wartowni, budynku sztabowego oraz placów ćwiczeń. W okresie międzywojennym w łańcuckich koszarach został zakwaterowany słynny 10 Pułk Strzelców Konnych. Część budynków koszarowych została zmodyfikowana pod koniec l. 30. XX w., kiedy to stacjonująca w nich jednostka została zmotoryzowana. Dzisiaj teren ten jest zaniedbany, jednakże dawny układ przestrzenny koszar nie uległ zatarciu.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego ruch budowlany znacznie osłabł w porównaniu do okresu wcześniejszego. Wzniesiono wówczas zaledwie dwie szkoły oraz kilka innych budowli publicznych, z których warto wymienić Ludowy Dom Żydowski wybudowany ok. 1930 r. (ul. Ottona z Pilczy 12) i Kasę Chorych (ul. Mickiewicza 8).

Pierwszy z budynków szkolnych wystawionych w okresie dwudziestolecia międzywojennego to trzykondygnacyjne Gimnazjum Realne, zbudowane w l. 1923-25, usytuowane przy ul. Mickiewicza 3. W 1953 r. budynek ten został częściowo przebudowany. Obecnie mieści się w nim I Liceum Ogólnokształcące. Drugi budynek szkolny, wzniesiony w 1926 roku przy ulicy Grunwaldzkiej nr 11, należał do zespołu Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego SS Boromeuszek.

Zabudowa mieszczańska

Najstarsze zachowane w Łańcucie kamienice lub ich fragmenty datuje się na przełom XVI i XVII w. Trudno jednak dzisiaj cokolwiek powiedzieć o ich pierwotnym układzie wnętrza ponieważ wszystkie uległy znacznym przekształceniom i nadbudowom w przeciągu XIX i XX w. Do najstarszych kamienic łańcuckich, powstałych w XVI, XVII i XVIII w. należą budynki położone przy Rynku nr 1, 3, 5, 12, 15, 20, 21, 26, 27, 29, 30, 31. Do pożaru miasta w 1820 r. zabudowa miejska była w zdecydowanej większości drewniana. Nieliczne murowane kamienice zlokalizowane były przede wszystkim wokół rynku – w południowej i wschodniej pierzei. One też, a właściwie ich mury, w większości przetrwały pożar z 1820 r. (stan ten obrazuje dobrze plan miasta wykonany po ww. pożarze).

Nowa zabudowa po pożarze z 1820 r. powstawała zapewne przy częściowym wykorzystaniu fragmentów ocalałych murów ww domów. Wznoszono też nowe trój- lub czteroosiowe kamieniczki w zwartej zabudowie, w większości z sienią przelotową na osi, najczęściej jednopiętrowe, przekrywane dachami dwuspadowymi. Na tyłach działek siedliskowych powstały oficyny i inna zabudowa gospodarcza. Podobne domy, jednak usytuowane kalenicą równoległą do ulicy i zredukowane tylko do jednej kondygnacji, z gospodarczymi bramami przejazdowymi prowadzącymi w głąb działki siedliskowej, powstawały również w zwartej zabudowie w bocznych blokach ulicznych (np. ul. Danielewicza 3, 11, 13, 15 – powstałe w I poł. XIX w., ul. 3 Maja 5, 7, 9, 11 – powstałe w II poł. XIX w. i pocz. XX).

Pewne ożywienie gospodarcze, jakie daje się obserwować w czasach autonomii galicyjskiej miało swoje odbicie we wzmożonym ruchu budowlanym. W tym czasie powstało wiele nowych kamienic, a starsze obiekty poddawano przebudowom i nadbudowom, nakładając na elewacje nowy, dekoracyjny kostium. Większość łańcuckich kamienic z tego okresu utrzymana jest w konwencji eklektyzmu bazującego na formach klasycznych. Z budynków wzniesionych bądź przekształconych przed I wojną światową, dekorowanych detalem historyzującym warto wymienić obiekty zlokalizowane przy ul. Cetnarskiego (nr 6), Danielewicza (nr 2, 4), Kościuszki (nr 7), Piłsudskiego (nr 5, 10, 12), Rzeźniczej (nr 2, 8, 14), Rynek (nr 10, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 29), Słowackiego (nr 12), pl. Sobieskiego (nr 20, 21). Wiele kamienic otrzymało w tym czasie handlowe i usługowe partery.

Charakterystyczny jest w przypadku Łańcuta prawie brak budynków o cechach modernistycznych. Jedyny z kilku tego typu jest stosunkowo dobrze zachowana kamienica przy pl. Sobieskiego 19.

Zabudowa willowa

Istotnym elementem historycznego ukształtowania Łańcuta są obszary z domami w ogrodach oraz zabudową willową pochodzącą z okresu autonomii galicyjskiej, uzupełnianą także później, w okresie międzywojennym. Budowle te, o eklektycznym charakterze z przewagą cech stylowych neorenesansu i neobaroku i w mniejszej skali neoklasycyzmu i neogotyku, często posiadające charakter reprezentacyjny, powstawały głównie dla potrzeb okazałego aparatu administracyjnego – miejscowych urzędników tak ordynackich jak i powiatowych, lekarzy, nauczycieli a także rzemieślników. Wznosili je głównie liczni miejscowi budowniczowie i majstrzy (m. in. Cetnarscy, Pelcowie, Lencznarowicze), jak i architekci pracujący dla Potockich. Powszechnie podpatrywano budynki wznoszone dla potrzeb ordynacji, dlatego w projektach domów często pojawiają się wieżyczki, skomplikowane formy dachów, bogaty detal architektoniczny. Budynki te powstawały tak na planach prostokątnych o symetrycznym układzie, z gankiem od frontu jak i na planach nieregularnych, z narożnymi wielobocznymi lub prostokątnymi wieżami. Cechowała je ogromna różnorodność form, wariantów kompozycyjnych bryły z akcentem dekoracyjno-malarskim. Elewacje zdobiono sztukateriami, boniowaniem, różnobarwną cegłą ceramiczną.

W większości te wolnostojące budynki mieszkalne otaczał obszerny ogród. Powszechna w tym czasie moda na zakładanie ogrodów i sadów okalających zabudowania mieszkalne w przypadku Łańcuta spotęgowana była chęcią naśladowania zamkowego założenia ogrodowego. Doprowadziło to do wytworzenia się krajobrazu architektoniczno-przyrodniczego porównywalnego do angielskiej idei miasta-ogrodu głoszonej przez E. Howarda u schyłku XIX w.

Z licznie zachowanych willi i domów w ogrodach na szczególną uwagę zasługują budynki usytuowane przy ul. Bohaterów nr 4, ul. Cetnarskiego nr 27, 29, 31, 33, ul. Danielewicza nr 21, ul. Dominikańskiej nr 17, ul. Dolniańskiej nr 2, ul. Grunwaldzkiej nr 7, 15, 17, 51, 70, ul. Jagiellońskiej nr 13, ul. Kraszewskiego nr 14, 42, ul. Mickiewicza nr 12, 14b, 18, ul. Mościckiego nr 17, ul. Paderewskiego nr 18, ul. Piłsudskiego nr 11, 39, 51, ul. Sienkiewicza nr 5, ul. Sokoła 4, ul. Żardeckiego 12.

Zespoły zabytkowej zieleni

Ważnym historycznym elementem w strukturze przestrzennej miasta, zachowanym do dnia dzisiejszego, choć w dużym stopniu zaniedbanym i zdegradowanym są zabytkowe zespoły zieleni: Dębnik (obecnie las komunalny), Bażantarnia (obecnie las komunalny) i zespół zabytkowych alei. Te zabytkowe zespoły zieleni stanowią pozostałość dawnego kompleksu terenów zielonych dawnych Ogrodów na Dolnem (zlikwidowanych w dużej części już w 2 poł. XIX w.) W skład tego kompleksu wchodziły Ogród Włoski (na terenie obecnego Polmosu) oraz Zwierzyniec. Zespół ten składał się z terenów parkowych, ogrodowych oraz sieci alei i kanałów.

Dębnik położony na północ od rezydencji, na wschód od traktu leżajskiego stanowi część historycznego założenia Zwierzynca. Powstawanie Dębника notuje się od 1758 r., tj. od wydania przez Lubomirskiego dekretu, w którym nowożeńcy zobowiązani byli do zasadzenia drzewka dębu. Dziś jest to częściowo naturalny las grądowy ze skupiskiem sosny, świerka i pojedynczymi jodłami. Zachowało się około 45 pomnikowych dębów szypułkowych. Obecnie na terenie Dębника istnieje starodrzew dębowy. Wewnątrz lasu znajduje się staw będący pozostałością starorzecza Wisłoka.

Bażantarnia, położona na północ od zespołu zamkowo-parkowego zanotowana została na planie miasta ok. 1830 r. w formie zagajnika, który w końcu XIX w. z inicjatywy Romana Potockiego został powiększony i rozpoczęto w nim hodowlę bażantów. Obecnie obszar ten jest porośnięty przez: brzozę brodawkowatą, lipę szerokolistną, buka i klona zwyczajnego, jesioną wyniosłego, a w jej południowo-zachodniej części występuje zgrupowanie kilkunastu dębów. Jest to teren o dużych walorach historycznych, krajobrazowych i rekreacyjnych.

Aleje założone zostały w XVIII i XIX w. wzdłuż dróg dojazdowych do miasta oraz łączących rezydencję z folwarkami (w tym m.in. z Ogrodem Włoskim, Bażantarnią i Zwierzyncem). Obecnie pełnią rolę ulic położonych na wschód i północ od zamku z zachowanym częściowo drzewostanem. Do dnia dzisiejszego w dość dobrym i średnim stanie zachowały się m.in.:

- aleja kasztanowa wzdłuż ul. Kasprowicza,
- aleja grabowa przy ul. Piekarskiej
- aleje jesionowe wzdłuż ul. Kopernika, Sowińskiego
- aleje lipowe wzdłuż ul. Reja
- aleja dębowe przy ul. Ogrodowej,
- Aleje zachowane w formie szczątkowej, zdegradowane częściowo lub całkowicie to:
- pozostałości alei topolowej przy ul. Składowej,
- pozostałości alei jesionowej przy ul. Kazimierza Wielkiego, Orzeszkowej

- pozostałości po dawnej alei jesionowej przy ul. Bema (nowe nasadzenia – rekonstrukcja częściowa)

Cmentarze i sztuka sepulkralna

Na terenie miasta Łańcuta znajdujemy nekropolię rzymsko-katolicką, kirkuty żydowskie oraz cmentarze wojskowe polskie i ukraińskie. Pierwszym cmentarzem był cmentarz przykościelny, który został zamknięty dekretem cesarskim z 1783 r. likwidującym takie usytuowanie pochówków ze względów sanitarnych. Kolejnym chronologicznie była nekropolia przy obecnej ulicy Mickiewicza założona w 1800 r., lecz ta z czasem się zapełniła i w 1862 r. otworzono nowy, obecnie funkcjonujący. Cmentarze łańcuckie pierwotnie zarządzane były przez parafię, a od 1985 r. rolę tę przejęło Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej.

Nekropolia łańcucka usytuowana jest na południe od miasta, na niewielkim wzniesieniu, po wschodniej stronie ul. I. Mościckiego. Cmentarz podzielony aleją na część wschodnią i zachodnią, posiada bardzo bogaty zasób zabytkowych, historycznych nagrobków. W przestrzeni cmentarza dominują trzy kaplice – cmentarna, w wschodniej części nekropolii oraz dwie grobowe: rodziny Reichardów i Madeyskich. Natomiast główną przestrzeń cmentarza zajmują nagrobki. Analizując formy pomników możemy prześledzić ich rozwój historyczny, a także rozpoznać większość typów nagrobków występujących w sztuce sepulkralnej. Wyróżnimy typologicznie: duże grobowce rodzinne w dwóch typach; nagrobki w formie stell, obelisków; cokołów z krzyżami; rzeźb figuralnych oraz nieliczne nagrobki żeliwne. Pierwszy wymieniony typ - grobowce rodzinne występują 1. na rzucie prostokąta, przekryte płytą z dekoracyjnie rozwiązany frontem z tablicami (grobowiec Edwarda Witkowskiego, rodziny Uberman), 2. na rzucie prostokąta przekrytego sklepieniem odcinkowym, z dekoracyjnie rozwiązany frontonem w formie fasady parawanowej (grobowiec Bojarskich, Dublerów, Sobierajów, Cetnarskich).

Najliczniejszą grupę tworzą nagrobki w formie cokołów z krzyżami, wśród których możemy wymienić charakterystyczne z krzyżem oplecionym liną z kotwicą oraz dekorowanym sercem; w postaci drzewa życia na kamiennym cokole (Marii Kramerowej); cokół może również przybierać formy neogotyckie (Stanisława Jankiewicza, NN Gołąb).

Liczną grupą są także stelle występujące w różnych formach. Zachowało się kilka o cechach klasycystycznych (ks. Franciszka Romana) oraz charakterystyczne dla warsztatu Janika – z płaskorzeźbioną głową Jezusa w tondzie (nagrobek Sobolewskich).

Występują także nagrobki w formie obelisków – ciekawy obelisk o podstawie trójkąta (Dobrowolskich); nagrobek poświęcony zmarłym żołnierzom z 10 pułku Strzelców Konnych w formie wysokiego obelisku na postumencie; czy pomnik Józefa Kaczorowskiego, gdzie przed nie wysokim obeliskiem umieszczono na konsoli urnę.

Najbardziej ekspresyjne w swoim wyrazie są rzeźby figuralne – na zróżnicowanym poziomie artystycznym, niemniej jednak zaakcentować należy te najciekawsze: przy głównej alei na wysokim postumencie widzimy rzeźbę putta nostalgicznie opartego o urnę i gaszącego pochodnię; rzeźba płaczki wspartej o kolumnę (Adeli Soldatówny); występują także rzeźby Marii w typie Niepokalanie Poczętej (nagrobek rodziny Peszkowskich), Chrystusa, oraz putta (ks. Ludwika Peszkowskiego). W południowej części cmentarza dominantę stanowi monumentalny pomnik Bolesława Żardeckiego z ponadnaturalnych rozmiarów rzeźbą siedzącego starca.

Rzeźby pojawiają się również na grobowcach rodzinnych, w rozbudowanej formie możemy to zaobserwować m.in. na grobowcu Kwiatków z rzeźbą płaczki; a także na grobowcu Fleszarów gdzie została umieszczona piękna rzeźba płaczki wspartej o kolumnę.

Jednym z ciekawszych jest nagrobków jest usytuowany przy alei pomnik E. Sirkoveta - klasycystyczny postument z symbolami vanitas. Wiele nagrobków otacza metalowa, kuta, często bogato dekorowana balustrada.

Wśród sygnowanych dzieł sztuki sepulkralnej na łańcuckiej nekropolii prym wiedzie pracownia Tadeusza Janika z Rzeszowa, bardzo popularnego w owym czasie, którego pracownia wykonała kilkaset nagrobków w miejscowościach w promieniu kilkudziesięciu kilometrów od Rzeszowa. Pomniki na łańcuckiej nekropolii pochodzą także z innych rzeszowskich pracowni - Kazimierza Mitasińskiego (ks. Józefa Wojtechowskiego), Jana Czuby (Aleksandra Bardla), ale odnaleziono tylko pojedyncze ich przykłady. Ciekawostką jest nagrobek z lokalnego warsztatu, na dodatek dość oddalonego od Łańcuta jakim jest stela Zofii Nowakowej wykonany przez Priana z Frysztaka. Na terenie łańcuckiej nekropolii znajdują się również kwatery wojskowe poświęcone poległym w czasie pierwszej i drugiej wojny światowej.

Ludność żydowska chowała swoich zmarłych na dwóch kirkutach. Starszy położony jest pomiędzy ulicami Moniuszki i Grunwaldzką i datowany na pocz. XVII w. (wiemy, że już w tym czasie istniał w Łańcucie cmentarz żydowski). Zachowały się na nim tylko nieliczne macewy lub ich destrukty oraz dwa ohele. Większy, południowy ohel Naftalego Cwi Horowica z Ropczyc (zm. 1827 r.), jednego z najbardziej znanych cadyków Galicji, ucznia Elimelecha z Leżajska, który z zmarł w Łańcucie będąc w drodze do Lublina. Drugi ohel Eleazara z Łańcuta (zm. 1841 r.), od 1841 r. będącego cadykiem łańcuckim. Oba zostały odbudowane staraniem rabina Mendla Reichberga, dzięki któremu przywrócono świetność wielu miejscom pamięci społeczności żydowskiej. Drugi cmentarz powstał w 1860 r. przy ul. Traugutta i został doszczętnie zniszczony przez Niemców w czasie II wojny światowej.

V.2.4. Zabytki ruchome

Poza nielicznymi kapliczkami zasób zabytków ruchomych Łańcuta to wyposażenie kościoła parafialnego p.w. Św. Stanisława Biskupa. Wystrój to w większości kreacja powstała pod koniec XIX w. na potrzeby gruntownie przebudowanej świątyni. Stanowi on przykład mecenatu kolatorów łańcuckiej parafii - rodziny Potockich. Późniejsze realizacje - z l. 30 XX w., oraz z 2 poł. XX w. dopełniają obraz wnętrza, które obecnie zwiedzającemu wydaje się zamkniętą całością.

Intrygującym jest fakt, iż niewiele pozostało w łańcuckim kościele elementów wyposażenia z wcześniejszych fundacji. Wielowiekowa historia pozostawiła swój skromny ślad w postaci otoczonego kultem, koronowanego wizerunku Matki Bożej Szkaplerznej z 1670 r. Kolejnymi wiekowymi zabytkami są - barokowa chrzcielnica z XVII w. oraz także pochodzące z XVII w. tablica erekcyjna (1621 r.) i kartusz Lubomirskich (1628 r.).

Z czasu przebudowy (1896-1900) pochodzi neogotycki ołtarz główny autorstwa Kazimierza Mieczysława Chodzińskiego z wcześniejszym obrazem „Wskrzeszenie Piotrawina” (1860 r.) pędzla Józefa Reichana. Chodziński był również autorem neobarokowych ołtarzy: Najświętszego Serca Pana Jezusa, Matki Boskiej Szkaplerznej; ambony. Ciekawy przykładem rozwiązania struktury ołtarzowej są ołtarze w nawach bocznych: ś.ś. Moniki i Augustyna, św. Anny, św. Franciszka, Bożego Miłosierdzia powstałe w warsztacie Tomasza i Franciszka Pelców. Pozbawione właściwej nastawy, której funkcję przejmuje witraż będący zapleczem ołtarza, co jest rzadko stosowanym rozwiązaniem. O charakterze świątyni w dużym stopniu decyduje także zespół witraży wykonanych przez Teodora Zajdzikowskiego oraz w znanej w ówczesnym cesarstwie firmie Carla Geylinga z Wiednia. Warto również wymienić rzeźbę NMP Niepokalanie Poczętej Aleksandra Maillera oraz marmurowy pomnik Izabelli Lubomirskiej fundowane przez ordynatów łańcuckich. W 1939 r. powstały kolejne ołtarze Matki Boskiej Różańcowej oraz św. Sebastiana, nawiązujące stylistycznie do bocznych ołtarzy Chodzińskiego, których autorem był Edward Muchowicz.

Osobnym tematem jest wystrój kaplicy grobowej Potockich, mieszczącej się pod prezbiterium łańcuckiej świątyni. Portal zdobi płaskorzeźba wspomnianego Chodzińskiego wg proj. Teodora Talowskiego – autora kaplicy. W wnętrzu głównym akcentem jest ołtarz z przejmującą Pietą dłuta wybitnego lwowskiego rzeźbiarza Antoniego Popiela. Natomiast ozdabiające okna witraże powstały w krakowskiej firmie Stanisława Żeleńskiego, sygnowane Jan Bukowski.

V.2.5. Zabytki w zbiorach muzealnych

W większości pomieszczeń Muzeum-Zamku zachował się oryginalny zabytkowy wystrój: parkiety, okładziny ścian w postaci boazerii, tapiserii; sztukaterie; polichromie. Wystrój ten utrzymany jest w różnorodnej stylistyce m.in.: baroku, klasycyzmu oraz neostylowej. Większość pomieszczeń posiada dekoracyjne kominki wykonane z białego, wiśniowego, szarego, czerwonego marmuru (w Sieni z piaskowca, w Apartamencie Chińskim ze stiuku, w Galerii Rzeźb sztukatorskie) lub/i piece bogato dekorowane. Część pomieszczeń jest polichromowana np. na parterze Apartament Brenny z dekoracją malarską autorstwa Vincenzo Brenny z XVIII w.; na I piętrze pokój we wieży pd.-wsch. z dekoracją Lucjana Smuglewicza. Interesujące są wnętrza łazienek, gdzie zachowane są prawie kompletne wyposażenia tych wnętrz. Na ekspozycji znajduje się wiele cennych rzeźb – Amor - Henryk Lubomirskim dłuta Antonia Canovy, 1786-1788; obrazów – Sofonisba Anquissola „Autoportret przy sztalugach”; rzemiosła artystycznego: meblarstwa – szafa kredensowa z I ćw. XVIII w. Zachowało się jedno z nielicznych w Polsce wnętrza teatru pałacowego z zabytkową scenografią. Zwraca również uwagę oryginalne wyposażenie biblioteki oraz witraże w oknach z kartuszami herbowymi. Bogate zbiory znajdujące się w łańcuckim Zamku posiadają liczną literaturę.

Muzeum Gorzelnictwa będące własnością Polmosu Łańcut, a mieszczące się w zabytkowym, klasycystycznym dworku gromadzi zbiory związane z przemysłem spirytusowym. Ta gałąź przemysłu ma bogatą tradycję na tym terenie związaną m.in. z działalnością „Fabryki Likierów Rossolisów i Rumu Hrabiego Alfreda Potockiego”. W muzeum możemy zobaczyć eksponaty związane z działalnością Fabryki – elementy linii produkcyjnych, naczynia, historyczne etykiety, zdjęcia, dokumenty, dyplomy. Charakter zbiorów oraz miejsce ich eksponowania czyni Muzeum jednym z nielicznych obiektów tego typu w kraju.

Zabytki archeologiczne

Miasto Łańcut znajduje się na granicy Podgórze Rzeszowskiego oraz Pradoliny Podkarpackiej. Informacje, jakimi dysponujemy do rekonstrukcji pradziejów dla miasta Łańcuta zawdzięczamy przede wszystkim badaniom powierzchniowym Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) oraz nielicznym badaniom wykopaliskowym. Obszar, którego dotyczy niniejsze opracowanie, obejmuje 3 niepełne „arkusze” AZP. Cały ten teren był penetrowany podczas badań powierzchniowo-poszukiwawczych w l. 80. oraz 90. XX w. Zlokalizowano tutaj łącznie 21 stanowiska archeologiczne (Aneks II). Z kolei numery stanowisk zamieszczone w tekście odpowiadają numerom porządkowym w tabeli. Numeracja w obrębie miejscowości, a także w obrębie arkuszy AZP jest podawana zgodnie z dokumentacją konserwatorską (karty KESA). Zarejestrowane stanowiska są bardzo zróżnicowane pod względem wartości poznawczej. Wiele z nich daje się bliżej datować dzięki występowaniu charakterystycznej ceramiki lub narzędzi krzemienych. Są jednak i takie, które ogólnie możemy dziś odnosić do pradziejów (w tabeli w rubryce chronologia, posiadają adnotację: pradziejowa nieokreślona). Te pierwsze pozwalają podzielić archeologię interesującego nas obszaru na poszczególne okresy chronologiczne. Najstarszy odcinek dziejów człowieka stanowi epoka kamienia. Wraz z końcem epoki lodowej (IX/VIII tysiąclecie p.n.e.) nastąpiła znaczna zmiana klimatu. Wskutek ocieplenia na miejscu

roślinności tundrowej pojawiły się lasy. Ludzie zajmowali się wtedy głównie zbieractwem, myślistwem oraz łowiectwem. Z obszaru miasta Łańcuta znane są ślady działalności człowieka datowane na przełom okresu paleolitu oraz mezolitu. Z tego właśnie czasu pochodzą znaleziska narzędzi krzemienych ze stanowiska Łańcut 8 (l.p. 8). W najmłodszej fazie epoki kamienia, czyli neolicie (VI tys. lat temu), doszło do zasiedlenia interesującego nas obszaru, przez ludność osiadłą. Dokonał się wtedy ogromny skok cywilizacyjny określany niekiedy mianem „rewolucji neolitycznej”. Wiązał się on głównie z tym, iż ludność opanowała umiejętność uprawy roli a także hodowli zwierząt. Na dużą skalę zastosowano także ekstensywne rolnictwo wypaleniskowe. Wtedy też po raz pierwszy zaczęto wykonywać naczynia z gliny, które wypalano w ogniskach. Ze względu na bardzo charakterystyczne zdobienie naczyń ornamentem „rytej wstęgi”, pierwsza neolityczna kultura na ziemiach polskich nazywana jest kulturą ceramiki wstęgowej rytej. Ludność tej kultury preferowała najbardziej żyzne gleby lessowe i w ich obrębie zakładała rozległe osiedla z charakterystycznymi tzw. „długimi domami”. Na terenie miasta Łańcuta również dysponujemy stanowiskami, które reprezentują ten horyzont czasowy. Stanowiska te to stan. 2 (l.p. 2) oraz 3 (l.p. 3). Na stan. 3 prowadzone były w l. 1982-1990 wielosezonowe archeologiczne badania ratownicze. Autorka badań A. Gruszczyńska odkryła tam relikty osad neolitycznych (ślady domostw, obiektów gospodarczych a także liczny materiał ceramiczny oraz krzemienno kamienny). Drugi etap neolityzacji związany jest z falą ludności jak napłynęła z południa z tzw. cyklu lendzielsko-polgarskiego. Nastąpiły wtedy zmiany zarówno w zdobieniu naczyń jak i w technologii ich produkcji. Z kolei niewiele zmian obserwujemy w zakresie form gospodarowania. Materiały, które możemy wiązać z tym okresem czasu są zlokalizowane na stan. 3 oraz 10 w Łańcutie (l.p. 3 oraz 10). To ostatnie stanowisko badane było w roku 1972 przez E. Waszkowską. Podkreślić również należy, że z obszaru miasta Łańcuta znanych jest 5 stanowisk (stan. 4 – l.p. 4; stan. 5 – l.p. 5; stan. 12 – l.p. 12; stan. 15 – l.p. 15; stan. 21 – l.p. 21), które tylko ogólnie przypisać można epoce kamienia czy wiązać z okresem neolitu. Ze względu na mało charakterystyczne znaleziska nie jest do końca jasne z jakim okresem lub kulturą należy łączyć odkryte na tych stanowiskach zabytki. W epoce brązu nastąpił kolejny ważny moment w dziejach ludzkości. Pojawiły się wówczas a także upowszechniły przedmioty wykonywane z brązu. Natomiast w ogólnym zakresie kultury i życia codziennego kontynuowano osiągnięcia neolitu, szczególnie w zakresie produkcji żywności. Z przełomem epoki kamienia oraz wczesną epoką brązu możemy identyfikować również stanowiska z terenu miasta Łańcuta np. stan. 16 (l.p. 16). Dysponujemy również stanowiskami, które można powiązać z konkretną kulturą w ramach epoki brązu a mianowicie z kulturą protomierzanowicką (dawniej nazywaną kult. Chłopice-Vesele). Materiały związane z tą jednostką kulturową odkryto na stanowisku 3 (l.p. 3). Wraz z wykształceniem się kultury łużyckiej w epoce brązu widoczna jest wyraźna intensyfikacja osadnictwa na terenie Polski. W młodszej i późnej epoce brązu oraz we wczesnej epoce żelaza Polskę południowo-wschodnią zamieszkiwała ludność określana mianem grupy tarnobrzeskiej (wchodzi ona w skład Kultury Łużyckiej). Okres jej istnienia przypadają zarówno na okres epoki brązu jak i na wczesną epokę żelaza (od XIII/XII w. p.n.e. do IV/III w. p. n. e.). Charakterystyczne było dla niej było grzebanie swoich zmarłych na dużych, płaskich cmentarzyskach po wcześniejszym skremowaniu zwłok. Z terenu miasta Łańcuta znane są 2 stanowiska związane z grupą tarnobrzeską. Pierwsze z nich (stan. 13 – l.p. 13) reprezentuje materiały z okresu brązu natomiast drugie (stan. 14 – l.p. 14) związane jest już z epoką żelaza. Z terenu miasta Łańcuta nie są znane stanowiska, które można by wiązać z okresem lateńskim (ostatnie wieki p. n. e.). Kolejna fala osadnictwa, jaka widoczna jest na obszarze interesującego nas miasta związana jest z okresem wpływów rzymskich. W ciągu czterech pierwszych wieków n.e. rozwijała się na terenie Polski kultura przeworska. To właśnie z nią można identyfikować 2 stanowiska z obszaru miasta Łańcuta. Materiały z okresu rzymskiego wystąpiły na

stanowisku 17 (l.p. 17) oraz 18 (l.p. 18). To pierwsze jest nawet dokładniej datowane, ze względu na występowanie bardzo charakterystycznych naczyń, na późny okres wpływów rzymskich. W okresie od 2 poł. IV w. n. e. do końca wieku V miały miejsce znaczne ruchy ludnościowe, określane jako tzw. wędrówki ludów. Na skutek tych przemieszczeń ludności napłynęła ze wschodu na ziemie Polski ludność słowiańska. Miało to miejsce na początku VI w. Na ten czas datuje się początek wczesnego średniowiecza, który trwał do połowy wieku XIII. Z obszaru miasta Łańcuta znane jest 1 stanowisko, które można wiązać z okresem wczesnego średniowiecza (stan. 20 – l.p. 20), niestety bez dokładnej lokalizacji. Z okresem późnego średniowiecza (XIII-XIV w.) można by prawdopodobnie wiązać grodzisko na stan. 1 (l.p. 1). Obiekt zniszczony został na skutek budowy elektrowni na pocz. XX w. Obecnie zachowany jest w formie szczątkowej. Prace ratownicze przeprowadzili tam w roku 1907 M. Drewko oraz A. Dworaczyński. Według autorów badań w miejscu tym miał istnieć średniowieczny gródek pełniący funkcje strażnicze. Niestety hipoteza ta nie znajduje na razie potwierdzenia szczególnie, że J. Bogdanowski twierdzi, iż wyniesienie to jest formą naturalną. Od XIV w. notuje się istnienie lokacyjnego miasta Łańcuta. Na obecny czas dysponujemy jednak niewielką liczbą stanowisk, które dotyczyłyby okresu powstawania miasta i pierwszych wieków jego funkcjonowania. W 1957 r. podczas prac w rejonie Rynku i Pl. Sobieskiego natrafiono na pozostałości spichlerza oraz studni z pnia drzewa, datowanej na pocz. I poł. XIV w. Z kolei w l. 60. XX w. podczas prac związanych z wykonywaniem kanalizacji na ul. Kościuszki, niedaleko wejścia do zamku, odkryto pozostałości po średniowiecznej drodze. Poza tym natrafiono również na tunele, piwnice i inne mury związane już z okresem nowożytnym. Z kolei przy ul. Grunwaldzkiej (od strony ul. Kościuszki) natrafiono na wbite pionowo belki drewniane, które mogły z dużym prawdopodobieństwem stanowić pozostałości ziemno-drewnianych umocnień obronnych miasta Łańcuta. Z okresem nowożytnym wiązać należy zespół pałacowy (stan. 6 – l.p. 6), który czytelny jest obecnie jako zespół architektoniczny. W jego obrębie, w roku 1967 zostały przeprowadzone badania wykopaliskowe podczas których pozyskano m.in. ceramikę oraz kafle. Na okres XIV-XVII w. datowany jest materiał pochodzący ze stan. 11 (l.p. 11), który stanowił prawdopodobnie punkt osadniczy. Stanowiska znane z informacji jakie znaleźć można w literaturze lub w zbiorach archiwalnych placówek archeologicznych są to stanowiska odkryte podczas penetracji terenu przeprowadzonych przed właściwą akcją Archeologicznego Zdjęcia Polski. Część z tych stanowisk nie została pozytywnie zweryfikowana podczas AZP lub nie posiada dokładnej lokalizacji. Bez dokładnej lokalizacji pozostaje stanowisko nr 19 (l.p. 19).

Obszar miasta Łańcuta charakteryzuje się występowaniem bardzo interesujących stanowisk archeologicznych. Niektóre z nich już zostały przebadane wykopaliskowo. Jednak takie prace powinny zostać przeprowadzone również na innych stanowiskach, które z całą pewnością dostarczą bardzo ważnych i ciekawych materiałów zabytkowych. Dzięki takim pracom możliwa będzie m.in. pełniejsza charakterystyka pradziejów i wczesnego średniowiecza, w tym także tak interesujących zagadnień jak kwestie stosunków gospodarczych, wierzeń i obrządku pogrzebowego, obcych oddziaływań oraz infiltracji kulturowych. Jak już wspomniano, na terenie miasta Łańcuta zewidencjonowanych jest 21 stanowisk archeologicznych. W związku z intensywną uprawą gruntów wszystkie są narażone na potencjalne zniszczenia. Jednak ze względu na różny stopień zagrożeń i wartość poznawczą stanowisk należałoby je rozróżnić i odpowiednio z nimi postępować. W przypadku pojedynczych śladów osadnictwa, w momencie prowadzenia w ich rejonie jakichkolwiek prac ziemnych, należy zapewnić nadzór archeologiczny nad tymi pracami. W przypadku stanowisk rozległych, z bardzo licznym materiałem powierzchniowym (co świadczy o postępującej jego degradacji) służba konserwatorska, powinna wpisywać je do rejestru zabytków. W przypadku stanowisk zagrożonych czynnikami naturalnymi (erozja, głęboka orka) należy typować je w pierwszej kolejności do badań wykopaliskowych. Szczególną jednak ochronę

konserwatorską należy zastosować do stanowisk narażonych na zniszczenie przez inwestycyjną działalność człowieka. W tych przypadkach, już na etapie wykonywania projektów, odpowiednie służby i inwestorzy powinni zwrócić się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wydanie opinii. Wojewódzki Konserwator Zabytków może nakazać zmianę lokalizacji, wcześniejsze przeprowadzenie badań wykopaliskowych lub tylko nadzór archeologiczny w trakcie trwania prac ziemnych. Podkreślić należy, że koszty tych badań pokrywają poszczególni inwestorzy. Na szczególną uwagę zasługują stanowiska charakteryzujące się dużą oceną wartości poznawczej. Należą do nich przede wszystkim stanowiska nr: 1, 2, 3, 6, 9, 10 (l.p. 1, 2, 3, 6, 9, 10). Plan zagospodarowania przestrzennego powinien zwrócić uwagę właścicielom terenów, na których znajdują się stanowiska archeologiczne i przyszłym inwestorom na obowiązki wynikające z ustawowej ochrony zabytków archeologicznych oraz konieczność uzyskania zezwoleń na przeprowadzenie prac w strefie obserwacji archeologicznej i w rejonie oznaczonych stanowisk archeologicznych. W razie potwierdzenia w wyniku badań archeologicznych w miejscu prowadzonej inwestycji cennych obiektów archeologicznych, może zaistnieć konieczność przemianowania tej strefy w części lub w całości w strefę ścisłej ochrony reliktywów archeologicznych, co może w konsekwencji pociągnąć za sobą na części tego obszaru zakaz wszelkiej działalności budowlanej. Biorąc powyższe pod uwagę proponuje się minimum inwestowania na tym terenie. Z tego też względu postuluje się nadzór archeologiczny wszelkich prac ziemnych prowadzonych na wymienionych wyżej obszarach a o planowanych tego typu działaniach należy powiadomić Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Rzeszowie. Kompleksowo problem rozwoju historycznego i powstawania zespołu urbanistycznego interesującego nas miasta, jak też sposób ochrony wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej, ujęty został w studium opracowanym przez zespół pod kier. J. Malczewskiego (Studium historyczno-urbanistyczne dla miasta Łańcuta do studium uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, Rzeszów 1997). Jak wynika z przedstawionych wyżej informacji (ujętych także w/w opracowaniu) wiele kwestii dotyczących osadnictwa przede wszystkim samego miasta Łańcuta nie jest do końca jasnych. Wiele informacji wymaga weryfikacji m.in. archeologicznej. Należy tu podkreślić, że w niektórych sytuacjach pewne wyjaśnienia można uzyskać tylko dzięki wspomnianym badaniom wykopaliskowym. Ze względu na niewątpliwą obecność starszego osadnictwa postuluje się ścisły nadzór archeologiczno-konserwatorski następujących obszarów: - terenu miasta lokacyjnego - całego obszaru Rynku, rejonu ulic: Kościuszki, Pl. Sobieskiego oraz ul. Grunwaldzkiej; - okolic ul. Kraszewskiego, gdzie stwierdzono relikty osady kult. lendzielskiej; - stanowisk wpisanych do rejestru zabytków: stan. 1 (dec. A-862), stan. 2 (dec. A-407), stan. 3 (dec. A-854), stan. 9 (dec. A-485), stan. 11 (dec. A-493), stan. 14 (dec. A-863), stan. 16 (dec. A-864); - zespołu pałacowego

Dodatkowo ścisłą obserwację archeologiczną, połączoną z zakazem działalności budowlanej (nie dotyczy to rewaloryzacji zabytkowych reliktywów) odnieść należy przede wszystkim do: - obszaru miasta lokacyjnego wraz z dawnym wzgórzem zamkowym (obecnie plebańskim) a także wyniesieniem, na którym znajduje się domniemane grodzisko - obszaru stan. nr 3, ze względu na obecność pradziejowego osadnictwa - terenu obejmującego stan. 6 - zespół pałacowy;

Prace ziemne na wszystkich wymienionych wyżej obszarach powinny być prowadzone bezwzględnie pod nadzorem archeologicznym. W razie odkrycia reliktywów starszego osadnictwa prace te powinny zostać bezzwłocznie przerwane a teren należy poddać gruntownym badaniom archeologicznym. Wynik tych badań zadecyduje o dalszych możliwościach inwestycyjnych tego terenu. Tego rodzaju ochrona z pewnością przyczyni się do powiększenia bazy źródłowej, a co za tym idzie stanu wiedzy na temat historycznego rozwoju miasta. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że niepowtarzalną okazją do badań archeologicznych są każde prace związane z modernizacją czy

przebudową (budowa domów, małych żwirowni, prace melioracyjne, a szczególnie wielkie inwestycje – drogi, zbiorniki wodne i budowa zakładów przemysłowych)”.

Aneks nr2

Rozporządzenie Prezydenta RP w sprawie uznania za pomnik historii "Łañcut-zespół zamkowo-parkowy"

Dziennik Ustaw Nr 167

— 10196—

Poz. 1402

1402

ROZPORZĄDZENIE PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 25 sierpnia 2005 r.

w sprawie uznania za pomnik historii „Łañcut-zespół zamkowo-parkowy”

Na podstawie art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 oraz z 2004 r. Nr 96, poz. 959 i Nr 238, poz. 2390) zarządza się, co następuje:

§ 1. Uznaje się za pomnik historii „Łañcut-zespół zamkowo-parkowy”, położony w Łañcucie, w województwie podkarpackim.

§ 2. Celem ochrony pomnika historii wymienionego w § 1 jest zachowanie, ze względu na wartości historyczne, przestrzenne, architektoniczne i artystyczne, zespołu, który od powstania w XVII wieku przeszedł z kolejnymi warstwami stylowymi i wyposażeniem wnętrza i jest obecnie jedną z najpiękniejszych, wielkich rezydencji arystokratycznych w Polsce.

§ 3. 1. Granica zespołu zabytkowego obejmuje zamek z fortyfikacjami bastionowymi wraz z towarzyszącymi budynkami i otoczeniem parkowym, położonym

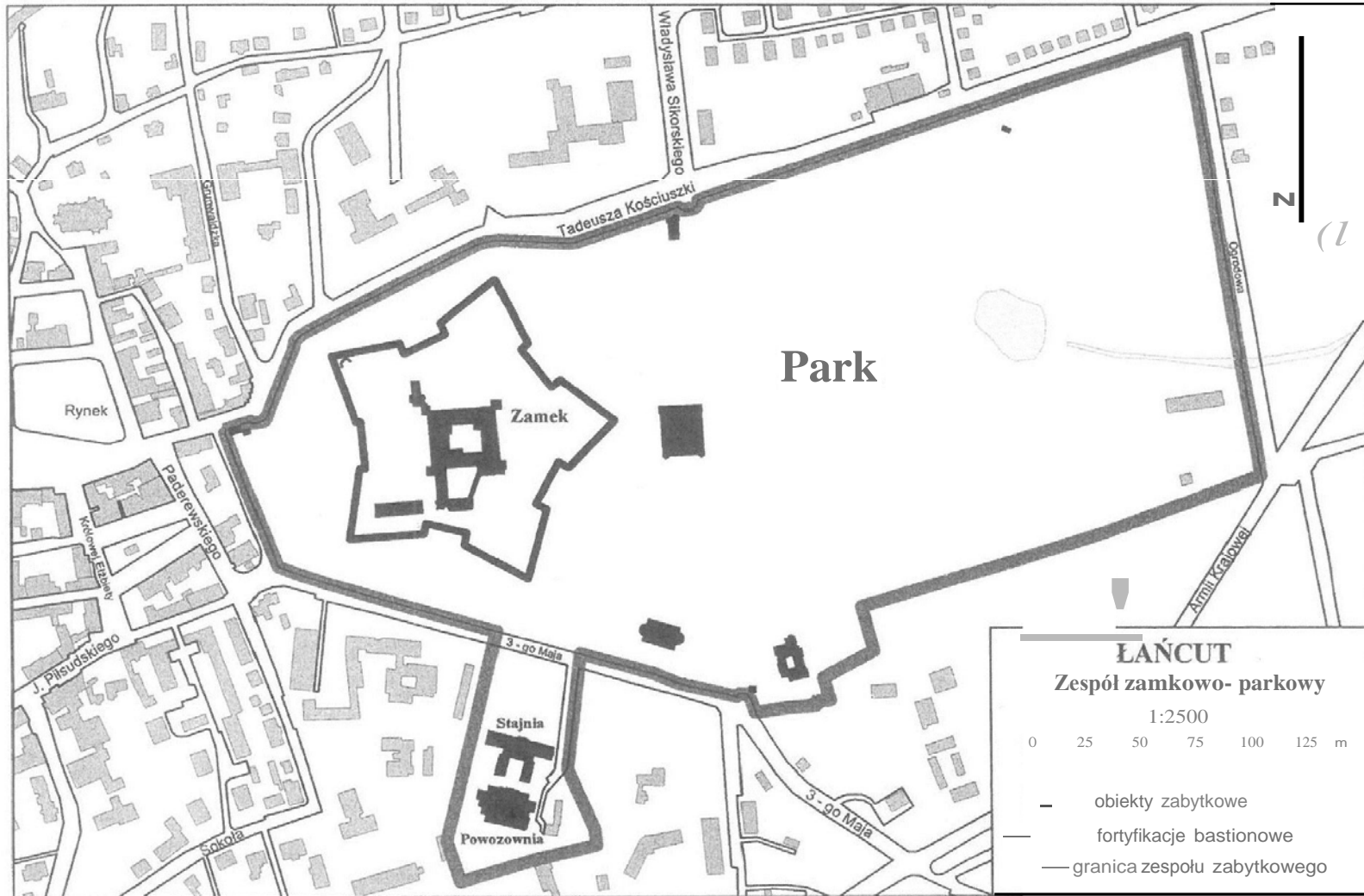
na obszarze ograniczonym ulicami 3 Maja, Tadeusza Kościuszki, Ogrodową i ogrodzeniem parku od strony południowej, na który składają się działki geodezyjne w obrębie miasta Łañcut: nr 3864/2, nr 3864/3, nr 3864/4, nr 3864/5, nr 3878n i nr 3881, oraz działkę nr 3919 położoną po południowej stronie ul. 3 Maja, na której znajdują się budynki stajni i powozowni.

2. Mapa „Łañcuta — zespołu zamkowo-parkowego” stanowi załącznik do rozporządzenia.

§ 4. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej:
A. Kwaśniewski

Prezes Rady Ministrów:
M. Belka

022... 0 0 Nr 107

10:17

00 10:17

N 3:10 03:12 N 3:15 1 N 3:15 20202028

Aneks nr 3

Wykaz zabytków miasta Łańcuta wpisanych do rejestru zabytków województwa podkarpackiego

WYKAZ ZABYTKÓW MIASTA ŁAŃCUTA WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO³⁹				
LP.	NAZWA OBIEKTU	ULICA	NR	NR REJESTRU ZABYTKÓW
1.	zespół zabytkowy miasta			A-320 z 18.10.1969
2.	kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa	Farna	20	A-967 z 19.12.1994
3.	kaplica neogotycka	Głowackiego	6	A-969 z 22.06.1987
4.	zespół klasztorny dominikanów - kościół	Dominikańska	1	A-906 z 18.04.1969
5.	zespół klasztorny dominikanów - klasztor	Dominikańska	1	A-906 z 18.04.1969
6.	synagoga, ob. muzeum	pl. Sobieskiego	16	A-1022 z 10.04.1969
7.	cmentarz komunalny	Mościckiego		A-928 z 12.01.1983
8.	kaplica cmentarna rodziny Madeyskich	Mościckiego		A-1488 z 25.09.2017
9.	zespół zamkowo-parkowy - zamek	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii „Łańcut-zespół zamkowo-parkowy. Rozporządzenie Prezydenta RP z 25.08.2005 r.
10.	zespół zamkowo-parkowy - fortyfikacje			A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
11.	zespół zamkowo-parkowy - oranżeria	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
12.	zespół zamkowo-parkowy - zameczek romantyczny	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
13.	zespół zamkowo-parkowy - dom dyrekcji ogrodów	3 Maja	19	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
14.	zespół zamkowo-parkowy - ujeżdżalnia, ob. hala sportowa	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
15.	zespół zamkowo-parkowy powozownia	3 Maja	14	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
16.	zespół zamkowo-parkowy - wartownia przy bramie głównej	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii

³⁹ Opracowano na podstawie danych NID, za: https://nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2030.06.2019/PDK-rej.pdf

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

17.	zespół zamkowo-parkowy - portiernia przy bramie obok budynku dyrekcji ogrodów	3 Maja	19	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
18.	zespół zamkowo-parkowy - brama główna pn.-zach.	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
19.	zespół zamkowo-parkowy - brama wejściowa zach.	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
20.	zespół zamkowy - brama przy Zameczku Romantycznym	Kościuszki		A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
21.	zespół zamkowo-parkowy - most I (grobla)			A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
22.	zespół zamkowy - most II			A-1023 z 27. 08.1979
23.	zespół zamkowy - zespół szklarni – storczykarnia	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
24.	zespół zamkowy - glorieta	Zamkowa	1	A-1023 z 27. 08.1979 Pomnik historii
25.	zespół zamkowy - pawilon ogrodowy Elizin	Zamkowa	1	A-9 z 04.02.1955 A-1023 z 27.08.1979 Pomnik historii
26.	zespół zamkowy – park (w tym fontanny i zespół rzeźby parkowej)	Zamkowa	1	A-1023 z 27.08.1979 Pomnik historii
27.	zespół zamkowy – stajnia cugowa	3 Maja	14	A-1023 z 27.08.1979 Pomnik historii
28.	zespół zamkowy – wozownia	3 Maja	14	A-714 z 7.02.1973
29.	zespół folwarczny „Na Górnym”- kancelaria i mieszkanie administratora	Armii Krajowej (d. Krasickiego 51)	51G	A-1023 z 27. 08.1979
30.	zespół folwarczny „Na Górnym”- stajnia tzw. tyrolnia	Armii Krajowej (d. Krasickiego 51)	51C	A-1023 z 27. 08.1979
31.	zespół folwarczny „Na Górnym”- kurnik	Armii Krajowej (d. Krasickiego 51)	51C	A-1023 z 27. 08.1979
32.	zespół folwarczny „Na Górnym”- budynek, ob. internat	Armii Krajowej) (d. Krasickiego 51 b)	51	A-1023 z 27. 08.1979
33.	zespół folwarczny „Na Górnym”- elektrownia, ob. szpital	Paderewskiego	5	A-1023 z 27. 08.1979

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

34.	zespół folwarczny „Na Górnym” - budynek administracyjny i mieszkania	Armii Krajowej	50	A-1023 z 27. 08.1979
35.	zespół folwarczny „Na Górnym” - spichlerz	3 Maja	31	A-317 z 31.03,1969
36.	zespół folwarczny „Na Górnym” - magazyn rosolisów i likierów	Armii Krajowej	52	A-957 z 5.04.1976
37.	zespół alei z bażantarnią - bażantarnia			A-957 z 11.08.1968
38.	zespół alei z bażantarnią - aleja kasztanowa podsadzana żywopłotem z głogu	Kasprowicza		A-957 z 11.08.1968
39.	zespół alei z bażantarnią - pozostałości alei topolowej – <i>nie istnieje</i>	Składowa		A-957 z 11.08.1968
40.	zespół alei z bażantarnią - aleja grabowa z kilkoma kasztanowcami – <i>nie istnieje</i>	Partyzantów		A-957 z 11.08.1968
41.	zespół alei z bażantarnią - aleja grabowa z kilkoma kasztanowcami	Piekarska		A-957 z 11.08.1968
42.	zespół alei z bażantarnią - aleja lipowa	Lumumby		A-957 z 11.08.1968
43.	zespół alei z bażantarnią - aleja dębowa podsadzana żywopłotem z grabu i głogu	Krasińskiego		A-957 z 11.08.1968
44.	zespół alei z bażantarnią - pozostałości alei lipowej i jeden kasztanowiec – <i>nie istnieje</i>	Zielona		A-957 z 11.08.1968
45.	zespół alei z bażantarnią – aleja lipowa podsadzana żywopłotem grabowym i dwa buki	Reja		A-957 z 11.08.1968
46.	zespół alei z bażantarnią - aleja jesionowa	Sowińskiego		A-957 z 11.08.1968
47.	zespół alei z bażantarnią - aleja jesionowa	Kopernika		A-957 z 11.08.1968
48.	zespół alei z bażantarnią - aleja jesionowa podsadzana żywopłotem z suchodrzewu	Kazimierza Wielkiego		A-957 z 11.08.1968
49.	zespół alei z bażantarnią - aleja jesionowa podsadzana żywopłotem z głogu	Orzeszkowej		A-957 z 11.08.1968

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

50.	zespół alei z bażantarnią - pozostałości alei jesionowej podsadzanej żywopłotem z głogu – <i>nie istnieje</i>	Bema		A-957 z 11.08.1968
51.	zespół alei z bażantarnią - aleja dębowa podsadzana żywopłotem z głogu	Ogrodowa		A-957 z 11.08.1968
52.	dom	Bohaterów	4	A-916 z 4.08.1981
53.	dom	Cetnarskiego	27	A-945 z 15.11.1979
54.	dom	Cetnarskiego	29	A-944 z 12.02.1981
55.	zespół domu – dom	Cetnarskiego	31	A-946 z 5.03.1981
56.	zespół domu - oficyna	Cetnarskiego	31	A-946 z 5.03.1981
57.	dom	Cetnarskiego	33	A-808 z 5.03.1981
58.	willa	Dominikańska (d. Jana z Łańcuta 15	17	A-1029 z 25.11.1982
59.	willa „Zacisze”,	Grunwaldzka	7	A-915 z 4.08.1981
60.	budynek sądu rejonowego	Grunwaldzka	10	A-1284 z 28.03.1997
61.	zespół willi - willa	Grunwaldzka	15	A-103 z 9.02.2005
62.	zespół willi - ogród	Grunwaldzka	15	A-103 z 9.02.2005
63.	dom	Grunwaldzka	17	A-919 z 4.07.1979
64.	zespół willi - willa	Grunwaldzka	35	A-1210 z 5.03.1990
65.	zespół willi - ogród	Grunwaldzka	35	A-1210 z 5.03.1990
66.	zagroda-dom	Grunwaldzka	37	A-914 z 5.03.1990 i z 17.06.1991
67.	zagroda - stajnia	Grunwaldzka	37	A-914 z 17.06.1991
68.	zespół domu - dom	Grunwaldzka	44	A-923 z 5.09.1986
69.	zespół domu - zabudowa gospodarcza	Grunwaldzka	44	A-923 z 5.09.1986
70.	zespół domu - ogród	Grunwaldzka	44	A-1165 z 5.09.1986
71.	zespół willi „Trześnik” - willa	Grunwaldzka	70	A-38 z 30.06.2001
72.	zespół willi „Trześnik” - ogród	Grunwaldzka	70	A-38 z 30.06.2001
73.	zespół folwarczny „Na Dolnem”- dworek ob. muzeum	Kolejowa (d. Grunwaldzka 79),	1	A-943 z 10.11.1968

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

74.	zespół folwarczny „Na Dolnem”- ogród włoski - <i>nie istnieje</i>			5-ZR z 1.09.1948
75.	zespół willowy - willa	Jagiellońska	13	A-913 z 3.08.1993
76.	zespół willowy - budynek gospodarczy	Jagiellońska	13	A-913 z 3.08.1993
77.	zespół willowy - ogród	Jagiellońska	13	A-913 z 3.08.1993
78.	Kasyno Urzędnicze Ordynacji Łańcuckiej	Kościuszki	2	A-1016 z 2.11.1978
79.	dom „Piktonówka”	Kościuszki	13	A-1033 z 4.03.1980
80.	willa	Kraszewskiego	22 (d.14)	A-922 z 25.11.1982
81.	willa	Kraszewskiego	116 (d.42)	A-1065 z 15.09.1982
82.	willa	Mickiewicza	12	A-677 z 27.10.2011
83.	zespół domu - dom	Mickiewicza	14b	A-1001 z 30.06.1977
84.	zespół domu - ogród	Mickiewicza	14b	A-1001 z 30.06.1977
85.	zespół domu - dom	Moniuszki	3	A-1003 z 29.08.1977
86.	zespół domu - ogród	Moniuszki	3	A-1003 z 29.08.1977
87.	łaźnia żydowska	Ottona z Pilczy	2	A-1021 z 6.12.1978
88.	ujeżdżalnia wojskowa tzw. Reitschule - maneż	Paderewskiego/ 3 Maja		A-837 z 6.07.1979
89.	dom	Paderewskiego	12, 14	A-958 z 10.06.1976
90.	zespół domu - dom	Paderewskiego	18	A-918 z 17.09.1990
91.	zespół domu - ogród	Paderewskiego	18	A-918 z 17.09.1990
92.	zespół poczty konnej -poczta	Piłsudskiego	3	A-1066 z 5.09.1982
93.	zespół poczty konnej - wozownia - <i>nie istnieje</i>			A-1066 z 5.09.1982
94.	zespół poczty konnej -stajnia - <i>nie istnieje</i>			A-1066 z 5.09.1982
95.	budynek administracyjny (budynek d. poczty - zajazd)	Piłsudskiego	9	A-940 z 20.08.1996
96.	zespół willowy - willa	Piłsudskiego	11	A-935 z 12.11.1993

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

97.	zespół willowy - altanka	Piłsudskiego	11	A-935 z 12.11.1993
98.	zespół willowy - ogród	Piłsudskiego	11	A-935 z 12.11.1993
99.	willa „Luna”	Piłsudskiego	39	A-1285 z 30.04.1997
100.	dom	Piłsudskiego (d. Świerczewskiego 45)	51	A-1115 z 15.09.1982
101.	Zespół koszar 10 Pułku Strzelców Konnych - budynek główny koszarowy	Piłsudskiego	72 a	A-947 z 24.05.1995
102.	Zespół koszar 10 Pułku Strzelców Konnych - budynek administracyjny	Piłsudskiego	72	A-947 z 24.05.1995
103.	budynek mieszkalny gospodarczy	Podzwierzyniec	1	A-1125 z 25.11.1982
104.	budynek gospodarczy	Podzwierzyniec	1	A-1125 z 25.11.1982
105.	Młyn elektryczny	Podzwierzyniec	90	A-228 z 5.09.2007
106.	kamienica	Rynek	15	A-428 z 2.09.2010
107.	kamienica	Rynek	17	A-1286 z 6.10.1997
108.	dom	Rynek	20	A-1024 z 12.02.1981
109.	zespół budynków poczty i zajazdu -kamienica	Rynek	32	A-1209 z 15.03.1990
110.	zespół budynków poczty i zajazdu - oficyna	Rynek 32 i Ottona z Pilczy 1		A-1209 z 15.03.1990 oraz postanowienie z 26.08.1993
111.	dom	Rzeźnicza	14	A-925 z 5.03.1981
112.	zespół domu - willa Reichardówka	Sienkiewicza	5	A-933 z 27.10.1977
113.	zespół domu - stajnia	Sienkiewicza	5	A-933 z 27.10.1977
114.	zespół domu - ogród	Sienkiewicza	5	A-933 z 27.10.1977
115.	budynek administracyjny	Słowackiego	9	A-938 z 5.03.1981
116.	dom	Słowackiego	11	A-939 z 5.03.1981
117.	dom	Słowackiego	12	A-936 z 12.02.1981
118.	dom	Słowackiego	13	A-937 z 5.03.1981
119.	zespół domu - dom	Sokoła	2 (d. 4)	A-1279 z 7.04.1990

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

120.	zespół domu - ogród	Sokoła	2 (d.4)	A-1279 z 7.04.1990
121.	dom	Tkacka	8	A-934 z 6.10.1986
122.	zespół domu - dom	Żardeckiego	2	A-924 z 14.09.1969
123.	zespół domu - ogród	Żardeckiego	2	A-924 z 14.09.1969

Aneks nr 4

Wykaz stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie miasta Łańcuta

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH ZLOKALIZOWANYCH NA TERENIE MIASTA ŁAŃCUTA						
AZP L.P.	NAZWA STANO- WISKA	NR STAN. W MIEJ- SCOWO- ŚCI (NR NA OBSZA -RZE)	OBSZAR AZP	RODZAJ STANO- WISKA	CHRONOLOGIA	NR REJ. ZABYTKÓW
1.	Łańcut - Łysa Góra	1 (5)	102-78	Grodzisko	XIII-XIV w.	A-862 z 21.08.1984 r.
2.	Łańcut	2 (6)	102-78	Osada	Kult. ceramiki wstęgowej rytej (wcz. neolit)	A-407 z 11.12.1968 r.
3.	Łańcut	3 (7)	102-78	Osada Osada Osada	Kult. ceramiki wstęgowej rytej - II faza (wcz. neolit) Kult. lendzielska Kult. protomierzanow icka (WEB)	A-854 z 23.12.1982 r. uzup. A-854 z 13.05.1987 r.
4.	Łańcut- Wisieló wka	4 (12)	103-78	Osada	Młodsza epoka kamienia (Neolit)	
5.	Łańcut	5 (8)	102-78	Ślad osadnictwa	Neolit (?)	
6.	Łańcut	6 (9)	102-78	Zespół pałacowy	XVII-XIX w.	
7.	Łańcut - Podzwie rzyniec	7 (10)	102-78	Cmentarzys ko ciałopalne, osada	Kultury Ceramiki Wstęgowej Rytej, Tarnobrzaska Kultura Łużycka Wczesne Średniowiecze	A-854 z 23.09.1982r.
8.	Łańcut	8 (37)	102-78	Punkt osadniczy?	Paleolit/Mezolit	
9.	Łańcut	9 (11)	102-78	Miasto	Od XIV w.	A-485

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁAŃCUTA NA LATA 2020-2023

						z 08.12.1969 r.
10.	Łańcut	10 (12)	102-78	Osada	Kult. lendzielska	
11.	Łańcut	11 (13)	102-78	Punkt osadniczy	XIV-XVII w. XVII-XVIII w.	A-493 z 08.12.1969 r. ob. C-24
12.	Łańcut	12 (14)	102-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia (?)	
13.	Łańcut	13 (15)	102-78	Ślad osadnictwa	Kult. łużycka (EB)	
14.	Łańcut	14 (16)	102-78	Punkt osadniczy	Kult. łużycka (EŻ?)	A-863 z 21.08.1984 r.
15.	Łańcut	15 (17)	102-78	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia (?)	
16.	Łańcut	16 (18)	102-78	Punkt osadniczy	Wcz. epoka brązu	A-864 z 21.08.1984 r.
17.	Łańcut	17 (63)	102-79	Punkt osadniczy	Kult. przeworska (POWR)	
18.	Łańcut	18 (44)	102-79	Ślad osadnictwa	Kult. przeworska (OWR)	
19.	Łańcut	19 (32)	103-78	Ślad osadnictwa	Średniowiecze (?)	
20.	Łańcut - Wisielówka	20 (119)	103-78	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
21.	Łańcut	21 (38)	103-78	Osada	Neolit	A-4/Ar z 30.12.1995 r.